

PRIČE IZ DAVNINE
IVANA BRLIĆ – MAŽURANIĆ

**ZAKLADA
ČUJEM
VJERUJEM
VIDIM**

**GRADA LAGANA
ZA ČITANJE**

Nakladnik: Zaklada *Čujem, vjerujem, vidim*,
Andrije Medulića 16, 10 000 Zagreb
www.zakladacvv.hr

Glavni urednik: Mirko Hrkač

Izvršna urednica: Iva Ivanković

Ivana Brlić – Mažuranić

Priče iz davnine

Jezična i grafička prilagodba po principu građe *lagane za čitanje*:

Željka Butorac, prof. logoped

Lektura: Marina Mladenović Franješević

Ilustrator: Danijel Deverić

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 000913149.

ISBN: 978-953-8040-07-8

PRIČE IZ DAVNINE

IVANA BRLIĆ – MAŽURANIĆ

e-Lektire

Europska unija
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI

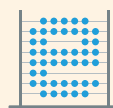

Operativni program
**KONKURENTNOST
I KOHEZIJA**

E UČINKOVITI
S LJUDSKI
F POTENCIJALI

CARNET

e-škole

USPOSTAVA SUSTAVA RAZVOJA
DIGITALNO ZRELIH ŠKOLA
(PILOT PROJEKT)

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Više informacija o EU fondovima možete naći na web stranicama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije:
www.strukturnifondovi.hr

Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost Hrvatske akademske i istraživačke mreže – CARNet.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU	8
RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA	48
REGOČ	80
ŠUMA STRIBOROVA	118
BRAT JAGLENAC I SESTRA RUTVICA	138
LUTONJICA TOPORKO I DEVET ŽUPANČIĆA	200
SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA	254
JAGOR	274
TUMAČ IMENA	303
O AUTORICI	307
POGOVOR	310

PREDGOVOR

Dragi čitatelji,
predgovor koji čitate pojednostavit će čitanje knjige bajki *Priče iz davnine*.

Bajke *Priče iz davnine* napisala je Ivana Brlić - Mažuranić prije devedeset i devet godina (1916.-2015.).

Čarobni tajanstveni svijet bajki oživio je u djelima Ivane Brlić - Mažuranić. Zahvaljujući brojnim prijevodima djela, postala je svjetski poznata i priznata dječja spisateljica.

U bajkama se pojavljuju stvarni i nestvarni događaji i likovi.

Svi junaci u bajkama živjeli su u prošlosti
i stanovnici su daleke zemlje.

U toj zemlji živi se po posebnim pravilima i zakonima.

Junaci i likovi iz bajke su nam poznati,
jer imaju osobine ljudi iz našeg vremena.

Uronite u svijet mašte i uživajte.

U pričama se pojavljuju čudesni likovi, dobri i zli, lijepi i ružni.

Priče su pune uzbudljivih i opasnih događaja.

Završetak se ne može uvijek predvidjeti.

Poticaj za pisanje priča Ivana Brlić Mažuranić dobila je jedne zimske večeri.

Pisala ih je s velikom ljubavi za svoje petero dječice.

Napisala je osam bajki.

U bajkama se ističu ljudske vrijednosti (vjernost, hrabrost, dobrota).

Čitatelju donose veliku mudrost i pouku u životu.

Imena likova Ivana Brlić Mažuranić uzela je iz staroslavenske mitologije i narodnih legendi iz hrvatske usmene književnosti.

Ljepota ovih priča je u riječima i mašti.

Priče iz davnine pisane su slikovitim jezikom.

Jezik je odmaknut od svakidašnjeg govora
i dočarava davna vremena.

Važno je za razumijevanje teksta pogledati u knjizi napisan rječnik nepoznatih riječi.

Priče imaju sretan i pravedan završetak.

Čitatelja ispunjavaju vedrinom i veseljem.

Dragi čitatelji,

prepustite se čarobnom i tajanstvenom svijetu bajki Ivane Brlić -Mažuranić.

Dunja Marija Gabriel, knjižničarski savjetnik

Savjetnica za narodne knjižnice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici
u Zagrebu

KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

UVOD

Starac Vjest živio je u šumi sa svoja tri unuka, Ljutišom, Marunom i Potjehom.

Jednoga jutra braća u šumi susretnu mladog boga sunca Svarožića.

On im je otkrio sve ljepote neba i zemlje.

Rekao im je da moraju ostati sa svojim djedom i biti dobri prema njemu.

Jako uzbuđeni zbog svega što su doživjeli, zaboravili su što im je Svarožić rekao.

Zlobni Bjesomar nije volio starca Vjesta pa pošalje svoje bjesove, mala ružna bića, da zavladaju braćom i naude dobrom starcu.

Zavladali su Ljutišom i Marunom, ali ne i Potjehom.

Pravedan Potjeh odlazi tražiti istinu.

I.

Bilo je to jako davno.
U staroj bukovoj gori
živio je starac Vjest sa svoja tri unuka.
Starac je ostao sam sa svojim unucima.
Othranio ih je od malena.
Unuci su već odrasli momci,
djedu do ramena, i viši od ramena.
Zvali su se Ljutiša, Marun i Potjeh.
Jednog jutra u proljeće ustao je stari Vjest rano prije sunca.
Probudio je svoja tri unuka.
Reče im da idu u šumu.
Tamo su prošle godine vadili med;
da vide kako su pčele prezimile i izlaze li već.
Marun, Ljutiša i Potjeh ustanu i odu.
Daleko je bilo mjesto gdje su bile pčele.
Sva tri brata poznavala su šumske prolaze.
Uđu sigurno i radosno u šumu.
U šumi je bilo tamno jer sunce još nije bilo granulo.
Nisu se čule ptice ni zvjerke
pa je braći bilo strašno u ovoj tišini.
Zorom, prije sunca, povlačio se šumom zlobni Bjesomar.

On je vladar svih šumskih bjesova.
Braća stanu jedan drugoga ispitivati: što li sve ima po svijetu?
Ni jedan od njih još nikada nije izašao iz one šume.
Nisu jedan drugome znali reći nešto o svijetu.
Tako su se još više rastužili.
Kada su se malo ohrabрили,
počeli su pjevati i ovako dozivati Svarožića
da izvede sunce:

“Moj božiću Svarožiću,
zlatno sunce, bijeli svijet!
Moj božiću Svarožiću,
lunajlije, lunej le!”

Tako pjevajući u sav glas, išli su na jedno mjesto
s kojega se vidjelo drugo brdo.
Kad su došli tamo,
navrh brda sine svjetlost kakvu još nikada nisu vidjeli.
Treptala je kao zlatan barjak.
Protrnuli su od čuda, a ona svjetlost nestane s brda
i stvori se bliže pokraj jednoga velikog kamena.
Zatim dođe još bliže povrh stare lipe i napokon
zasjaji kao čisto zlato upravo pred njima.

I stvori se prekrasno momče u blistavu odijelu.
Oko njega zlatna kabanica njiše se kao zlatan barjak.
Nisu mogla braća ni pogledati u lice momku,
nego su pokrili oči rukama od velikog straha.
“Što me zovete kad me se bojite!” nasmije se momak.
Bio je to Svarožić.
“Svarožića zovete, Svarožića se bojite;
bijeli svijet spominjete, bijeloga svijeta ne poznate!
Hajde da vam pokažem svijet: i zemlju i nebo.
Reći ću vam što vam je suđeno.”
Svarožić zamahnu zlatnom kabanicom.
Uhvati s njom Ljutišu, Maruna i Potjeha.
Vije se kabanica, a braća na kabanici lete i kruže s njom;
viju, viju, kruže, kruže,
a pred njima počne prolaziti cijeli svijet.
Prvo su vidjeli sve blago, i sva polja, i sva dobra,
i sva bogatstva na svijetu.
Pa onda viju, viju, kruže, kruže i vide sve vojske,
i sva koplja, i sve vojskovođe,
i sve što je tada na svijetu bilo.
Pa onda još jače viju, viju, kruže,
kruže i odjednom vide sve zvijezde,
i sve zvjezdice, i Mjesec, i Vlašiće, i vjetar, i sve oblake.

Od toliko stvari sve im se smutilo.
Kabanica trepti, i šumi, i šušti kao zlatan barjak.
Odjednom spusti se kabanica,
a Ljutiša, Marun i Potjeh opet su na travi.
Pred njima zlatno momče Svarožić stoji kao i prije.
Ovako im kaže: “Evo sada ste vidjeli sve što na svijetu ima,
a sad čujte što vam je suđeno
i što trebate raditi za svoju sreću.”
Čim on to reče, braća se još više uplaše.
Dobro su napela pamet i uši
kako bi sve točno upamtili.
Tada Svarožić progovori:
“Evo, što vam je raditi:
ostanite i ne ostavljajte djeda dok on vas ne ostavi.
Ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom
dok ne vratite ljubav svome djedu.”
Kad je ovo rekao, Svarožić zamahne kabanicom
i nestane kao da ga nikad bilo nije.
U šumi nastane bijeli dan.
Ovo je sve slušao i gledao Bjesomar.
On se došuljao kao magla, sve od krošnje do krošnje.
Sakrio se među granama stare bukve.
Već je odavno Bjesomar zamrzio starca Vjesta.

Zamrzio ga kao što pokvareni ljudi mrze pravedne.

Mrzi ga najviše zbog toga

što je starac na **krčevini** napravio sveti oganj

koji se nikad ne gasi.

Bjesomaru se jako kašljalo od svetoga dima.

Nije se svidjelo Bjesomaru da braća poslušaju Svarožića

pa da ostanu uz djeda i da ga služe.

On pomisli kako da naudi Vjestu i da mu **preokrene** unučad.

Zato, kada su se oni osvijestili od onolikog čuda

i kad su krenuli kući,

Bjesomar brže-bolje, kao oblak s vjetrom,

strugne u šumski dol.

Tamo je bila **rakita**, mjesto puno malih vrba.

U rakiti je bilo puno bjesova.

Sitni, nakazni, **guravi**, mrljavi, **razroki** i svakojaki

igrali su se po pustari rakiti.

Oni su zviždali, pištali, ciculjigali i lakrdijali.

Bili su oni luda i bezglava **čeljad** koja nije za posao.

Oni ne mogu nekome nauditi,

sve dok ih čovjek ne primi k sebi.

To je naumio Bjesomar.

Zato on izabere trojicu i zapovjedi im da pođu tamo

i da uhvate svaki po jednoga od braće.

krčevina –

zemlja koja se
može obrađivati i
na kojoj se može
sadići

preokrenuti –

promijeniti
mišljenje, okrenuti
ih protiv djeda

strugnuti –

pobjeći potajno,
izgubiti se

rakita – vrsta

niske vrbe

gurav – pogrbljen

razrok – onaj

čije oči gledaju u
različitim
smjerovima

čeljad – ljudi,

osobe; ukućani

nakazan – vrlo
ružan

Pomoću njih nauditi će starome Vjestu.
Dok je Bjesomar birao bjesove,
Marun, Ljutiša i Potjeh išli su putem.
Bili su uplašeni pa nisu upamtili ni ono što su gledali po svijetu
ni ono što im je rekao Svarožić.
Došli su pred kolibu i sjeli na kamen.
Rekli su djedu što im se dogodilo.
“A što si vidio leteći i što ti je kazao Svarožić?”
upita Vjest najstarijega unuka Maruna.
Marun je bio u neprilici jer nije ništa upamtio.
Nije se mogao dosjetiti
što li mu je rekao Svarožić.
No ispod kamena na kojem je sjedio iziđe mali bijes.
Sasvim malen, **nakazan** i rogat, a siv kao miš.
Potegne bijes Maruna za košulju i šapne mu:
“Reci: vidio sam silna bogatstva,
stotinu pčelaca, kolibu od tesanoga drva
i mnogo krzna najskupljega.
Rekao mi je Svarožić: bit ću najbogatiji među braćom.”
Marun nije mislio je li to istina, nego se obradovao
i onda reče djedu sve što mu je bijes šaptao.
Čim je on to rekao, bijes mu skoči u torbu.
Sakrije se u jedan kut torbe i ostane tamo.

Upita Vjest drugog unuka Ljutišu
što li je vidio i što mu je rekao Svarožić.
I Ljutiša nije ništa vidio i ništa upamtio.
No ispod kamena iziđe drugi bijes.
Sasvim malen, ružan, nakazan i rogat,
a ljut kao tvor.
Povuče bijes Ljutišu za košulju i šapne mu:
“Reci: vidio sam mnogo ljudi naoružanih,
mnogo lukova i strjelica, i mnogo robova okovanih.
I rekao mi je Svarožić: bit ćeš najsilniji među braćom svojom.”
Ljutiša, kao i Marun, ništa nije promislilo.
On slaže djedu,
a bijes mu odmah skoči za vrat.
Uđe mu u košulju, sakrije se u njedrima i ostane tamo.
Sad upita djed najmlađega unuka Potjeha.
Ni on nije ništa upamtio.
Ali iziđe ispod kamena treći bijes.
Bio je najmlađi, najružniji, rogat u velike rogove, a crn kao krtica.
Povuče bijes Potjeha za košulju i šapne:
“Reci: sve nebo, i sve zvijezde, i sve oblake sam upoznao.
I reče mi Svarožić: bit ćeš mudrac najveći
i razumjet ćeš što govore vjetrovi i što kažu zvijezde.”

otepsti - otresti

Ali Potjeh je volio istinu,
zato nije htio poslušati bijesa niti lagati djedu.
On **otepe** bijesa nogom i reče djedu:
“Ne znam, djede, ni što sam vidio ni što sam čuo.”
Zacvili bijes, ugrize Potjeha za nogu
i otpuza kao gušter pod kamen.
Potjeh odmah uze ljekovitu travu
i poveže nogu kako bi brže zacijelila.

II.

Kada je Potjeh otepao bijesa,
pobježe bijes pod kamen.
Onda se odšulja u travu te u šumu,
a iz šume u rakitu.
Dođe bijes pred Bjesomara pa dršćući od straha reče:
“Bjesomare, ljuti care,
nisam mogao uhvatiti momka kojega si mi odredio.”
Razljuti se strahovito Bjesomar.
On je poznavao ono troje braće
i ponajviše se bojavao Potjeha, da će se on istine dosjetiti.
A dosjeti li se on istine,
onda se Bjesomar neće riješiti ni starca Vjesta ni svetoga ognja.

Uhvati ljuti Bjesomar bijesa za rog,
podigne ga u zrak i izlupa ga brezovom šibom.
“Idi tamo”, viknu on tada,
“idi tamo do onoga momka i jao tebi dosjeti li se istine.”
Pusti ga Bjesomar, a ovaj, uplašen,
čućao je tri dana u rakiti te je smišljao i razmišljao:
kako ću obaviti tešku zapovijed?
“Bit će meni muka sa Potjehom,
ali i Potjehu sa mnom”, mislio je bijes.
On je bio **lakrdijaš** i lijenčina.
Dok je on tako čučao u rakiti,
dotle su ona druga dvojica bjesova,
jedan u torbi Marunovoj,
a drugi u njedrima Ljutišinim, bili u poslu.
Marun i Ljutiša počeli su od onog dana lutati po gori i dolinama.
Malo kada su spavali u kolibi, i to sve radi bjesova.
Bijes na dnu torbe Marunove,
više je volio bogatstvo nego svoj desni rog.
Bode on Maruna po cijeli dan rogom u bokove i cvili:
“Hajde žurno, hajde! Trebaš tražiti, trebaš naći!
Tražimo pčelice, skupljamo med da napravimo **rovaš** –
od stotinu reda!”
U ono se doba urezivalo na rovaše koliko je tko bogat.

lakrdijaš – onaj
koji izvodi šale,
ludorije; šaljivdžija

rovaš – komad
drva na kojem se
zarezivanjem
bilježi račun

grab – vrsta

listopadnog drveća

Ljutišu je bockao rogom bijes u njedrima.

Taj je bijes htio da bude najjači među svima,

i gospodar svega u svijetu.

Tjera Ljutišu da ide šumom tražiti mlade **grabiće** i tanke javore,

da od njih izradi junački pribor i oružje.

“Hajde, žurno, hajde!

Trebamo tražiti, trebamo naći: koplje, luk i strijele.

Strepit će pred nama: i zvijeri, i ljudi!” cvilio je bijes.

Slušali su Ljutiša i Marun svoje bjesove.

Tako su lutali za svojim poslom

kako su ih bjesovi vodili.

Potjeh je onoga dana, i još tri dana, ostao uz djeda.

Misli i razmišlja: što li mu je Svarožić rekao?

Potjeh je htio djedu reći istinu,

ali, eto, nikako da se dosjeti.

Tako dan, tako dva, tako tri.

Treći dan rekao je Potjeh djedu:

“Zbogom, djede, odoh ja u goru

i ne vraćam se dok se ne dosjetim istine,

pa makar trajalo deset godina.”

Vjest je bio sijed starac i nije mu bilo stalo ni do čega.

Stalo mu je do njegova unuka Potjeha.

Zato on protrne i reče:

“Što li će meni, sinko, ta istina

kad mogu tri puta umrijeti dok je se ti dosjetiš?”

Tako reče i još se ražalosti više u srcu nego u govoru i pomisli:

“Kako li me dijete ostavlja!”

Al’ Potjeh odgovori: “Idem, djede, jer mislim da je to pravedno.”

Vjest je bio mudar starac i pomisli:

“Možda u ovome djetetu ima više mudrosti nego u staračkoj glavi.

Ako on griješi prema meni,

morat će to sam ispraviti.

On je pravedan i blagoslovljen.”

Kad to pomisli Vijest, još se više rastuži.

No ništa više ne reče.

Izljubi se s unukom i pusti ga da ide kamo je nakanio.

Potjeha je jako zaboljelo srce za djedom

i umalo se na pragu predomislio i ostao uz djeda.

No onda se okrene i pođe u goru.

Dok se Potjeh tako rastajao od djeda,

dotle je bijes iz rakite odlučio uhvatiti Potjeha.

Otišao je Potjeh u goru, tužan.

Kad je on došao do prvog kamena,

pred njega skoči onaj bijes.

“E, to je onaj isti”, pomisli Potjeh,
“sasvim malen, nakazan, crn kao krtica,
s velikim rogovima.”
Stane bijes Potjehu na put i ne da mu proći.
Razljuti se Potjeh na ovu malu nakazu što mu smeta.
Podigne kamen, baci ga na bijesa i pogodi ga baš među rogove.
“Ubio sam ga!” pomisli Potjeh.
Ali kad pogleda tamo, a bijes živ i zdrav.
Još su mu narasla dva roga na onome mjestu
gdje ga je kamen udario.
“E, taj se ne tjera kamenom”, reče Potjeh sam sebi,
pa zaobiđe bijesa i pođe dalje svojim putem.
A bijes opet skoči pred njega
te, sad slijeva, sad zdesna,
trči i skače stazom pred Potjehom kao zec.
Tako su stigli do jednog mjesta, malu ravan među stijenama.
Na jednoj strani je bio **zdenac**.
“Ovdje ću ostati”, pomisli Potjeh.
Odmah prostre kaput od kože (**kožuh**) pod divlju jabuku i sjedne.
Razmišlja što mu je kazao Svarožić.
Kad je to vidio bijes, sjedne pred Potjeha.
Stane praviti svoje gluposti i dosađivati mu.

zdenac – bunar,
studenac

kožuh – ogrtač od
ovčje kože

Puštao je bijes Potjehu guštore pod noge,
bacao mu čičke na košulju
i stavio mu skakavce u rukav.
“Ovo je ludo”, pomisli Potjeh kad je to trajalo već neko vrijeme.
“Ostavio sam mudra djeda, rođenu braću i rodnu kolibu
kako bih se na miru sjetio istine,
a sad gubim vrijeme sa ovom rogatom besposlicom.”
No, došao je po čestitom poslu i najbolje je da ipak ovdje ostane.

III.

Živjeli su Potjeh i bijes zajedno na kamenitoj visoravni.
Kako prvog dana, tako i svaki dan:
bijes kvari i ometa posao Potjehu.
Svane lijepo jutro, a Potjeh ustane i veseli se:
“Tiha li dana, radosti moja! Danas ću se dosjetiti istine!”
Ali s jabuke padne puna šaka jabuka po Potjehu.
Glava ga zaboli i sve mu misli nestanu.
A onaj se bijes sa **divljake** smije i prenemaže od smijeha.
Potjeh se u hladu zamisli i sve mu se čini:
“Eto, eto, sad ću se sjetiti!”
A bijes dođe izdaleka s bazgovom cijevi
i polije Potjeha mlazom hladne vodice.

divljaka –

voćka koja je sama
nikla, divlja voćka

Odmah se izgubi u glavi sve što je smislio.
Ludorije, blezgarije, bijes po visoravni stvara.
A još bi nekako i bilo
da Potjeh nije rado gledao ove ludorije.
Misli o svom poslu, a oči mu bježe,
gleda što li sve radi onaj luđak.
Dosadilo to već i samom Potjehu.
Sve više želi da se k djedu vrati,
a vidi da se uz ovog bijesa nikada neće dosjetiti istine.
“Moram se ja njega riješiti”, odluči Potjeh.
Jednoga jutra izmislio bijes novu ludoriju.
Popeo se on na vrh stijene.
Na njoj je bila strma vododerina u kamenu.
Sjeo je na drvce i spustio se po vododerini kao munja.
Svidi se bijesu ta igra kao nijedna druga,
ali je poželio društvo za nju.
Uze on travu i zazviždi u nju.
Ono iz grmlja, kamenja, iz rakite
i šaša dotrče sve mali bjesovi.
On zapovijeda, a oni svaki uhvate po drvce, pa na stijenu.
Pa da vidiš kada sjednu i polete niz vododerinu!
A bilo ih je svakakvih:
crveni kao crvendaći, zeleni kao zelembaći,

čupavi kao janje, golišavi kao žabe,
rogati kao puž, šušati kao miš.
Takvi oni lete niz vododerinu na svojim drvcima,
kao luda vojska na konjima.
Lete niz stijenu, jedan drugom za petama.
Ne zaustavljaju se do pola visoravni
gdje je ležao veliki kamen sav u mahovini.
Tu se zaustavljaju na mahovini.
Od puste ludorije valjaju se jedan preko drugoga.
Tako su se spuštali i smijali dva-tri puta.
Potjeh misli, gleda ih i smije im se,
a opet ga jad hvata što mu toliku buku dižu,
pa tko bi se u njoj sjetio istine!
Amo-tamo, amo-tamo, ali onda odluči Potjeh:
“E, nema smijeha ni šaranja.
Ja se tih **danguba** riješiti moram
jer sam uz njih **badava** došao ovamo.”
Potjeh je opazio da sa vododerine silaze drvca baš prema zdencu.
Da nema onoga kamena s mahovinom,
otišli bi bjesovi u zdenac.
Dođe on do onog kamena pa,
kad se bjesovi spuste na svojim drvcima niz stijenu,
Potjeh brže gurne onaj kamen.

danguba –
besposličar, koji
uzalud troši
vrijeme

badava – uzalud

Poleti luda vojska pravcem do zdenca.
Do zdenca, pa u zdenac.
Naglavce sve jedan za drugim, sve jedan preko drugoga:
i crveni kao crvendaći, i zeleni kao zelembaći,
i rutavi kao janje, i golišavi kao žabe,
i rogati kao puž, i šušati kao miš,
a prvi među njima onaj koji je Potjeha uhvatio.
Potjeh odmah stavi onaj kamen na bunar.
Eto tako se uhvate bjesovi kao muhe u loncu.
Razveseli se Potjeh, riješio se bjesova.
Ode sjesti da se sada na miru dosjeti istine.
Ali jao si ga njemu.
U zdencu se počeli vrtjeti i bjesniti bjesovi kao još nikada.
Iz zdenca su počeli na sve pukotine iskakivati sitni plamečci,
što su ih od ljutine bacali bjesovi.
Zatvori Potjeh zato oči da mu ne smetaju **žišci**.
Ali u zdencu tolika galama, buka, piska i lupa,
cvil i lavež, kucanje i zapomaganje
da Potjehu sve uši pucaju.
Pa gdje bi mogao misliti!
Zato on začepi uši da ne čuje.

žižak – komadić
žara; iskra kao
mali izvor svjetla

Ali onda poče do njega dolaziti **para**, i **sumpor**, i **čađa**.

To su u mucu puštali bjesovi.

Okruži čađa i sumpor Potjeha i stane ga gušiti.

Shvati Potjeh da tu nema sreće.

“E, sada vidim: poklopljeni bjesovi su sto puta gori od puštenih”, reče Potjeh.

“Pa hajde da ih pustim kad ih se ne mogu riješiti.

Opet mi je lakše uz njihovu lakrdiju
negoli uz toliko zapomaganje!”

Ode on i otklopi kamen.

Uplašeni bjesovi kao divlje mačke poiskakali na sve strane.

Pobjegli u goru i nikada ih više nije bilo na visoravni.

Ostao je samo onaj jedan
crn kao krtica, a rogat.

On od straha pred Bjesomarom
nikako nije smio ostaviti Potjeha.

I on se od onoga dana nekako malo smirio.

Više je poštovao Potjeha nego prije.

Tako se njih dvojica nekako dogovore: naviknu jedan na drugoga
i stanu živjeti jedan uz drugoga.

Ali već je prošlo i godinu dana,
a Potjeh se još nije dosjetio istine.
Što li mu je rekao Svarožić?

para – zagrijan i
vlažan zrak

sumpor –
element koji
nalazimo najčešće
u vulkanskim
područjima,
mirisom podsjeća
na šibice

čađa – prah koji se
stvora izgaranjem
drva

Bijesu je bilo dosadno.

“Dokle ću ja ovako ovdje biti?” pomisli on.

Stoga jedne večeri, kad je Potjeh htio zaspati,
dođe bijes do njega i reče:

“A kako ti to, golube, sjediš ovdje već godinu dana
i što će to tebi?

Možda ti je djed već i umro!”

Zaboli Potjeha srce kao da ga iglom ubolo, ali on reče:

“Eto, tako sam odlučio.

Ne idem odavde dok ne doznam istinu

jer je istina važnija od svega.”

Tako reče Potjeh jer je on bio pravedan i blagoslovljen.

No Potjehu je smetalo što je bijes spomenuo djeda.

Cijele noći nije mogao zaspati, nego sve misli:

kako li je s djedom, s milim starcem?

IV.

Djed je živio za to vrijeme na krčevini s Marunom i Ljutišom.

Život mu se žalosno okrenuo.

Nisu brinuli unuci za djeda.

Nisu mu govorili dobro jutro ni laku noć,

nego su išli za svojim poslovima

i slušali svoje bjesove u torbi i njedrima.

Donosio je Marun svaki dan nove pčelice iz šume,
tesao i otesao grede.

Gradio je i sgradio novu kolibu.

A već je **izdjelao** deset rovaša, i svaki dan broji i prebraja:
kad će se rovaši ispuniti?

Ljutiša je išao u lov.

Donosio je krzna i divljači, dovlačio plijen i blago.

Jednoga dana doveo je i dva roba da ih služe.

Teško je bilo djedu Vjestu sve to.

Teško, i sve teže, su gledali unuci na starca.

Što će im starac kad neće da ga služe robovi?

Sramoti unučad te sam drva cijepa i sam donosi vodu.

Na starcu im je sve smetalo,

pa i to što je starac stavljao svaki dan **cjepanicu** na sveti oganj.

Vidio je dobro starac Vjest kuda sve to ide

i da njemu **rade o glavi**.

Nije žalio za životom jer što će mu život.

On požali što će umrijeti, a da ne vidi Potjeha.

Jedne večeri (a bilo je to one večeri kad je Potjeh mislio na djeda)
reče Marun Ljutiši:

“Hajde, brate, da se riješimo djeda.

U tebe je oružje, dočekaš ga na bunaru pa ga ubij.”

izdjelati – sjekirom
ili nožem u drvetu
nešto urezati

cjepanica –
komad drva
dobiven
cijepanjem

raditi o glavi
komu – htjeti ubiti
ili uništiti koga

imati tvrdo srce

– biti neosjetljiv,
bezosjećajan

“Ne mogu, brate”, odvrati Ljutiša kojemu nije toliko **otvrdnulo srce**
koliko Marunu na bogatstvu i rovašima.

Ali Marun nikako nije popustio
jer mu bijes u torbi stalno šapće.

Vidio je bijes u Marunovoj torbi
da će Marun ubiti Vjesta
i tako će dobiti veliku hvalu od Bjesomara.

Nagovara Marun Ljutišu,
ali Ljutiša nikako nije htio svojom rukom ubiti djeda.

Složili su se i dogovorili
da će još iste večeri zapaliti staru kolibu.

Neka izgori ona i u njoj starac.

Kad se sve na krčevini smirilo, poslali su oni robove u šumu.

Braća su se odšuljala do kolibe.

Zatvore izvana vrata teškim klinom
kako ne bi djed pobjegao iz plamena.

Podmetnu vatru na sve četiri strane.

Kad je bilo sve gotovo,

otišli su daleko u goru
da ne čuju djedovo zapomaganje.

Dogovorili su se da će obići čitavu planinu.

Neće se vratiti do jutra, dok ne bude sve gotovo,
a djed i koliba spaljeni. Otišli su.

Vatra polako stane goriti oko uglova kolibe.
No ono je bila stara orahovina, tvrda kao kamen.
Plamen sve oko nje liže i oblizuje.
Ne može je zahvatiti.
Kasno u noć uhvati se vatra krova.
Probudi se starac Vjest.
Otvori oči i vidi da mu krov nad glavom gori.
Ustane i pođe do vrata
pa vidi da su teškim klinom zatvorena.
Odmah je znao čije je to djelo.
“Oj, djeco moja, jadnici moji!” reče starac.
Iz srca vaših vadite, a na rovaše stavljate.
Ali gledajte: još vam rovaši nisu puni,
a srca ste već do dna ispraznili
kad palite djeda i rodnu kolibu.”
To pomisli djed Vjest o Marunu i Ljutiši.
Više o njima ništa nije pomislio.
Nije se radi njih rastužio, nego je sjeo i spokojno čekao smrt.
Sjedne on na škrinju i zamisli se o svom dugom životu.
I što god je bilo u njegovu životu,
ništa mu se nije učinilo teško,
jedino to što sada nema uza se Potjeha,
ljubljeni dijete svoje koje ga je toliko ražalostilo.

Dok je on tako razmišljao,
dotle je već sav krov bio u plamenu kao baklja.
Gorjele i pregorjele grede, stale pucati tavanice.
Pregorjele, popucale.
Na obje strane kraj starca urušile se i grede i tavanice.
Okružio plamen Vjesta, otvorio se krov nad njime.
Vidjelo se da stiže zora.
Ustane stari Vjest, podiže ruke i oči k nebu
i tako je čekao da ga plamen odnese sa ovoga svijeta.

V.

Izmučio se po noći Potjeh.
Kad zora svane,
pođe on do zdenca da ohladi vruće obraze.
Sunce je na nebu, a Potjeh je prišao zdencu.
Iz vode zasjaji svjetlost.
Zasjaji, podiže se i stane pred Potjeha
prekrasno momče u zlatnom odijelu.
Bio je to Svarožić.
Protrne od radosti Potjeh i reče:
“Moj Svarožiću, koliko te čekam!
Reci mi što si mi ono rekao da imam činiti?

Evo se ovdje mučim i dozivam svu mudrost godinu dana
i nikako da se dosjetim istine!”

Kad on to reče, Svarožić zlovoljno strese glavom.

“Ej, momčiću, momčiću!

Rekao sam ti da ostaneš uz djeda svoga
dok mu ljubav ne vratiš.

Da ga ne ostavljaš dok on tebe ne ostavi”, reče Svarožić.

A onda još reče:

“Mislio sam da si ti najmudriji od braće, a, eto, ti si najluđi.

Mučiš se i dozivaš mudrost godinu dana.

Trebao si poslušati srce kad ti je na pragu kolibe govorilo
da se vratiš i da ne ostavljaš djeda.

Eto ti, jadan, istine i bez mudrosti!”

Tako reče Svarožić i još jednom zlovoljno strese glavom.

Ogrnu se zlatnom kabanicom i nestane.

Zatečen ostane Potjeh sam uz zdenac.

Iza kamena smijao se onaj bijes.

Sviđalo se bijesu što je Svarožić onako postidio Potjeha.

Kad se Potjeh povratio od zbunjenosti, kliknu radosno:

“Brže da se umijem i da poletim do miloga starca svoga.”

Nagnuo se Potjeh da zahvati vode.

Nagnuo se previše, oskliznuo se i pao u zdenac.

Padne u zdenac i utopi se.

VI.

Iskoči bijes iza kamena.
Skoči na rub zdenca
i pogleda da na svoje oči vidi
je li istina što se dogodilo.
Jest, utopio se Potjeh, eno ga,
leži na dnu vode bijel kao vosak.
“Oje, oj!” zacvili bijes koji je bio posve ludo čeljade.
Cičao bijes da je sve zvonilo sa onih stijena.
A onda onaj kamen koji je bio uz rub zdenca,
okrene i dobro poklopi zdenac.
Onda još povrh kamena baci kožuh Potjehov
pa još na kožuh sjedne on sam.
Onda stade igrati i skakati po kožuhu:
“Oje, oj! Oje, oj! Dovršen je pos’o moj!” ciči bijes.
Malo-malo igrao po kožuhu, malo-malo cičao.
Ali kad se već umorio, pogleda po visoravni -
i nekako mu čudno.
Naučio se bijes na Potjeha
i nikada još nije imao tako lagodan život.
Uz njega je po miloj volji lakrdijao.
Niti mu je tko zanovijetao niti mu tko zapovijedao.

A sad se treba vratiti u rakit,
u ono blato, do ljutog cara Bjesomara,
među pet stotina bjesova.
On se toga odvikao.
Promisli on, promisli malo,
snuždi se, snuždi malo pa sve jače.
I za tren, ludo i bezglavo čeljade što je malo prije **likovalo**,
stade sada plakati i **revati**
i valjati se po onom kožuhu od jada.
Reve on i zavija.
Bijes kao bijes: kad reve, onda baš reve -
i sve čupa dlake sa onoga kožuha.
Valja se po njemu kao da je s uma sišao.
U taj čas stigli su na visoravan Ljutiša i Marun.
Oni su obišli svu goru te se sada vraćaju kući na krčevinu.
Idu vidjeti je li djed izgorio s kolibom.
Tako na povratku stignu na visoravan
gdje još nikada nisu bili.
Čuju Ljutiša i Marun cvilež i vide Potjehov kožuh
i odmah pomisle nije li Potjeh nastradao.
No nisu se ražalostili za bratom.
Oni nisu mogli ni za kim žaliti dok nose bjesove uza se.

likovati –

pokazivati
zadovoljstvo zbog
nečeg dokazanog
u suparništvu;
naslađivati se

revati – glasati se;
pjevati glasno bez
sluha

pogibati –
gubiti život
nasilnom smrću

Ali počeli su se vrpolti njihovi bjesovi
jer su čuli gdje im onaj drug jako zavija.
A nije nigdje složniji narod nego što su bjesovi.
Po rakiti se stalno svađaju,
ali u nevolji jedan za drugog glavu daje.
Uzvrtoljili se oni, uznemirili,
naćulili uši pa onda izvirili
jedan iz torbe, a drugi iz njedara.
Opaze: valja se prijatelj njihov, zavija i reve.
Samo se vidi kako dlake frcaju.
“Razdere ga strašna zvijer!” viknu bjesovi,
iskoče iz torbe i njedara te potrče do njega.
Kad oni dođu tamo, a on se na kožuhu prenamaže i sve više:
“**Pogibe** onaj momak! Pogibe onaj momak!”
Tješe bjesovi druga, misle:
trn mu je u peti, ili mu komarac u uhu -
jer oni nisu živjeli uz Potjeha.
Al’ onaj jednako plače i ne možeš ga smiriti.
A bjesovi su u sto muka, što će s njim?
Ne mogu ga ostaviti u ovoj nevolji.
Smisle napokon: uhvate svaki po rukav od kožuha
i odvuku kožuh i na njemu druga.
Tako odu u šumu do Bjesomara.

Ljutiša i Marun su po prvi put nakon godine dana
ostali bez svojih bjesova.

Kad su bjesovi od njih otišli,
braći se u isti čas učinilo
kao da su godinu dana slijepi svijetom hodali
i kao da su sada opet progledali.

Pogledali se kao u čudu,
odmah se sjete kakav su grijeh djedu počinili.

“Brate! Rode!” kliknuše jedan drugome.

“Potrčimo da spasimo djeda!”

I polete kao da imaju krila sokolova.

Stignu oni do krčevine,
a ono koliba bez krova, a iz nje plamen.

Samo joj stoje zidovi i vrata,
teškim klinom zatvorena.

Dotrče braća, odbiju klin, uđu u sobu
i iznesu na svojim rukama iz plamena starca.

Plamen mu je obuhvatio noge.

Iznesu Ljutiša i Marun djeda,
polože ga na **ledinu** i stanu kraj njega.

Ne smiju ni riječi progovoriti.

ledina – polje pod
travom, livada

Malo poslije otvori starac oči.

Kad ih ugleda, ništa nije rekao njima nego upita:

“Jeste li našli Potjeha?”

“Nismo, djede”, kažu braća i ne smiju ga u oči pogledati.

“Eno, poginu Potjeh.

Utopio se jutros u zdencu.

Djede, oprosti nama, mi ćemo te služiti kao robovi.”

Kad su oni ovo rekli,

uspravi se djed Vjest i ustane na noge.

“Vama je, djeco moja, vidim, oprošteno jer, eto, živi ste.

Ali onaj koji je bio najpravedniji,

onaj je morao životom platiti.

Hajde, djeco, vodite me da vidim gdje je poginuo.”

Poslušali su.

Uzeli su djeda pod ruku i povelili ga do tog mjesta.

Tek što su išli, opaze da su se izgubili.

Na tom putu još nikad nisu bili.

Stigli su do jedne strmine,

a na strmini vodio put sve do **grebena**.

“Umrijet će nam djed ovako slab na ovoj strmini”, šaptala su braća.

Ali starac Vjest samo reče: “Hajdemo, djeco, kud put ide.”

I oni su se penjali putem, a starac sve blijedi u licu.

greben – gornji
dio uz vrh brda ili
planine

A gore na grebenu sve nešto lijepo zuji, i bruji, i blista, i sjaji.
Kad su stigli na greben,
zanimili su i skamenili se od čuda i strave.
Pred njima nije bilo ni gore, ni doline,
ni brda, ni ravnine – ničega.
Pružio se bijeli oblak kao bijelo more.
Bijeli oblak, a po njemu rumen oblačak.
Na rumenom oblačku stakleno brdo,
na staklenom brdu zlatan dvorac.
Do dvora široke stube vode.
Bio je to zlatan dvor Svarožića.
Iz dvora velika svjetlost blista:
što od rumenog oblaka, što od staklenog brda,
a što od suhog zlata,
ali ponajviše s prozora dvorane.
Jer tamo sjede uzvanici Svarožićevi na okupu.
Iz zlatnih čaša nazdravljaju onome tko im novi dolazi.
Ali Svarožić ne zove niti u dvor pušta onoga
koji krivicu kakvu na duši nosi.
U dvorani se sakupila družba plemenita i uzorita
pa od nje na prozore ona svjetlost sjaji.
Na grebenu stoji djed Vjest sa unucima,
zanimjeli su pa u ono čudo gledaju.

Gledaju i odjednom opaze
gdje na stubama do dvora netko sjedi.
Pokrio lice rukama i plače.
Pogleda starac, pogleda bolje i vidi: ono je Potjeh.
Zatreperi duša u starca,
ohrabri se on i zovne preko oblaka: “Što je tebi, dijete moje?”
“Evo me, djede, izdignula me iz zdenca neka velika svjetlost
i prenijela me ovamo. Tu sam došao.
U dvor me ne puštaju jer sam tebi zgriješio”, odvrća Potjeh.
Prosule se suze djedu niz lice.
Otimaju mu se i ruke i srce,
želi zagrliti ljubljeno dijete da ga utješi,
da mu pomogne, da izbavi čedo svoje milo.
Pogledaju Marun i Ljutiša u djeda,
al’ djed se sav izmijenio u licu, posivio.
Nije nalik na živog čovjeka.
“Umrijet će nam starac”, šaptali su oni jedan drugome.
Al’ se starac posve ispravio i već je krenuo te reče:
“Idite vi, djeco, vratite se na krčevinu.
Oprošteno vam je.
Živite i uživajte u pravednosti ono što vam je suđeno.
Ja idem pomoći onome kome je teško.”

buncati –

govoriti bez svijesti
u groznici; lupetati

Glas je djedu posve oslabio,
ali pred njima je stajao ravan kao stup.

Zagledali se Ljutiša i Marun:

što li to djed **bunca** da će prijeći preko oblaka,

a ni snage za govoriti nema?

Ali se već starac odvojio od njih.

Odvojio, pošao, zakoračio po oblaku kao da je trava.

Pa kako je zakoračio, tako je i pošao.

Ide starac, ide, a noge ga nose kao da je perce.

Košulja mu se na vjetru vije

kao da je oblak na onom oblaku.

Tako je došao do rumenog oblačka,

tako do staklena brda, tako do širokih stuba.

Pohrli starac na stube do unuka.

Oj, radosti moja, zagrli djed unuka.

Ogrli ga, obuhvati ga kao da ga nikad otpustiti neće.

I sve slušaju Marun i Ljutiša:

preko oblaka se čuje kako starac i dijete plaču od velike sreće.

Uhvati onda starac za ruku unuka

i povede ga uza stube do vrata dvora.

Lijevom rukom unuka vodi, a desnom rukom pokuca na vrata.

I vidi čuda!

Odmah se vrata širom raskriliše,
a uzvanici i gosti plemeniti dočekuju djeda Vjesta i unuka Potjeha.
Dočekuju, ruke im pružaju i u dvor ih vode.
Još su vidjeli Marun i Ljutiša
gdje uz prozore prolaze i sjedaju za stol:
prvog djeda Vjesta, a do njega Potjeha.
Tamo zlatno momče Svarožić zlatnom čašom goste **zdravi**.
Veliki strah uhvati Ljutišu i Maruna
kad su se našli sami pred ovom strahotom.
“Da siđemo, brate, na našu krčevinu?” šapnu Marun.
I okrenu se i siđu.
Zbunjeni od tolikih čuda, stigli su na krčevinu
i nikad više onoga puta ni grebena nisu našli.

zdraviti

– pozdravljati

VII.

Tako je bilo i svršilo se.
Marun i Ljutiša živjeli su na krčevini.
Imali su dug život kao valjani momci i ljudi.
Odgojili su sinove i unuke.
Svako su dobro prenosili od oca na sina, pa i sveti oganj.
Na njega stavljaju cjepanicu svaki dan
kako se nikad ne bi ugasio.

Dobro se Bjesomar bojao Potjeha.
Jer da nije poginuo Potjeh tražeći istinu,
bjesovi ne bi ostavili Maruna i Ljutišu.
Ne bi na krčevini bilo svetog ognja ni čestitog naroda.
Ovako je sve izišlo na bruku i sramotu Bjesomara i njegove vojske.
Kada su Bjesomaru ona dva bijesa dovukli kožuh,
i na njemu trećeg druga,
koji je još plakao kao lud,
razljuti se strahovito Bjesomar.
Shvatio je da su im izmakla sva tri momka.
Od velikoga jada
dao je on svoj trojici bjesova odrezati rogove.
Neka hodaju cijeli život takvi da im se svatko ruga.
Ali na Bjesomaru je ostala najveća sramota.
Eno, svaki mu se dan kašlje od svetoga dima.
U šumu nikud ne smije izaći
da ne sretne neko dobro biće.
Ništa, dakle, nije ostalo Bjesomaru od svega ovoga
nego prazan kožuh.
I neka mu je.
Potjehu ionako ne treba kožuh u zlatnome dvoru Svarožićevu.

RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA

UVOD

U pustome morskom kraju živio ribar Palunko.

Živio je sam i nesretan i maštao o velikome bogatstvu.

Jednoga dana, dok je sjedio u svome čamcu,

Zora-djevojka obeća mu sreću.

Palunko upozna ženu i dobije sina, ali to nije bila sreća kakvoj se nadao.

Svake večeri pričala mu je žena priče

o raskošnim dvorima Kralja Morskoga pa ih Palunko silno poželi vidjeti.

Zora-djevojka ispuni mu tu želju i Palunko ostavi svoju ženu.

I.

Dosadio je ribaru Palunku njegov bijedni život.
Živio je on sam na pustome morskome kraju.
Hvatao je po cijeli dan ribe na udicu
jer se za mreže u onome kraju još nije znalo.
A što možeš uhvatiti na udicu?!

“Kakav li je ovo bijedni život?” govorio je Palunko sam sebi.
“Što danas uhvatiš, to uvečer pojedeš,
nikakve radosti nema za mene na ovome svijetu.”

Čuo je Palunko da ima po svijetu bogatih župana i silnika
što žive u slasti, u zlatu, i u raskoši.

Uvrtio si je Palunko u glavu
kako bi i on jednom takvo bogatstvo vidio i u njemu živio.

Zato se on **zarekne**
da će tri dana sjediti u svom malom čamcu - **čunu**
na morskoj pučini,
a ribe hvatati neće da mu se ovaj zavjet ispuni.

Tako Palunko sjedi tri dana i tri noći
u svom čunu na morskoj pučini —
tri dana sjedi, tri dana posti, tri dana ribe ne hvata.

Kad je treći dan počelo svitati,
iz mora izađe srebrn čun, na njemu zlatna vesla,

zareći se – čvrsto
sebi obećati

čun – manji plitki
jezerski čamac

a u čunu, kao kraljevena, stoji blijeda Zora-djevojka.

“Tri dana čuvao si život mojim ribicama.

Sad reci što želiš da ti učinim?”

progovori Zora-djevojka.

“Pomozi mi da odem iz ove bijede i pustoga života.

Eto po cijeli dan se mučim uz ovaj pusti kraj.

Što danas nahvaćam, to uvečer pojedem.

Za mene nikakve radosti nema na ovome svijetu”,

reče Palunko.

“Idi kući, naći ćeš što ti treba”, reče njemu Zora-djevojka.

Kako je rekla, tako je propala sa srebrnim čunom u more.

Požurio Palunko na obalu do svoje kuće.

Kad je došao do kuće, pred njega iziđe sirota djevojka.

Bila je umorna od dalekoga hoda iz **zagorja**.

Reče djevojka:

“Eno mi mati umrla, nikoga na svijetu nemam.

Uzmi me za ženu, Palunko.”

Ne zna sada Palunko što da radi.

“Je li ovo sreća što mi je šalje Zora-djevica?”

Vidi Palunko da je ona sirotinja kao i on,

al’ opet se boji da ne bi krivo učinio

i svoju sreću izgubio.

Zato pristane i uze onu sirotu za ženu.

zagorje – područje
iza planine ili gorja

loboda – jestiva
zeljasta biljka

A ona je bila umorna, legla je i spavala do drugoga dana.

Jedva je Palunko dočekaao drugi dan

da vidi kakva će sreća nastati.

Ali drugoga dana nije ništa bilo.

Palunko uze udice da ide u ribu,

žena ode u planinu da bere **lobodu**.

Vratio se uvečer Palunko, vratila se žena

te su uz ribu i nešto lobode večerali.

“E, ako li je ovo sva sreća,

onda sam i bez toga mogao biti”, pomisli Palunko.

Kad je prošla večera, sjela je žena uz Palunka

da mu krati vrijeme, da mu priča priče.

Priča ona o bogatašima i carskim dvorima,

o zmajevima što blago čuvaju

i o kraljevni što u vrtu biser sije, a **alem** žanje.

alem – dragi
kamen, dijamant

Sluša Palunko, sve mu srce od radosti poigrava.

Zaboravio je Palunko bijedu svoju.

Tri bi godine ovako slušao što mu priča.

Ali pomisli:

“Ovo je žena vilinska.

Pokazat će mi put do blaga zmajeva ili do vrta kraljevine.

Trebam se samo strpiti, da je ne naljutim.”

Čeka Palunko – dan za danom prolazio,
prošla godina, prošle dvije.
Već im se i sin rodio.
Nazvali su ga Vlatkom malim.
Al' sve je u stvari jednako ostalo:
Palunko ribu hvata, a žena po planini bere lobodu.
Uvečer večeru kuha,
a za večerom dijete nuna i Palunku priče priča.
Sve ljepše ona priča, a sve teže čeka Palunko.
Jedne mu je večeri dojadilo.
Kad se žena rasripovijedala o golemom bogatstvu
i raskoši Kralja Morskoga,
skoči ljuti Palunko, ščepa ženu za ruku i reče:
“Sada više oklijevanja nema.
Ti mene sutra u zoru vodi do dvorca Morskoga Kralja.”
Uplašila se žena.
Reče ona njemu da ne zna gdje su dvori Morskoga Kralja,
ali Palunko ljut istuče ženu.
Zaprijeti joj da će je ubiti ne oda li mu tajnu vilinsku.
Sad shvati žena da je Palunko mislio da je ona vila.
Rasplače se i reče:
“Nisam ja vila, nego sirota žena koja čarolije ne zna.
A to što tebi pričam, to želim da te razonodim.”

Još se više na ovo razljutio Palunko.
Kako se varao dvije duge godine.
Ljut zapovjedi ženi da sutra prije zore
pođe sa djetetom morskim žalom na desnu stranu,
a Palunko će poći na lijevu –
i da se ne vraćaju dok ne nađu puta do Morskoga Kralja.
U zoru plače žena i moli Palunka da se ne rastaju.
“Tko zna gdje možemo nastradati na ovom kamenitom žalu”, govorila je ona.
Ali Palunko je opet nasrnuo na nju.
Ona uzme dijete i ode plačući.
Palunko ode na drugu stranu.
Išla tako žena s djetetom, malim Vlatkom.
Išla cijeli tjedan, išla i dva.
Nigdje nije našla put do Morskoga Kralja.
Umorila se jadnica.
Jednoga je dana zaspala na kamenu uz more.
Kad se probudila, nestao je mali Vlatko.
Koliko se uplašila, ukočile su joj se suze na srcu,
a od velike je žalosti zanijemjela.
Ni riječ nije mogla reći.
Vratila se sirota, nijema, uz obalu morsku i stigla kući.
Sutradan je došao i Palunko.
Nije našao put do Morskoga Kralja, vratio se bijesan.

Kad on uđe u kuću, nema djeteta Vlatka, a žena nijema.
Ne može mu reći što se dogodilo
i sva je propala od tuge.
Tako je od onog dana u njih bilo.
Žena niti plače niti kuka,
nego nijema po kući radi i Palunka dvori.
Kuća im tiha i pusta kao grob.
Neko je vrijeme podnosio Palunko ovu žalost,
ali onda mu sasvim dojadilo:
ponadao se raskoši Kralja Morskoga,
a došla mu je ova bijeda i nevolja.
Odluči Palunko da se jednog jutra opet poveze na more.
Na moru tri dana sjedi, tri dana posti, tri dana ribe ne hvata.
Treći dan pred njega iziđe Zora-djevojka.
Ispriča joj Palunko što se dogodilo i potuži se:
“Gori je ovo jad nego prije.
Nestalo mi je dijete, žena je nijema, kuća pusta.
Da **svisnem** od jada!”
Ne reče ništa na ovo Zora-djevojka nego upita Palunka:
“Što si zaželio? Još ću ti jednom pomoći.”
Ali u Palunka je luda pamet.
Upiljio u glavu da želi bogatstvo Kralja Morskoga.

svisnuti – jako
propatiti, propasti
(od tuge, jada itd.)

Tako i nije zatražio da mu se čedo vrati,
niti da mu žena progovori,
nego moli Zoru-djevojku:
“Hajde mi, svijetla Zoro-djevice, pokaži put do Morskoga Kralja.”
I opet ništa ne reče Zora-djevojka,
nego lijepo uputi Palunka:
“Kad bude mladi mjesec
i stane dan svitati, ti sjedni u čun.
Čekaj vjetar i otiđi vjetrom prema istoku.
Odnijet će te vjetar do **ostrva** Bujana, do kamena, do Alatira.
Tamo ću te dočekati i put ću ti do Morskoga Kralja pokazati.”
Ode Palunko radostan kući.
Kad je bio mladi mjesec,
ništa ženi nije govorio nego rano zorom u čun sjeda,
vjetra čeka i ode vjetrom prema istoku.
Nosi vjetar čun i odnese ga do mora nepoznatog,
do ostrva Bujana.
Pliva ostrvo kao zeleni vrt.
U njemu bujna trava, vinova loza, **mandula** rascvjetana.
Nasred ostrva dragi kamen, bijel gorući kamen Alatir.
Pola kamena nad ostrvom žari,
pola pod ostrvom u more svijetli.
Tu na ostrvu sjedi Zora-djevojka.

ostrvo – otok

mandula - badem

Lijepo je Zora-djevojka Palunka dočekala.

Pokazala mu je gdje pliva kolo mlinsko.

Oko kola Morske Djevice igre igraju.

Još ga je lijepo naučila kako će se kolu približiti

da ga spusti do Kralja Morskoga,

a da ga ne progutaju morske dubine.

Još mu reče Zora-djevojka:

“Imat ćeš bogatstva i raskoši u Kralja Morskoga, ali znaj:

na zemlju se ne možeš vratiti

jer su tri straže postavljene.

Jedna valove diže, druga vjetar vije, a treća munje baca.”

Palunko radostan u čun sjeda i poveze se do kola mlinskoga.

Mislio je u sebi:

“Ne znaš, Zoro-djevice, što je bijeda na ovome svijetu.

Neću se ja zemlje zaželjeti, ostavljam pustu nevolju!”

On dođe do kola mlinskoga,

a oko kola Morske Djevice igre igraju.

U valove rone, po moru se gone.

Kose im se po valu rastepu,

srebrne im peraje trepere,

a rumena im se usta smiju.

I po kolu sjedaju i oko kola more pjene.

žbica – metalna
prečka

Doplovio je čun do mlinskoga kola,
a Palunko je dignuo vesla
kako ga ne bi morske dubine progutale.
Ovako mlinskom kolu govori:
“Kolovrta navrta, ili do jaza mrtvoga, ili do Kralja Morskoga.”
Kad je Palunko ovo izrekao,
šiknuše Morske Djevice kao srebrne ribice.
Okupile se oko kola,
uhvatile se bijelim rukama za **žbice** te zavrtnjele kolo —
zavrtnjele ga hitro, vrtoglavo.
Nastane vir u moru, strahovit, dubok.
Uhvati vir Palunka, zavrti njime kao tankom šibicom
i spušta ga do dvorova Kralja Morskoga.
Palunku u ušima šumi veseli smijeh Morskih Djevica.
Našao se na krasnome pijesku,
na sitnome pijesku od suhoga zlata.
Pogleda Palunko i kliknu:
“E, čuda mi divnoga, čitava poljana od zlatnoga pijeska!”
To je bila velika dvorana Kralja Morskoga.
Oko dvorane stoji more kao mramorni zidovi.
Nad dvoranom stoji more kao svod stakleni.
Od kamena dolazi plavo svjetlo kao plava mjesečina.

Vise nad dvoranom grane od bisera,
uzdigli se po dvorani stolovi od koralja.
A na drugom kraju svirale svire i sitni **praporci**,
tamo u zlatnome pijesku uživa i počiva Kralj Morski.
Pružio se u zlatni pijesak, samo je glavu podigao.
Pokraj njega ploča od koralja,
iza njega živica od zlata.
Što to tanke sviralice brzo i tanko svire,
a sitni praporci zveče,
što se ono sija i u raskoši blista —
ovoliko sreće i blaženstva nije Palunko ni pomislio da ima na svijetu!
Pomahnitao Palunko od puste radosti,
zaigralo mu srce, pljesnuo u dlanove,
potrčao po zlatnome pijesku k'o hitronogo dijete,
prebacio se po dva, po tri puta kao ludi dječčić.
Ovo se jako svidjelo Morskomu Kralju.
Morski Kralj ima teške noge, a još težu glavu.
Nasmijao se grohotom Morski Kralj
a oko njega pijesak prši od smijeha.
“Baš si momče lakonogo”, reče Morski Kralj.
Skine iznad sebe granu bisera te pokloni Palunku.
Zapovjedio je zatim Morski Kralj
da vile na zlatnim pladnjima donesu jela i pića.

praporac – šuplja
metalna loptica s
kuglicom unutra
koja pri potresanju
zvecka

Časti se Palunko uz Morskoga Kralja na ploči od koralja.

Kad se Palunko naručao, pita njega Kralj Morski:

“Jesi li se još čega zaželio, momče?”

A što zna poželjeti bijedna sirotinja

koja još nikada obilje nije vidjela?

Palunko je bio gladan od daleka puta,

a on se slabo najeo ovih jela i pića.

Zato reče Morskome Kralju:

“Baš kad me pitaš, Kralju Morski,

zaželio sam se pladnja kuhane lobode.”

Začudio se ovome Kralj Morski.

Nasmijao se i Palunku govorio:

“E, brate moj, draga je u nas loboda,

draža nego biser,

jer je od nas daleko do nje.

Al’ kad si baš zaželio, poslat ću vilu prekomorku,

donijet će ti lobode.

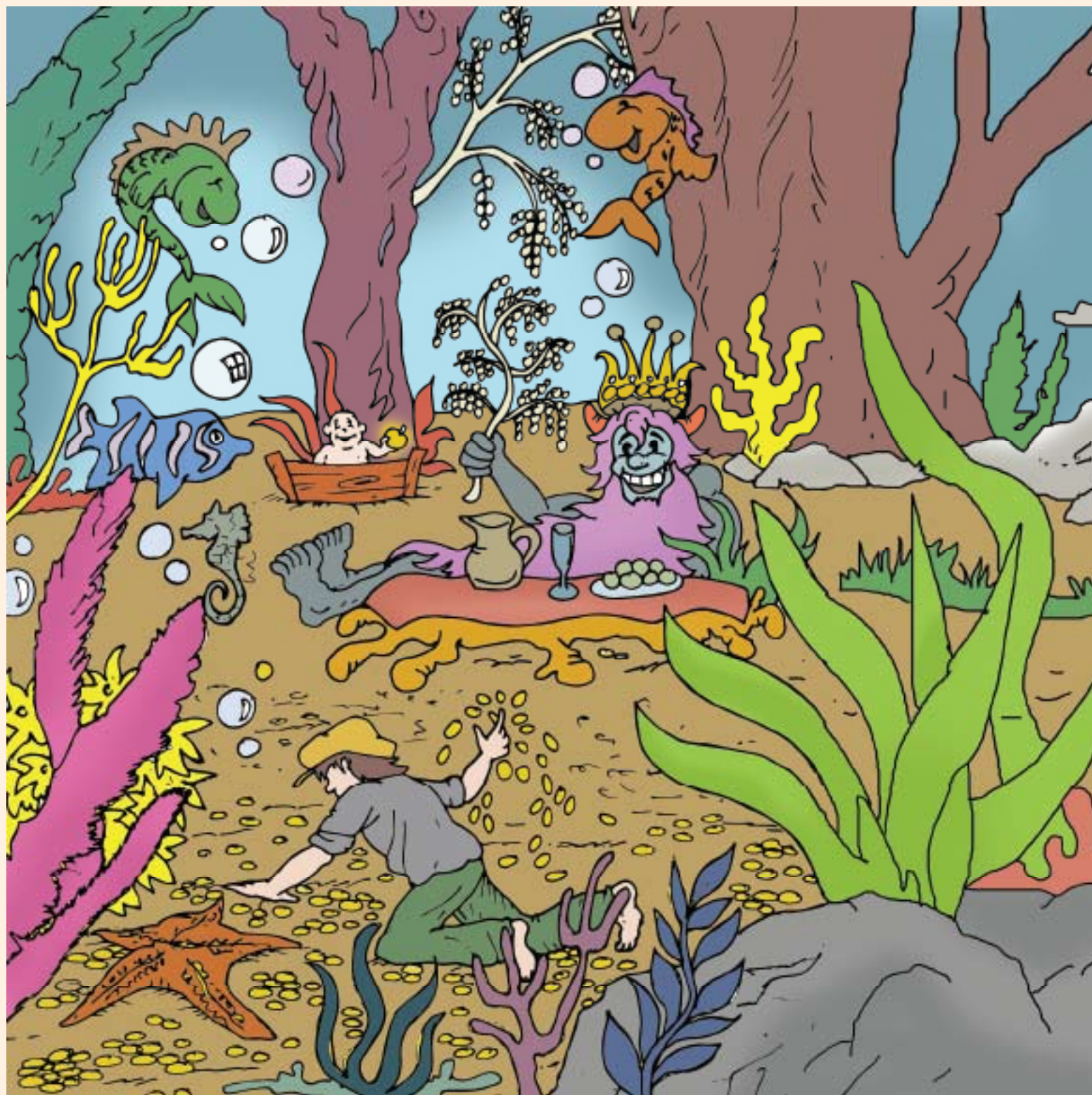
Al’ ti se meni još tri puta prebaci.”

Palunko je bio radostan, ništa nije njemu teško.

Skače on na noge lagane,

a brzo su se prikupili i pomorkinje i sitna čeljad

da ovo čudo vide.

Zaleti se Palunko po zlatnome pijesku,
prebaci se vješto jedan,
pa dva, pa tri puta kao vjeverica.
Morski Kralj i sva čeljad grohotom su se smijali toj vještini.
Ali se najslađe nasmijalo neko dijete, a bio to mali kralj
što su ga za igru sebi vile uzele.
Sjedi mladi kralj u zlatnoj kolijevci, u svilenj košuljici.
Po kolijevci biserni praporci, a djetetu u ruci zlatna jabuka.
Kad se Palunko prebacio,
a mali se kralj onako slatko nasmijao,
pogleda Palunko na njega — **prenerazi se**.

preneraziti se –
iznenaditi se,
zaprepastiti se

Ono je sin njegov. Vlatko mali.
Prisjelo je ovo Palunku.
Ne bi ni sam mogao pomisliti da bi mu ovako brzo prisjelo!
Smrknu se Palunko — razljutio se,
a kad se malo pribrao, pomisli:
“Gle ga, maloga, kuda je došao,
da kraljuje u igri i **obijesti**,
a mati mu kod kuće od tuge onijemjela.”
Ljut je Palunko, ne može gledati ni sebe ni sina u ovim dvorima.
Nije smio ništa reći da ga ne bi od djeteta rastavili.
Zato postane sluga svome sinu i misli:
“Ostat ću nasamo s djetetom,

obijest –
neobuzdano
ponašanje

sjetit ću dijete na oca i majku, pobjeći ću s njime,
odnijet ću sina, vratiti se s njime majci.”

Tako je mislio Palunko,
a jednoga dana ostao je nasamo s djetetom.

Malome je kralju prišapnuo:

“Hajde, sinko, s ocem da pobjegnemo.”

Ali Vlatko je bio čedo sasvim malo,
te kako je dugo pod morem boravio,
tako je oca već i zaboravio.

Nasmija se on, nasmija se mali kralj, misli on:
šali se Palunko – te je Palunka nožicom gurnuo:

“Nisi ti otac moj, ti si ona luda
što se pred Morskim Kraljem prebacuje.”

Zaboli srce Palunka, od ljutnje bi svisnuo.

Rasplače se od jada.

Okupila se oko njega čeljad Kralja Morskoga
te ovako jedan drugome govore:

“E, ovo mora da je bio veliki bogataš na zemlji
kad u ovolikoj raskoši plače.”

“Duše mi, bio sam isti kao i Kralj Morski.

Imao sam dijete što mi se **u bradu penjalo**,

ženu što mi je čuda pričala,
a slobode, brate, koliko hoćeš,

**penjati se u
bradu** – umiljavati
se

ne trebaš se ni pred kim prebacivati!” govori jadan Palunko.
Čudila se čeljad ovolikomu bogatstvu,
ostave Palunka da tuguje za svojom srećom.
Palunko je ostao sluga malom kralju.
Ugađao mu je svakojako i mislio je:
nagovorit ću ga da sa mnom utekne.
A mali kralj svakim danom postajao je sve objesniji
te što više dani protječu,
to je dijete za veću ludu Palunka držalo.

II.

Dok se sve to događalo, žena je u kući samovala i tugovala.
Prve večeri na ognjištu i večeru kuhala,
a kad Palunka nije dočekala,
onda je oganj zapustila i više ga nije palila.
Sjedi sirota, nijema na pragu,
niti radi, niti sprema, niti plače, niti kuka,
nego se ubija jadom i **čemerom**.
Niti može koga pitati za savjet, kad je nijema,
niti može morem poći za Palunkom,
kad je od tuge preslaba.

čemer – stanje
gorčine, jada,
otrova, tuge

Jednoga dana ode u daleko zagorje
gdje joj je ležala sahranjena majka.
Nad grobom je stala, a pred nju izađe lijepa košuta.
Progovori košuta nijemim jezikom:
“Nemoj sjediti i ubijati se, kćeri moja,
jer bi ti srce puklo, a kuća bi ti se raspala.
Nego ti svake večeri Palunku večeru spremaj,
a iza večere tanku **kudjelju** pleti.
Ne dođe li Palunko,
ti u zoru uzmi njegovu večeru i mekanu kudjelju
i ponesi tanke frule, **dvojnice**, pa pođi u krš.
Tamo u dvojnice sviraj, zmiije i zmijići će večeru pojesti,
a galebovi kudjeljom gnijezda oblagati.”
Dobro je kćerka sve razumjela što joj je mati govorila
i tako je učinila.
Svake večeri večeru je spremala, iza večere kudjelju češljala.
Ne vraća se Palunko, a žena u ranu zoru uzima dvojnice,
iznosi u krš večeru i kudjelju.
Kako ona u dvojnice svira, tako izlaze iz krša zmiije i zmijići.
Večeru jedu, ženi nijemim jezikom zahvaljuju.
A kad u lijevu sviralu svira, dolijeću galebovi,
kudjelju u gnijezda raznose, a ženi zahvaljuju.
Ovako je žena radila svakim danom.

kudjelja –
konoplja ili lan
pripremljen za
pletenje

dvojnice – frulica
sa dvije cijevi

Već je tri mjeseca prošlo,
a Palunka svejednako nema.
Opet ju je teška tuga uhvatila
te ona ode opet na materin grob.
Pred nju izađe košuta, a žena joj nijemim jezikom govori:
“Evo, majko, sve sam tako uradila, ali Palunka nema!
Meni je dojadilo čekanje.
Ili da skočim u more, ili da se razbijem o stijenu?”
“Kćeri moja,” reče košuta, “nemoj biti nevjerna,
tešku muku muči tvoj Palunko.
Ali slušaj kako ćeš mu pomoći:
u neznanome moru je veliki **lubin**,
na lubinu zlatna peraja, na peraji zlatna jabuka.
Uhvatiš li na mjesečini lubina,
olakšat ćeš jade tvom Palunku.
Ali do mora trebaš proći tri pećine od oblaka:
u jednoj zmija velika, majka svih zmija,
more diže i valove pravi;
u drugoj ptica velika, majka sviju ptica, buru razmahuje;
u trećoj zlatna pčela, majka sviju pčela, munje baca.
Pođi, kćerko, do mora neznanoga,
ništa ne nosi osim udice i dvojnica,
a nađeš li se u teškoj nevolji, ti **otpori** svoj desni rukav.”

lubin – morska
riba, brancin

otporiti – razrezati
šavove

Upamtila je kćerka, drugog dana je čun uzela.
Otisnula se na more,
a ništa nije ponijela nego udicu i dvojnice.
Luta i tumara morem dok je more ne nanese do jednog mjesta,
a tamo na moru tri strašne pećine od teškog oblaka.
Na ulazu prve pećine glavu digla zmija, majka sviju zmija.
Strašna je glava sav ulaz zatvorila,
a tijelom se u pećini ispružila
te tamo repom zamahuje, more muti i valove diže.
Ne smije žena ni blizu čudovištu
nego se sjetila svojih dvojnica
te u desnu sviralu stala svirati.
Kako svira, tako žure, plivaju zmije i zmijići.
Doplivale zmije šarolike i sitni zmijići te su molili zmiju:
“Puštaj, majko naša, ženu da prođe kroz pećinu.
Ona je nama veliko dobro učinila, svake nas je zore nahranila.”
“Kroz pećinu je ne mogu puštati
jer danas moram veliko more dići”, odvrati strašna zmija.
“Ali ako vam je dobro učinila, dobro ću joj i vratiti:
neka izabere težak grumen zlata ili šest niza bisera.”
Nije žena htjela biser ni zlato nego je zmiji nijemim jezikom govorila:
“Ja sam došla radi lubina iz mora.
Ako sam ti dobro učinila, ti me pusti kroz pećinu, zmijo strahovita.”

“Puštaj, majko naša”, prihvatile su zmije i zmijići,
“eto, koliko nas je hranila, kolike othranila.
A ti lezi, majko naša, pa prospavaj malko,
a mi ćemo za tebe more dizati.”
Nije mogla zmija odoljeti,
a bila je željna sna.
Pusti ženu kroz pećinu pa se onda po pećini pruži i zaspi.
Prije nego što je zaspala, zmijama i zmijićima naredi:
“Dobro mi more podignite, djeco moja, dok ja malo odmaram.”
Prošla je nijema žena kroz pećinu,
ostale su zmije i zmijići u pećini.
Umjesto da more burkaju, oni more smiruju.
Isplovila je žena i stigla do druge pećine,
a u drugoj pećini ptica, majka sviju ptica.
Na ulazu strahovitu glavu ispružila i **gvozdeni** kljun otvorila,
a golema krila po pećini raširila
i krilima maše, vjetar razmahuje.
Uzela je žena dvojnice te u lijevu sviralu zasvira.
Doletjeli s kraja sivi galebovi i sitni galebići
te se strašnoj ptici molili da pusti ženu kroz pećinu
jer je njima veliko dobro učinila,
svakim danom im je kudjelju davala.

gvozden – željezni

“Ne mogu je pustiti kroz pećinu
jer danas moram silan vjetar podignuti.
Nego, ako vam je dobro učinila,
dat ću joj žive vode iz kljuna gvozdenoga
da joj se govor vrati.”

Teško je bilo jednoj ženi, željela je da joj se živa riječ vrati!

Ali ona je ptici ovako govorila:

“Nisam došla radi svojega dobra, već radi male stvari:

radi lubina iz mora neznanoga.

Ako sam ti dobro učinila, ti mene kroz pećinu puštaj.”

Namolili galebovi majku-pticu i još je uputili da malo prilegne,
a oni će za nju vjetar razmahati.

Poslušala je majka-ptica.

Objesila se gvozdenim kandžama o pećinu te zaspala.

A galebovi i galebići, umjesto da vjetar dižu, oni ga smiruju.

Tako je nijema žena drugu pećinu preplovila i do treće došla.

U trećoj pećini je zlatna pčela.

Na ulazu se zlatna pčela uzlijetala: baca munje i gromove.

Tutnji more i pećina, munje po oblaku.

Strava uhvati ženu. Našla se sama u ovoj grozoti.

Ali se ona svog desnog rukava dosjetila,
zamahne na zlatnu pčelu i rukavom je uhvati.

Utihnule su munje i gromovi,
a zlatna je pčela stala ženu moliti:

“Puštaj mene, ženo, na slobodu.

Nešto ću te, ženo, naučiti.

Gledaj tamo na more: veliku ćeš radost ugledati.”

Pogledala je žena na more, upravo je bilo sunce na izlasku,
zarumenile se nebeske visine, zarumenilo se more,
a iz mora se izdigao čun srebrni.

U čunu je kraljevna blijeda i jasna Zora-djevojka,
a uz nju dijete u svilenom košulji sa zlatnom jabukom.

Zora-djevojka je malog kralja po moru šetala.

Prepoznala je žena sina izgubljenoga.

Zastrepila je ona od prevelike radosti, dršće kao tanka **jasika**.

Ne zna bi li ruke za djetetom pružila?

Il' bi za njim uskliknula? Il' bi najbolje za njim dovijeka gledala!

Plovi srebren čun po moru,

u daljini se **čunak** izgubio jer je u more uronio.

“Ja ću tebe naučiti kamo ćeš ići”, progovori ženi zlatna pčela.

“Doći ćeš do malog kralja, do sina tvoga,
s njim ćeš u sreći biti.

Ali me prije pusti na slobodu da ja bacam po pećini munje
i nemoj pećinom prolaziti.”

Jadna majka se uzdrimala.

jasika – vrsta vrbe

čunak – lađica

Čedo svoje je ugledala, želju svoju uočila —
ugledala, a nije ga zagrlila, nije izljubila!
Uznemirila se žena: hoće li biti Palunku vjerna il' nevjerna?
Il' će pčelu pustiti i sinku svome doći,
il' će pećinom prolaziti po lubina velikoga?
Kako ju je to uzdrimalo, tako su joj suze došle,
tako joj se govor povratio, te ona živom riječi pčeli govorila:
“Ne moli me, zlatna pčelo!
Ne puštam te na slobodu, jer ja moram kroz pećinu proći.
Ja sam svoje čedo oplakala i u srcu svome pokopala.
Nisam amo došla radi sreće svoje,
već radi male stvari: radi lubina iz mora neznanoga.”
Tako je žena govorila i u pećinu uplovila.
U pećini se odmorila u čunku,
tamo je noć i mjesečinu čekala.
E, moj rode, što se ono danas more utišalo,
a u zraku nema bure,
gdje u jednoj pećini spava zmija strahovita,
u drugoj ptica **orijaška**, a u trećoj žena izmorena!
Tako je tiho dan prolazio, tako je večer dolazila —
tako je mjesečina sinula.
Kad je mjesec visoko na nebu bio,
a žena je u ponoć u more zaplovila pa je nasred mora udicu spustila.

orijaška –
ogromna, divovska

III.

Zapovjedio je uvečer mali kralj Palunku
da mu noćas isplete dobre konope od svile.
“Sutra ću te ranom zorom za kolica privezati,
da me voziš po zlatnome pijesku.”
Bilo je to previše Palunku.
Dosad se krio pred Zorom-djevojkom
kad bi ujutro pod more silazila,
a sutra će vidjeti kako ga sin u kola upreže.
Spava sva čeljad, spava Morski Kralj, spava kraljić obijesni —
samo je Palunko bio budan: konope plete.
Plete, kao da je nešto smislio.
Kad je ispleo jake konope, reče Palunko:
“Nisam nikoga pitao dok sam ludo radio,
neću ni sada, kada sam pameti došao.”
Tako je rekao.
Tiho je pošao do kolijevke gdje mu je sin tvrdo spavao,
provukao je konope kroz žbice od kolijevke,
svezao kolijevku sebi na leđa
te krenuo da pobjegne sa sinom.
Tiho je Palunko prolazio zlatnim pijeskom —
prošao je silnu dvoranu, prošuljao se zlatnom živicom,

razmaknuo grane od bisera.

A kad je došao gdje je more kao zidovi,
nije oklijevao, nego zapliva u more s djetetom.

Daleko je do svijeta bijeloga!

Pliva Palunko, pliva; ali što može jedan ribar preplivati
kada mu je leđa još pritisnuo mali kraljić sa zlatnom jabukom
i njegova kolijevka od zlata.

Kao da se more nad njima sve više i teže podiže!

Kad je Palunko već posve iznemogao,
lupilo je nešto o zlatnu kolijevku,
zapelo o žbice kolijevke.

Počelo je ljuto i hitro potezati.

“Sad sam gotov”, sam sebi je Palunko govorio,
“morska neman me zagrizla.”

Ali to nije bio zub morske nemani,
već udica, a pustila ju je žena Palunkova.

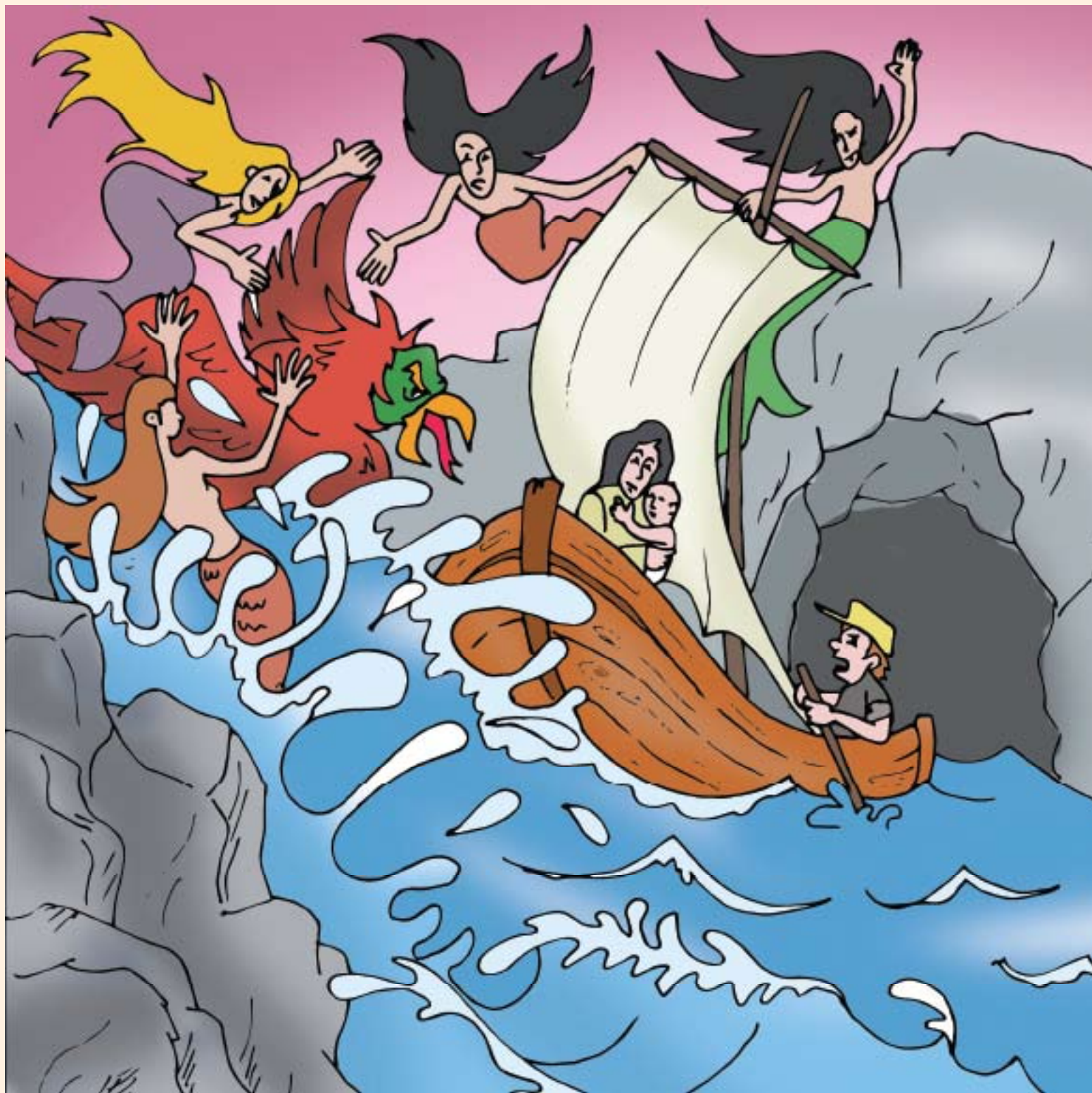
Kad je mjesec visoko na nebu bio,
žena je u ponoć u more zaplovila
i nasred mora udicu spustila.

Kad je žena osjetila da je udica zapela,
ona radosna svu je snagu skupila,
vuče i poteže kako ne bi velikog lubina izgubila.

Kad je bliže dovukla,
izdigle se iz mora zlatne žbice od kolijevke.
Žena na mjesecini nije vidjela što je, pa je pomislila:
“Eto zlatne peraje na lubinu.”
Onda se pokazalo dijete sa zlatnom jabukom.
Žena pomisli: “Ovo je zlatna jabuka na peraji.”
A kad je izišla iz mora glava Palunkova,
radosno žena usklikne: “A ovo je glava velikoga lubina!”
E, rode moj rođeni, prevelike radosti je bilo kad su vidjeli –
sastali su se sve troje na mjesecini,
usred mora neznanoga!
Nisu smjeli gubiti vrijeme,
treba proći pećine dok se nisu straže u pećini probudile.
Pa su se uhvatili veslanja iz sve snage.
Ali, eto jada iznenada!
Kad je mali kraljić svoju majku ugledao,
odmah se nje prisjetio.
Zagrlilo dijete majčicu objema ručicama –
ispala mu jabuka od zlata.
Padne jabuka u more, propade do dna morskoga,
do dvorca Kralja Morskoga,
baš na rame Kralju Morskome.

Probudi se Morski Kralj, vikne ljutito.
Skoči iz sna sva čeljad po dvorani.
Odmah su opazili da je nestao mali kraljević i njegov sluga.
Digli su potjeru za njima.
Isplivale su na mjesečinu Morske Djevice, poletjele u noć.
Poslali su hitre lovce da probude straže u pećini,
ali čun je već kroz pećine prošao.
Veslaju Palunko i njegova žena,
veslaju iz sve snage, a za njima **hajka**:
šibaju za njima Morske Djevice,
lete za čunom hitre prekomorke,
valja se za njima more uzburkano, maše, vije bura sa oblaka.
Sve je bliže čunu hajka —
ne bi joj utekla ni najbolja brodica,
kamoli mali čun na dva vesla!
Juri čunak pred potjerom,
ali upravo kad je dan došao,
prekrio je vihor čunak, stigli ga valovi.
Pišti, prska more i vjetar.
Uplašio se i u smrtnom strahu povikao:
“Oj, pomozi, jasna Zoro-djevojko!”
Izdignula se iz mora Zora-djevojka.

hajka – gonjenje;
vika, buka

Palunka nije ni pogledala,
malog kraljića je pogledala, ali nije darivala,
a vjernoj je ženi dar dala: rubac i iglu pribadaču.
Od rupca se bijelo jedro podignulo,
a od igle kormilo se stvorilo.
Napelo se na vjetru jedro, kao jedra jabuka,
a žena uhvatila tvrdom rukom za kormilo.
Razbio se vijenac oko čunka,
juri čunak preko **sinjeg** mora
kao zvijezda preko neba!
Leti čudno čudo pred strahovitom potjerom —
što je hajka jača, to mu više pomaže:
što je vihor brži, to je brži čun pred vihorom,
što je more brže, to je brži čun po moru.
Ukazala se u daljini obala, na obali kućica Palunkova,
a pred kućicom bijeli pješćani **prud**.
Kad se obala ukazala, odmah je hajki snaga oslabila.
Boje se kraja vile prekomorke,
zaostaju od obale Morske Djevice,
na pučini ostaju vihor i valovi,
a sam čunak leti ravno do obale.
Došao čunak do obale,
preletio preko bijelog pruda, udario o hrid.

sinji – plav, modar,
sivkast

prud – površina uz
obalu mora

Razbio se čunak o hridinu,
potonulo jedro i kormilo, propala u more zlatna kolijevka,
utekla pčela zlatokrila —
a Palunko se sa ženom i djetetom nađe pred svojom kućicom.
E, one su večeri lobode večerali,
što je bilo, sve su zaboravili.
Pa da nije one dvojnice, nitko ne bi ovo pamtio.
Nego, tko god u dvojnice puhne,
tomu svirala svira o Palunku ovako:

“Čudo ludo Palunko,
na dno mora propao,
ljutog jada dopao.”

A sitna svirala ženu spominje:

“Sini, sini, zorice,
evo nove srećice;
da je triput potopljena,
izbavi je vjerna žena.”

Tako širom svijeta pričaju dvojnice.

REGOČ

UVOD

Mala vila Kosjenka odjurila je na konju u daleki svijet.
Došla je do velikog napuštenoga grada Legena.
U Legenu već tisuću godina div Regoč broji kamenje.
Kosjenka ga nagovori da pođe s njom kako bi upoznao ljepote svijeta.
Regoč i Kosjenka kreću na put pun različitih zgoda i nezgoda.
Kosjenku je jako zanimalo što je sve pod zemljom
pa Regoč probije zemlju i krenu podzemljem prema šumi
gdje su bila zlatna polja i dva posvađana sela.

I.

Jedne lijepe ljetne noći čuvali su konjari na livadama konje.

Čuvali, čuvali, a onda zaspali.

Kad su oni zaspali, doletjele su sa oblaka vile
da se malo poigraju s konjima.

Uhvatila je svaka vila po jednog konjica,
sjela na njega i šiba ga svojom zlatnom kosom.

Tjera ga uokrug po rosnoj travi.

A bila je među vilama jedna mala vila po imenu Kosjenka.

Ove je noći prvi put sišla na zemlju s oblaka.

Učinilo se Kosjenki vrlo lijepo jašiti.

A baš je ona uhvatila najživljeg vranca:
malenog, a ljutoga kao vatra.

Trči vranac sve uokrug sa drugim konjima,
a najbrži je od sviju.

Sav se oznojio.

Ali Kosjenka je htjela još brže jahati.

Sagne se ona i uštipne vranca za desno uho.

Uplaši se vranac, dignu se na stražnje noge,
a onda poleti ravno preda se.

Ostavi druge konje, ostavi livade

i odnese kao vihor Kosjenku u daleki svijet.

Svidjelo se Kosjenki ovo brzo jahanje.
Trče oni kao vjetar uz polja, rijeke, livade i brda, uz doline.
“Bože mili, koliko li stvari zemlja nosi”,
pomisli Kosjenka radosno, gledajući ove ljepote.
Najviše joj se svidjelo kad su projurili uz jedan kraj
gdje je bila gora, a na njoj divna šuma.
Pod gorom dva zlatna polja kao dvije zlatne marame,
na njima dva bijela sela kao dva bijela goluba,
a malo dalje velika voda.
Ali vranac neće stati ni ovdje ni nigdje,
nego on juri kao bijesan dalje i dalje.
Trči vranac s Kosjenkom dugo i dugo.
Napokon su došli do jedne silne ravnice,
a sa ravnice hladan vjetar puše.
Uleti vranac u ravnicu,
a sve sama žuta zemlja — nigdje ni travke ni drveta,
a sve veća hladnoća.
Kolika je to bila ravnica
ne da se ispriповijedati
jer je živ čovjek nikada nije prošao.
Vranac s Kosjenkom juri sedam dana i sedam noći.
Sedmi dan pred zoru stigli su do srca ravnice.
Tu su stajale porušene zidine velikoga grada Legena.

U njemu je bila silna zima.

Kad je vranac s Kosjenkom dojurio pred vrata Legena,
prebaci Kosjenka svoje vilinski **veo** preko jedne zidine
i uhvati se za zid.

Vranac ispod nje otrči — i kako je otrčao,
tako je do svoje starosti jurio amo-tamo
među silnim zidinama Legena grada.

Napokon je stigao na vrata od sjevera i istrčao opet u ravnicu —
Bog te pita kuda!

Kosjenka siđe sa zida.

Stane hodati po gradu, hladnom kao led.

Svoju vilinsku koprenu, bez koje nije mogla poletjeti u oblake,
stavila je oko ramena jer ju je jako čuvala.

Hoda Kosjenka tako po Legenu,

hoda, i sve joj se čini,

da negdje mora naići na neko čudo u ovom gradu.

No ipak nije vidjela nigdje ništa nego razvaljene zidine
i ne čuje ništa, samo kako puca kamen od hladnoće.

Kada je Kosjenka zaokrenula oko najvećega zida,
a ono pod zidom spava golem čovjek,
veći nego najveći hrast u najvećoj šumi.

Na tom čovjeku ogromni plašt od debelog platna,
a opasao se remenom od pet metara.

veo – komad vrlo
tanke, prozirne
i lagane tkanine
koje žene nose
preko lica ili glave

bure – bačva

stog

kukuruzovine –

plast posječenih

stabljika kukuruza

skrstiti – prekrižiti

inje – sitni kristalići

leda koji se od

vlage iz zraka

talože po travi i

grmlju

U toga je čovjeka glava velika kao najveće **bure**,
a brada kao **stog kukuruzovine**.

Tako je velik taj čovjek da bi pomislili:

ono se crkveni toranj povalio uza zid.

Taj čovjek zvao se Regoč i živio je u Legenu gradu.

Brojao je kamenje po gradu.

Ne bi ih on nikada mogao izbrojiti

da nije imao onako veliku glavu kao bure.

Ali ovako je brojio i brojio — već tisuću godina.

Već je izbrojio kamenje na trideset zidina i petorim vratima.

Kad je Kosjenka opazila Regoča, **skrstila** je ruke od čuda.

Nije mislila da ima ovako velikoga stvora na zemlji.

Sjedne Kosjenka Regoču do uha

(a uho Regočevo je bilo veliko kao cijela Kosjenka)

i poviče mu u uho:

“A nije li ti zima, brate?”

Probudi se Regoč, nasmije se i pogleda Kosjenku.

“Ej! Zima, dakako da je zima”, progovori Regoč

takvim krupnim glasom kao da grmi izdaleka.

Regoču je nos pocrvenio od studeni,

a kosa i brada bili su posuti **injem**.

“Bože moj, ovoliki veliki čovjek,

pa što ne napraviš krov protiv hladnoće?” reče Kosjenka.

“E, zašto bih?” reče Regoč i nasmije se opet, “doći će sunce.”

Podigne se Regoč da sjedne.

Sjedne on, mahne desnom rukom po lijevom ramenu,

a lijevom rukom po desnom ramenu i otepe inje:

sa svakoga ramena toliko inja

koliko bi snijega palo sa jednog krova.

“Pazi, brate, zatrpao ćeš me!” viknu Kosjenka.

Ali je Regoč jedva i čuje, jer je daleko Kosjenka do njegova uha, tako je visok kad sjedi.

Podigne zato Regoč Kosjenku sebi na rame,

reče joj za svoje ime i za svoj posao,

a ona je njemu rekla kako je ovamo došla.

“Eno, gledaj sunce”, pokaže zatim Regoč Kosjenki.

Pogleda Kosjenka, a diže se sunce,

blijedo i slabo, kao da nema koga grijati.

“Lud si ti, Regoču, zaista si lud što ovdje živiš

i cijeli život brojiš pusto kamenje.

Hajdemo, Regoču, da vidiš ljepote po svijetu

i da nađeš bolji posao”, reče Kosjenka.

Nikada još nije Regoč pomislio

da si traži ljepše mjesto od Legena grada

niti je pomislio da ima boljega posla od njegova.

Nego je Regoč uvijek mislio:

“Dosuđeno mi je da brojim po Legenu kamenje”,

pa nije za ništa bolje pitao.

Ali mu Kosjenka nikako nije dala mira.

Nagovara ga da pođe s njom po zemlji.

“Odvest ću te u krasan kraj gdje je stara šuma,

a uz šumu dva zlatna polja”, govori Kosjenka.

Dugo je govorila Kosjenka.

Regoč nije još nikada ni s kime razgovarao te nije odolio nagovaranju.

“Pa hajdemo!” reče on.

Obradovala se Kosjenka.

No sada je trebalo smisliti kako će Regoč Kosjenku nositi.

Zato izvadi Kosjenka iz **njedara** malu vrećicu punu bisera.

Taj joj je biser dala majka

prije nego ju je pustila da ide na zemlju govoreći:

“Ako ti bude što trebalo, samo odbaci jedan biser

i stvorit će se ono što trebaš.

Čuvaj bisere jer na svijetu ima toliko stvari da ih sve više treba.”

Izvadi dakle Kosjenka zrnce bisera i odbaci ga,

a pred njom se stvori koš,

upravo velik kao i Kosjenka, a na košu **petlja**,

upravo velika kao Regočevo uho.

Skoči Kosjenka u koš.

njedra – prsa,
grudi; odjeća koja
prekriva prsa

petlja – čvor u
obliku omče

Regoč podiže koš i objesi ga sebi na uho kao naušnicu.

Kad se Regoč nasmije, kada kihne ili kada prodrma glavom,
ljulja se Kosjenka kao na njihaljci.

Ovo joj je bilo dobro za putovanje.

Regoč je sada krenuo i zakoračio korakom od deset metara.

Ali ga Kosjenka zaustavi pa ga zamoli:

“Možemo li mi, Regoču, proći ispod zemlje,
da ja vidim što pod zemljom ima?”

“Kako da ne!” odgovori Regoč.

On je mogao od šale probiti zemlju.

Nije mu još nikada palo na pamet da gleda što pod zemljom ima.

No Kosjenka je željela upoznati sve na svijetu —

i tako su se oni dogovorili da će pod zemljom putovati
dok ne stignu pod šumu gdje su bila zlatna polja.

Tamo će izaći.

Kad su se tako dogovorili, počne Regoč probijati zemlju.

Podigao Regoč svoju nogu i udari prvi put po zemlji.

Potrese se čitavi veliki grad Legen i sruši se mnogo zidova.

Podigne Regoč po drugi put nogu i udari o zemlju.

Zadrhta cijela ravnica.

Podigne Regoč po treći put nogu i udari o zemlju.

Zadrhta pola svijeta i pukne zemlja pod Regočem.

Regoč sa Kosjenkom propadne pod zemlju.

Kad su bili dolje, vidjeli su pod zemljom sve prorovano.
Na sve strane putovi i stupovi,
i sam Bog bi znao tko onuda toliko prolazi.
I čuju se vode gdje šume i vjetrovi gdje pušu.
Pošli su oni tako po jednome putu
i imali su svjetlo od one pukotine kroz koju su propali.
Ali kako su išli dalje, a ono sve veći mrak — crni mrak.
Regoč i po mraku ide.
Hvata se silnim rukama od stupa do stupa.
Kosjenku obuzme strava od mraka.
Uhvatila se ona Regoču za uho i poviče:
“Mrak je, Regoču!”
“E, pa neka je”, odvrati Regoč.
“Nije mrak došao k nama, nego smo mi došli k njemu.”
Razljuti se Kosjenka što je Regoču sve pravo.
Ona se ponadala velikim stvarima od tako silnoga čovjeka.
“Teško bi bilo meni uz tebe da nema mojega biserja”, razljuti se Kosjenka.
Zatim ona odbaci jedno zrnice, a u ruci joj se stvori svjetiljka,
jasna kao da zlatom gori.
Mrak pobjegne dublje u zemlju,
a putovi se podzemni rasvijetlili na daleko.
Obradovala se Kosjenka svjetiljci, sada vidi čuda
što su od starosti pod zemlju propala.

Na jednom se mjestu vide dvori gospodarski,
sva vrata i prozori zlatom obloženi
a crvenim mramorom ozidani.

Na drugome mjestu: oružje junačko, tanke **diljke**
i teške **demeskinje**, alemom i dragim kamenom ukrašene.

Na trećem mjestu: blago davno pokopano,
zlatni pladnji i srebrne čaše,
dukatima popunjene — i kruna carska.

Sve je ovo po volji božjoj dospjelo ovamo pod zemlju.

Tajna je božja zašto toliko blago mora ovdje počivati u miru.

Ali Kosjenki je zablistalo u očima od ovolika čuda.

Umjesto da pođu dalje ravno putem,
zamoli Kosjenka Regoča da je pusti na tlo,
da se poigra, da se nadivi čudima
i da pregleda tajne božje.

Spusti Regoč Kosjenku,
a Kosjenka uzme svjetiljku i otrči do dvorova,
do oružja i do blaga.

Kako joj se u igri ne bi izgubila vrećica s biserima,
stavi je Kosjenka do jednoga stupa.

Regoč sjedne malo podalje da odmori.

Stala se Kosjenka igrati sa blagom, gledati i premetati divote.

diljka – duga
puška

demeskinja –
vrsta sablje

prežežen – žaren
s namjerom da
bude čvrst

Prebacuje po sitnim rukama žute dukate,

gleda čaše srebrom urezane

i stavlja na glavu krunu triput **prežeženu**.

Poigrala se, pregledala i nadivila se.

Onda opazi jedan vrlo tanki štapić od bjelokosti

koji je bio oslonjen o jedan veliki stup.

Ovaj tanki štapić držao je onaj stup da se ne sruši

jer je stup bio od vode posve izlizan.

I zato je Bog onako spustio štapić —

i oslonio taj štapić pod zemljom o stup.

Ali Kosjenka se upita:

“Zašto li onaj štapić tamo stoji?”

I pođe da odmakne štapić, da ga pogleda.

Kad je Kosjenka uhvatila štapić i odmaknula ga,

zaječe podzemni putevi,

zanjihao se čitav onaj stup,

zanjihao se, urušilo se čitavo brdo zemlje.

Zatvorio se i zatrpao put između Regoča i Kosjenke —

niti čuju niti vide jedno drugo,

niti mogu jedno drugomu.

Tako je uhvaćena pod zemljom mala vila Kosjenka!

Zatvorena je živa u onom velikom grobu.

Možda nikada neće vidjeti ona zlatna polja kojima je pošla.

A to je zato što nije htjela putovati ravno, kamo su krenuli,
nego se zaustavljala i svraćala desno i lijevo, da vidi tajne božje.

Zaplakala je i zakukala Kosjenka,
traži kako bi došla do Regoča.

Ali ona vidi da nema prolaza i da joj nema spasa,
a njezina vrećica bisera, koja bi je spasila,
leži zatrpana pod zemljom.

Kad je sve ovo vidjela, Kosjenka prestane plakati.

Bila je vrlo ponosna i pomisli:

“Nema druge, moram umrijeti.

Od Regoča mi pomoći nema.

Regoč je luda glava koja ni sama sebi ne pomaže,
a kamoli da se dosjeti da meni pomogne.

Nema druge, treba umrijeti.”

I pripremi se Kosjenka odmah na smrt.

Ali hoće ona, ako je jednom u tom grobu netko nađe,
da zna da je bila roda visokoga.

Zato metne na glavu krunu tri puta prežeženu
pa uzima u ruke štapić, a onda legne da umre.

Uz Kosjenku nikoga nema, samo njena svjetiljka što sjaji.

A kako je Kosjenka bila sve hladnija i ukočenija,
tako je i svjetiljka sve pomalo gasnula.

Regoč je zaista bio luda glava.

Kad se urušio stup i kad se zasula silna zemlja,
nije se on ni maknuo,
nego je ostao onako sjedeći u mraku.
Tako je on još neko vrijeme sjedio,
a onda se nakani da pođe i da vidi što je tamo.
Pipao je on u tami do onoga mjesta gdje je prije bila Kosjenka.
Napipa i osjeti da se tamo zemlja zasula.
“Eh! Na onu stranu više nema prolaza”, pomisli Regoč,
i više nije o tome mislio,
nego se okrene, ostavi brdo zasuto i Kosjenku.
Pođe natrag putem do Legena...
Ide tako Regoč, ide svojim putem, sve od stupa do stupa.
Već je daleko poodmaknuo, ali sve mu nešto nije pravo.
Ne zna Regoč što mu nije pravo.
Popravlja on remen na pojasu: da ga možda remen ne steže?
Pa onda proteže ruku u ramenu: da mu možda ruka nije zaspala?
Ali nije ni ovo ni ono, ali mu još nije pravo.
Čudi se Regoč: što li je to njemu?
Čudi se i od čuda potrese glavom.
Kad Regoč potrese glavom, zaljulja se koš njemu na uhu.
A kad je Regoč osjetio kako je koš lagan
i kako u njemu Kosjenke nema,
onda Regoča stisnulo u srcu i prsima.

On se, luda glava, ipak dosjeti
da ga mori žalost za Kosjenkom.
Dosjeti se da treba Kosjenku spasiti.
Teško se Regoč tome domislio,
onda se kao vihor okrenuo
i poletio natrag do onoga mjesta,
gdje je ostavio zasuto brdo i Kosjenku.
Poletio je i začas tamo stigao.
Kopao je Regoč objema rukama brdo,
kopa, kopa i začas otkopa veliku rupu
i ugleda Kosjenku.
Leži Kosjenka u zlatnoj kruni, već se ohladila,
sva se ukočila, a kraj nje svjetiljka —
plamen joj sitan kao najmanja krijesnica.
Da je Regoč viknuo, potreslo bi se podzemlje
i ugasla bi se svjetiljka —
nestalo bi i one male svijetle krijesnice kraj hladne Kosjenke.
Ali Regoča je od žalosti tako stisnulo u grlu
da nije mogao viknuti.
On pruži svoju veliku ruku
i polagano dohvati hladnu Kosjenku
i položi je na svoj dlan.
Tu ju je grijao i grijao među oba dlana kao zimsku ptičicu.

I gle!

Makne Kosjenka ručicom, i svjetiljka odmah jače zasvijetli.

A onda maknu Kosjenka glavom,
i plamen na svjetiljci još jače zasvijetli.

Napokon otvori Kosjenka oči,
a svjetiljka plane tako jasno, kao da zlatom gori!
Kosjenka skoči na nožice, uhvati se Regoču za bradu
i od velike radosti oboje su zaplakali.

Regočeve suze bile su krupne kao kruške,
a Kosjenkine sitne kao **proso**;

i oni su se od toga doba silno zavoljeli.

Kad su se isplakali, našli su Kosjenkine bisere
te onda pođu dalje na put;

ali ni u što više pod zemljom nisu dirali:

ni u lađe potopljene, a blagom krcate,
koje su bile ovamo propale sa morskoga dna,

ni u koralj crveni, ni u **jantar** žuti
što se nizao oko podzemnih stupova.

Ni u što više nisu dirali niti su igdje stajali.

Išli su ravno putem da izađu kod zlatnih polja.

Kad su već dugo tako išli, kaže Kosjenka Regoču da ju podigne.

A kad on to učini,

dohvati Kosjenka nešto zemlje iznad glave.

proso – žitarica
jako sitnog zrna

jantar –
žuto-smeđa smola,
koristi se kao nakit

Dohvati zemlju, pogleda u ruku,
a kad ono: među zemljom lišće i iverje.
“Evo nas, Regoču, pod šumom kraj zlatnih polja!” klikne Kosjenka.
“Hajde da izađemo.”
Nato Regoč stade glavom probijati zemlju.

II.

Nad njima je bila šuma
na **međi** dvaju sela i dvaju **kotara**.
U tu uvalu nitko nije dolazio
osim **čobani** i **čobanice** iz obaju sela i obaju kotara.
Sela su bila u velikoj svađi —
svađa radi **gumna**, i radi pašnjaka, radi mlinova i radi **drvosjeka**,
a ponajviše radi toga tko će biti starješina.
I tako su bila ona dva sela neprijatelji jedno drugome.
Ali čobani i čobanice iz obaju sela bili su luda djeca.
Nisu marili ni razumjeli svađe starijih.
Svakoga dana sastajali bi se na međi obaju sela i obaju kotara.
Dok bi se ovce njihove miješale i pasle zajedno,
igrali bi se čobani zajedno —
a od velike igre više puta bi i zakasnili predvečer kući s ovcima.
Radi toga bilo je u oba sela graje i vike na djecu.

međa – granica
između dvaju
imanja

kotar – prostor s
granicama manjim
od županije

čoban i čobanica
– pastir i pastirica

gumno – mjesto
gdje se obrađuje
(vrši) žito

drvosjek – mjesto
gdje se mogu sjeći
drva

šukunbaba –
bakina baka,
praprabaka

šukundjed –
djedov djed,
praradjed

opanak – kožna
obuća koji su nosili
seljaci

badanj – velika
drvena posuda
slična bačvi

U jednom selu bili **šukunbaba** i **šukundjed**

koji su pamtili što je i kada bilo u oba sela.

Oni su govorili: “Pustite, ljudi, djecu.

Boljim će plodom uroditi dječja igra po planini,

negoli vaše žito po poljima.”

A čobani, kao i prije, dolazili su na ono mjesto s ovcima

i nisu puno pitali starije što da rade.

Tako je bilo i toga dana

kada je Regoč probijao zemlju.

Upravo se čobani i čobanice sastali pod najvećim hrastom

i spremali se kući.

Neki je pritezao **opančice**, koji privezivao bič,

a čobanice sakupljale ovce.

Začuli su kako nešto upravo pod njihovim nogama

strahovito lupa o zemlju.

Udari jedanput, dvaput,

kad po treći put udari, pukne zemlja i izađe,

upravo među čobane, strahovito velika glava.

Na glavi brada, a po bradi silno inje još od Legena grada.

Vrisnula su djeca od straha

i popadali na zemlju kao mrtvi.

Nisu se toliko uplašili glave,

što bijaše kao **badanj**, nego više brade,

što je bila kao stog kukuruzovine!

Popadala sva djeca, samo nije mali Liljo.

On je bio najljepše i najmudrije dijete u oba sela i oba kotara.

Liljo dođe da vidi izbliza koje je ovo čudo.

“Ne bojte se, braćo,” govorio je Liljo čobanima,

“nije mogao Bog ovoliko grdosiju na zlo stvoriti,

jer da je zla, već bi odavna pola svijeta ubila.”

Priđe Liljo k Regoču, a Regoč je baš skinuo koš s Kosjenkom s uha
i metnuo ga na ledinu.

“Dođite, dođite, braćo,” kliknu Liljo,

“evo je s njime djevojka, malena, a krasna kao zvijezda.”

Čobani i čobanice poustajali pa stali viriti, sve jedan iza drugoga.

Oni, koji su se najgore uplašili, najprije su prišli Kosjenki.

Odmah su je zavoljeli čobani i čobanice.

Izvadili su je iz košića, povelu na najljepšu ledinu

i stali se diviti njezinim prekrasnim haljinama.

A najviše od svega divili su se njezinoj vilinskoj **kopreni**

kojom samo malo mahne pa se odmah digne i poleti.

Zaigrali su kolo čobanice, čobani i Kosjenka

i igrali se raznih igara.

A Kosjenki sve poigravaju od radosti male nožice

i smiju joj se oči i usta.

Našla se u društvu koje voli sve što i ona.

koprena – tanka
i prozirna tkanina,
veo

Zatim izvadi Kosjenka svoju vrećicu bisera
i stade darivati drugove i družice svoje.
Odbaci ona jedan biser,
stvari se među njima drvce, a na drvцу šarene vrpce,
svilene maramice i crvene ogrlice za čobanice.
Odbaci drugi biserak
i došli su sa svih strana iz šume **gizdavi** pauni;
došetali, prošetali, poletjeli
i prosuli po ledini sjajno perje te se **cakli** sva ledina.
A čobani su zakitili perjem kape i prsluke.
Još jedan biser odbaci Kosjenka
i stvari se na jednoj visokoj grani
zlatna njihaljka na svilenim konopcima.
Ljuljali se čobani i čobanice, a njihaljka leti
i spušta se visoko kao lastavica, a tiho kao brod.
Djeca cikću od radosti,
a Kosjenka baca sve bisere
i ne misli da bi ih trebalo sačuvati.
Kosjenka ništa na svijetu nije voljela toliko
koliko krasne igre i mile pjesmice.
Tako je potrošila baš sve i do posljednjeg zrnca.
Bog zna da bi joj moglo trebati, i njoj i čobanima!

gizdav – ohol,
nadmen

cakliti se – blistati

dubrava -
hrastova šuma

orijaš – div,
gorostas

“Nikad više neću od vas otići”, klicala je radosno Kosjenka,
a čobani i čobanice su pljeskali
i bacali uvis kape od veselja kad je ona to rekla.
Samo Liljo nije pošao za njima.
Danas je nešto neveseo.
Ostao je blizu Regoča i odande je promatrao
kako je prekrasna Kosjenka
i kolika čudesa stvara po ovoj **dubravi**.
Međutim, Regoč je izašao iz svoje rupe.
Podigao se među drvećem, a kad tamo,
njegova glava viri iznad čitave stoljetne šume,
tako strahovito je velik bio **orijaš** Regoč.
Pogleda Regoč preko šume po ravnici.
Sunce je već zašlo, a nebo je bilo vrlo rumeno.
U ravnici su se vidjela dva zlatna polja,
a u poljima dva sela kao dva bijela goluba.
Podalje od obaju sela tekla je silna voda Zlovoda,
a sve uz vodu podignuti su nasipi
koji su bili zeleni od trave.
Po nasipima vide se stada i pastiri.
“Ej, zaista,” reče Regoč,
“zašto sam boravio tisuću godina u Legenu,
u onoj pustoši, kad na svijetu ima ovakve divote?”

Tako se svidjelo Regoču gledati po ravnici
da je samo desno i lijevo okretao svoju glavu,
a ona se kao ogromno strašilo okretala nad šumom.

Ali ga Liljo zovnu:

“Sjedni, **baća**, da te ne ugledaju seoski starješine.”

Regoč sjedne i njih dvojica počnu razgovarati.

Liljo priča Regoču radi čega je danas tako žalostan.

“Veliko će se zlo još večeras dogoditi”, reče Liljo.

“Slušao sam gdje su se noćas starješine našeg sela dogovarale, govoreći:

‘Hajdemo, probijmo nasip vode Zlovode.

Voda će proširiti rupu, nasip će se provaliti,

voda će udariti na neprijateljsko selo.

Potopit će ljude, žene, polja i groblje,

i izravnat će se voda nad njima.

Nastat će more tamo gdje je bilo njihovo selo.

A naša su polja viša i selo je na uzvisini,

nama ništa biti neće.’

Tako su se dogovarali, a onda će ponijeti veliko **svrdlo**
te tajno u noći probiti nasip.

A ja, brate moj,” dovrši Liljo,

“znam da naša polja i selo naše nisu tako visoki,

i znam da će voda i nas potopiti.

baća – prijatelj,
brat

svrdlo – alat za
bušenje rupa

Još noćas će biti more gdje su bila naša dva sela.
Radi toga sam tužan”
Još su oni govorili, kad se podigne strahovita vika u ravnici.
“Eto! Nesreća!” kliknu Liljo.
Uspravi se Regoč, podiže Lilju i pogleda po ravnici.
Bila je žalost to gledati!
Provalio se nasip,
a tamna silna voda Zlovoda valjala se preko onih krasnih polja.
Ide prema jednom selu, a onda prema drugome.
Potopila se stada, nestala pod vodom zlatna polja,
grobovi, a u oba sela vika i halabuka!
Izašli u oba sela starješine s bubnjevima i sviralama
te lupaju i bubnjaju jedno selo drugome usprkos,
tako su od zlobe poludjeli.
A uza to su zavijali seoski psi,
a plakale i naricale žene i djeca.
“Brate moj,” viknu Liljo,
“zašto nemam tvoje ruke da zaustavim onu vodu?”
Sakupili se oko Regoča i Lilje čobani i čobanice s Kosjenkom,
uplašeni od one strašne vike u ravnici.
Kad je Kosjenka čula što se zbiva, reče ona:
“Hajdemo, Regoču, zaustavit ćeš vodu!”

“Hajdemo, hajdemo!” vikali su čobani obaju sela i obaju kotara,
a nisu prestajali jaukati i naricati.

“Hajdemo, Regoču, ponesi i nas!”

Sagnu se Regoč, podiže na desnu ruku Lilju i Kosjenku,

a na lijevu ruku sve ostale čobane —

i potrči Regoč korakom od deset **sežanja**

po šumskom prosjeku dolje u ravnicu.

Za njima išle i ovce, blejeći uplašeno.

Tako su stigli u ravnicu.

Kroz maglu i sumrak trči Regoč s djecom u naručju,

a za njima poplašeno stado —

svi trče prema nasipu.

A njima ususret ide crna voda Zlovoda.

Ubija i potapa sve na svojem putu.

Strahovito je jaka ona voda.

Hoće li biti jača od Regoča?

Hoće li srušiti i Regoča?

Hoće li potopiti onu sitnu djecu,

hoće li poginuti krasna mala vila Kosjenka,

lijepa kao zvijezda?

Tako trčeći preko livada koje su još bile suhe,

stiže Regoč bez daha do nasipa,

gdje je bila velika rupa i gdje je voda išla strašnom silom.

sežanj – stara
mjera za dužinu

“Zaustavi je, zaustavi, Regoču”, cvile djeca.
Tamo u ravnici nedaleko nasipa bilo je malo brdašce.
“Metni nas na ono brdašce”, viknu Kosjenka hitro.
Spusti Regoč Lilju i Kosjenku, čobane i čobanice na to brdašce,
a oko njih stisnule se ovce i janjći.
Oko brdašca već se razlijevala voda.
Regoč pak zagazi u vodu, legne prema nasipu
i svojim ogromnim prsima zatvori rupu u nasipu.
Za čas voda stane, ali ona je bila tako strahovito jaka
da je ništa nije moglo zaustaviti.
Upre se voda, gura Regoču ramena
te ispod njega, iznad njega, oko njega,
i provali opet — i dalje po ravnici.
Raširio Regoč obje ruke, zgrće šakama zemlju;
ali što god on zgrne, voda začas odnese.
Pa se voda po ravnici diže sve više i više —
od polja, sela, **blaga**, i ne vidi se ništa više.
U oba sela samo krovovi i toranj crkveni vire iz vode.
I oko brdašca, gdje su bili čobani i čobanice sa Liljom i Kosjenkom,
dizala se voda sve više i više.
Plače i nariče jadna čobančad,
koji za majkom, koji za bratom ili sestricom,
a koji za kućom i vrtom.

Vide da su oba sela propala i da nikomu nema spasa.

A i k njima se, eto, voda diže.

Stisnuli se čobani sve više i više navrh brdašca,

stišću se oko Lilje i Kosjenke

koji stoje jedno do drugoga usred djece.

Liljo stoji tih i blijed kao kamen,

a Kosjenkine se oči sjaje.

Ona podiže svjetiljku prema Regoču da mu osvijetli.

Kosjenkina koprena diže se i vije na noćnom vjetru

i leprša povrh vode.

“Kosjenko! Kosjenko! Nemoj otići! Nemoj nas ostaviti!”

plaču i nariču čobani

kojima se činilo kao da je anđeo među njima dok su gledali u Kosjenku.

“Ne idem, ne idem nikuda!” kliče Kosjenka,

ali njezina koprena podjednako leprša,

kao da će je ponijeti preko voda u oblake.

Uto se začuje vrisak.

Podigla se voda,

dohvatila je rub suknje jedne čobanice i skoro ju je odnijela.

Ali spustio se Liljo,

uhvati čobanicu i privuče je opet na brdašce.

“Trebamo se svezati”, vikali su čobani,

“svežimo se jedan uz drugoga jer ćemo propadati.”

“Evo, braćo, evo!” viknu Kosjenka.

Hitro skinu Kosjenka sa ramena svoju vilinsku koprenu
i pruži je čobanima.

Istrgali su koprenu na trake,
povezali trake u dugačku vrpцу
i svezali se čobani jedan uz drugoga oko Lilje i Kosjenke.

Oko njih stisle se jadne ovčice kako se ne bi utopile.

Kosjenka je sada u toj bijedi, kao i svi ostali.

Svoje je bisere na igru potrošila,
a svoju vilinsku koprenu je poklonila i razderala.

I sada nije mogla ni poletjeti ni spasiti se iz ove nevolje.

Ali Liljo je zavolio Kosjenku više nego sve drugo na svijetu.

Kad im je voda došla već do nogu, kliknu Liljo:

“Ne boj se, Kosjenko! Čuvat ću te i držat ću te!”

te podiže Kosjenku na svoje ruke.

Jednom rukom uhvatila se Kosjenka Lilji oko vrata,
a drugom rukom držala je visoko svjetiljku Regoču.

A Regoč, ležeći prsima u vodi, bori se i bori s vodom.

S lijeva i desna kraj Regočevih ramena
strše uvis srušeni krajevi nasipa kao dva velika roga.

Na Regoču brada raščupana, plašt razderan, ramena mu krvava.

Al' nikako ne može Zlovodu zaustaviti.

Ono more oko brdašca raste i raste da potopi čobane.

A bila je već ponoć.

Kad sinu misao Kosjenki i ona se kroz jauk i plač čobana oglasi smijehom

i viknu Regoču: “Regoču, luda glavo, luda glavo!

Što ne sjedneš među one rogove od nasipa?

Što ne zatvoriš leđima vodu?”

Čobani i čobanice su načas umuknuli od velikoga čuda.

Kako li se nitko nije tomu dosjetio!

“Uhuhu!” čulo se samo kako se Regoč smije,

a nije šala, kad se Regoč nasmije!

Sve bućka i klokoće oko njega ono more

kako se Regoč trese od smijeha.

A onda ustane Regoč, okrene se i —

eto ti ga na — sjedne među one rogove!

Čuda li velikoga, Bože moj!

Stade voda Zlovoda, kao da si stijenu navalio u nasip!

Stade — ne može preko leđa Regoču.

Počne teći svojim koritom kuda je i prije tekla.

Gle, Bože, čuda i spasenja!

Spašeni su bili čobani i čobanice od najgore nevolje.

Regoč, lijepo sjedeći, dohvaćao je rukama zemlju

i zatrpavao sve polagano ispod sebe i pokraj sebe.

Počeo je u ponoć, a kad je došla zora, bio je posao gotov.

Upravo je sunce sinulo kad je Regoč bio gotov.

Pročistio je bradu u koju se nahvatalo mulja, i granja, i sitnih ribica.
Ali, još nije došao kraj nevolji onih jadnih čobana
jer kuda će i komu oni poći?
Stoje čobani navrh brdašca.
Sve oko njih ono pusto more.
Od obaju sela viri samo još pokoji krović,
a u selima nitko živ nije ostao.
Još bi se seljani i spasli da su bježali pred vodom na svoje tavane.
Ali u oba sela svi su seljani izašli na gumna
sa sviralama i **talambasima**
da se raduju i da gledaju propast drugoga.
Pa kada je već i jednima i drugima bila voda do pojasa,
oni su još udarali u talambase.
Kad im je bila voda i do grla, oni su još puhali u sviralice od zloradosti.
I tako su se potopili svi do jednoga,
sa talambasima i sa sviralicama.
Bila je to pravedna kazna Božja za njihovu zlobu.
Ali, jadni čobani ostali su sada bez ikoga živoga da ih hrani i brani.
Ostali su bez kuće i kućišta.
“Nismo vrapci da na krovu živimo”, rekli su tužno čobani,
gledajući kako samo krovovi od sela vire iz mora.
“A nismo ni lisice da u planini po **dupljama** živimo.

talambas – vrsta
malog bubnja

duplja – rupa,
šupljina

Da nam je kako osloboditi naša sela od ove vode,
još bi se dalo živjeti.

Najbolje da skočimo u vodu sa našim stadom
pa da se i mi potopimo
kada se nemamo kamo skloniti.”

To je bilo vrlo tužno i samome Regoču,
ali tomu zlu nije mogao nikako doskočiti.

Govorili su, gledajući ono more:

“Ovoliku vodu ni izgrabiti ni posrkati ne mogu da vam oslobodim sela.
Što ću vam, djeco moja?”

Ali se uto javi Liljo, najmudrije dijete onih kotara:

“Regoču, brate moj, ako ne možeš posrkati ovoliku vodu,
zemlja će ju posrkati!

Probij rupu u zemlju, propusti ovo more u zemlju.”

Bože moj, kolika je mudrost u djeteta,
a nije veće nego prst Regočev!

Zaista, udari Regoč o zemlju, probije rupu,

a zemlja, kao žedna **aždaja**, stane srkati, srkati,
gutati ono silno more sa čitave ravnice.

Ne potraje dugo i posrka zemlja svu vodu.

Ukazala su se sela, polja i livade,
povaljane i zamuljane, ali svako na svom mjestu.

aždaja –
proždrljiva
zvijer iz bajke
zastrašujućeg
izgleda

Obradovali se tužni čobani i čobanice,
ali najradosnija od svih je Kosjenka.

Pljesnu ona u ručice i povika:

“Bit će divno kad se ova polja opet pozlate i livade zazelene!”

Ali nato opet oborili glavu čobani i čobanice, a Liljo reče:

“A tko će nas uputiti kako da posijemo polja i orema njive
kad nam nitko stariji nije ostao?”

I zaista, nadaleko i široko nije bilo nikoga starijega
nego samo ova hrpa jadne djece,
a s njima Regoč koji je bio toliko golem i nespretan
da nije mogao ni glavom zaviriti pod njihove krovove.

Nije se ni razumio u njihova polja i **plugove**.

Snuždili se iznova svi, a ponajviše Regoč.

Zavolio je prekrasnu Kosjenku,
a sada, eto, nije mogao ni njoj ni čobanima biti od koristi.

A što je bilo najgore:

zaželio se Regoč silno svoga pustoga Legena!

On se ove noći nagutao mulja za tisuću godina i nagledao strahota.

Veliku je želju imao za golemim i pustim Legenom
gdje je u miru brojao kamen tolike stotine godina.

Snuždeni stoje čobani, snužden Liljo, a ponajviše Regoč.

Zaista je bilo žalosno pogledati ovu hrpu dječice
što će bez svojih starijih morati poginuti.

plug –
poljoprivredna
sprava za oranje
zemlje

Samo je Kosjenka radosno gledala amo-tamo
jer ona nikada nije bila tužna.

Odjednom poviče Kosjenka:

“Gledajte! Kakvi su ono ljudi?

Oni moraju znati čudesa i pripovijesti!”

Svi su pogledali prema selu.

Tamo na jednom prozoru ukazale se dvije glave: starac i starica.

Domahuju maramicom, zovu djecu po imenu i smiju se,

a sve im se sjaje ona naborana lica.

Bili su to šukundjed i šukunbaba,

jedini mudri u dva sela.

Oni su se spasili na tavanu.

O, Bože! Da su djeca ugledala na ovom tavanu sunce,

ne bi toliko vrisnula od radosti.

Sve se do neba čuje kako vrište:

“Bako! Djede!”

I potrčala djeca prema selu,

pred svima Kosjenka kojoj zlatna kosa na vjetru vijori,

a za njima ovce i janjći.

Nisu stali sve do sela.

Tamo su ih dočekali na kućnim vratima djed i baka.

Dočekali ih, uhvatili ih u naručje.

Nisu znali kako da Bogu zahvale
što je dao baki i djedu toliko mudrosti,
te su otišli na tavan.
To su priprosta sela,
te u njih nije bilo knjiga ni spisa,
pa tko bi pomogao čobanima u nesreći
kad ne bi ostali djed i baka živi?
Kad su se izgrlili, sjetiše se Regoča.
Gledaju po ravnici, ali Regoča nema!
Nema ga nigdje – nestao je, onolika grdosija,
nestao, kao miš u rupi.
I zaista, Regoč je nestao kao miš u rupi.
Kad su se ukazali na tavanu djed i baka,
uplašio se Regoč kao još nikada u svom životu.
Uplašio se on njihovih naboranih, išaranih staračkih lica.
“Bože moj, koliko li su strahota ovi starci doživjeli u ovome kraju
kad su im lica takva”, pomisli Regoč.
Od prevelikog straha skoči u onu rupu kuda je propala Zlovoda –
i uteče putem natrag do svoga pustoga Legena grada.
Sve je pošlo po dobru u selu.
Djed i baka su upućivali djecu, a djeca su oralu i sijala.
Po savjetu bake i djeda učinili su samo jedno selo i jedno gumno,
jednu crkvu i jedno groblje, kako više ne bi bilo zlobe ni nesreće.

Sve je pošlo po dobru.
Najljepše od svega bilo je to što su imali nasred sela
krasnu kulu od gorskoga mramora.
Navrh kule učinili su vrt gdje cvatu naranče.
Tu je živjela prekrasna Kosjenka.
Gledala je s kule kao s oblaka po svemu onome kraju.
On joj je toliko omilio čim je prvi put sašla na zemlju.
A uvečer, kad je poljski posao gotov,
dovodio Liljo na kulu čobanice i čobane,
te su na mjesečini u vrtu kola igrali
i pjesme pjevali sa prekrasnom, radosnom Kosjenkom.
Regoč se pod zemljom još sastao sa vodom Zlovodom,
te je bućkalo i tutnjilo pod zemljom,
dok je nije propustio sve dublje i dublje,
do dna pakla, da nikad više ne posluži zlobi ljudskoj.
A onda dalje pođe Regoč do svog Legena.
Tamo i sad sjedi, kamen broji i Bogu se moli,
da ga nikad više ne odvede od silnoga i pustoga Legen-grada,
tu je najbolje pristajao onakav golem.

ŠUMA STRIBOROVA

UVOD

U šumi Striborovoj zbivala su se razna čuda.

Jednoga dana uđe u tu začaranu šumu neki momak da nasječe drva.

Pred njega izađe umiljata zmija.

Kad vidi da mu se svidjela, zmija se pretvori u predivnu djevojku.

Naivan i plašljiv momak, ne znajući što čini,

povede djevojku-guju u dom svojoj majci.

I.

Ušao neki momak u šumu Striborovu,
a nije znao da je ono šuma začarana.
U njoj se svakakva čuda zbivaju.
Zbivala su se u njoj dobra čuda,
ali i loša — kako je tko zaslužio.
Morala je ta šuma ostati začarana dokle god u nju ne uđe onaj
kojemu je milija njegova nevolja
nego sva sreća ovoga svijeta.
Nasjekao je momak drva i sjeo na panj da odmori.
Bio je lijep zimski dan.
Ali iz panja iziđe pred njega zmija
i stade se umiljavati oko njega.
Ono pak nije bila prava zmija nego ljudska duša.
Ona je radi grijeha i zlobe ukleta,
a mogao ju je osloboditi samo onaj
koji bi se s njom vjenčao.
Bljeskala se zmija kao srebro na suncu
i gledala momku pravo u oči.
“Lijepe li zmijice, Bože moj!
Gotovo da bih je i kući ponio”, odgovori momak od šale.

“Evo budalaste glave koja će me osloboditi na svoju nesreću”,
pomisli grješna duša u zmiji.

Požuri se i pretvori odmah od guje u lijepu djevojku
i stane pred momka.

Rukavi joj bijeli i vezeni kao krila leptirova,
a imala je male nožice.

Ali kako je zlobno pomislila,
ostade joj u ustima gujin jezik.

“Evo me! Vodi me kući i vjenčaj se sa mnom!”
reče guja-djevojka momku.

Da je to bio siguran i dosjetljiv momak,
pa da je brže mahnuo sjekirom na nju i viknuo:

“Nisam baš ja mislio da se sa šumskim čudom vjenčam”,
postala bi djevojka opet gujom, utekla bi u panj i nikomu ništa.

Ali ono je bio dobričina,
plašljiv i stidljiv momak,
i bilo ga je stid da joj ne ispuni želju.

A baš mu se i sviđala jer je bila lijepa,
a on nije mogao znati što joj je ostalo u ustima.

Uzeo je on djevojku za ruku i poveo je kući.

On je živio sa svojom starom majkom i pazio je kao **ikonu**.

“Evo, majko, snahe”, reče momak
kad su stigli on i djevojka kući.

ikona – slika
sveca ili svetog
prizora izrađena
na drvu

“Hvala Bogu, sinko”, odvrati majka i pogleda lijepu djevojku.

Ali je majka bila stara i mudra

i odmah je shvatila što ima snaha u ustima.

Ode snaha da se preobuče, a mati reče sinu:

“Lijepu si mladu izabrao, samo pazi, sine, nije li ona guja!”

Sin se skoro skamenio od čuda:

otkud njegova mati znade da je ono bila guja?

Razljuti se u srcu i pomisli: “Moja majka mora da je vještica.”

I odmah zamrzi majku.

Počelo je njih troje živjeti zajedno, ali je bilo zlo i naopako.

Snaha jezičljiva, zlobna, proždrljiva i ljuta.

U blizini je bila litica visoka do oblaka.

Snaha zapovjedi jednog dana starici

neka joj donese snijega sa vrha litice, da se umije.

“Nema puta na onu visinu”, reče starica.

“Uzmi kozu neka te vodi.

Kuda ona gore, tuda ti naglavce dolje”, reče snaha.

Tamo je bio i sin pa se nasmijao na te riječi,

samo da ugodí svojoj ženi.

To je tako ražalostilo majku pa odmah pođe na liticu po snijeg.

Nije joj bilo žao života.

Idući putem, htjela se pomoliti Bogu za pomoć,

ali se predomisli govoreći: “Opazio bi Bog da mi sin ne valja.”

Bog joj je ipak pomogao
i ona sretno donese snijega s litice ispod oblaka.
Drugog dana zapovijeda snaha baki:
“Idi tamo na jezero zamrznuto.
Usred jezera je rupa.
Uhvati mi na rupi šarana za ručak.”
“Propast će led poda mnom, propast ću u jezero”, odvrati baka.
“Radovat će se šaran, propadneš li s njime”, reče snaha.
I opet se sin nasmijao.
Baka se tako ražalostila da odmah ode na jezero.
Pucketa led pod bakom,
plače ona da joj se suze po licu mrznu.
Ali još neće Boga moliti.
Taji pred Bogom da joj je sin zao.
“I bolje da poginem”, pomisli baka i ide po ledu.
Ali još nije došlo vrijeme da baka umre.
Zato preleti nad njom galeb noseći ribu.
Omakne se riba galebu i padne upravo pred baku.
Baka uzme ribu i donese snahi.
Trećeg je dana sjela baka uz ognjište
i uzme košulju od sina da je okrpa.
Kad je to vidjela,
snaha poleti do nje, istrgne joj košulju iz ruku i vikne:

“Ostavi to, sljepice stara, nisu to tvoji poslovi.”

I nije dala majci da okrpa sinovu košulju.

Sad se starici posve rastuži srce, ona ode pred kuću,
sjedne na onoj cičoj zimi na klupu i pomoli se Bogu:

“Bože moj, pomози mi!”

Uto vidje ona kako k njoj ide jadna djevojka,
na njoj samo izderana haljina,
a rame joj je pomodriło od zime jer joj se rukav poderao.

Ali se svejedno djevojka nasmijala.

Pod pazuhom joj svežanj triješća.

“Hoćete li, bako, kupiti **luči**?” pita djevojka.

“Nemam novaca, kćerice, mogu ti okrpiti taj rukav”, reče tužna baka.

Držala je još u rukama iglu i konac za sinovu košulju.

Baka okrpa djevojci rukav, a djevojka joj dade svežanj luči.

Zahvali joj milo i ode dalje radosna što joj rame ne zebe.

luč – triješće,
grančice za
potpalu vatre

II.

Uveče reče snaha baki:

“Mi ćemo poći u goste kumi, a ti ugrij vode dok se vratim.”

Bila je snaha proždrljiva

i uvijek je gledala gdje da se ugosti.

komora – soba,
prostorija

žvrgoljiti -
cvrkutati

žeravica – žar

kvas – tvar koja
se upotrebljava u
proizvodnji kruha

Kad su oni otišli, ostala je baka sama
pa uzme ono triješće od djevojke
i potpali oganj na ognjištu, a onda ode po drva.
Dok je ona u **komori** tražila drva,
začuje kako u kuhinji nešto pucka,
nešto kucka: kuc! kuc!
“Tko je?” upita baka iz komore.
“Domaći! Domaći!” jave se iz kuhinje neki sitni glasovi,
kao da **žvrgolje** vrapci pod strehom.
Čudila se baka što je ovo, i ona uđe u kuhinju.
Kad tamo, na ognjištu su se rasplamsale luči,
a oko plamena zaigrali kolo “Domaći”.
To su patuljci mali kao pola lakta.
Na njima kožusi, kapice i opančići crveni kao plamenovi,
kosa i brada sivi kao pepeo, a oči žarke kao **žeravica**.
Izlazi njih sve više i više iz plamena.
Kako izlaze, tako se smiju i vrište.
Prebacuju se po ognjištu,
cikću od veselja i hvataju se u kolo.
Pa zaigra kolo: po ognjištu, po pepelu, pod policu,
na stolicu, po ćupu, na klupu!
Igraj! Igraj! Brzo! Brže! Cikću, vrište, guraju se i smiju.
Sol su prosuli, **kvas** prolili, brašno rastepli — sve od velike radosti.

Vatra na ognjištu plamsa i sjaji, pucka i grije;
a baka gleda i gleda.

Nije joj žao ni soli ni kvasca
nego se raduje veselju Domaćih.

Čini se baki da se pomladila —
nasmije se kao grlica, poskoči kao curica,
hvata se u kolo sa Domaćima pa zaigra.

Ali joj ipak ostalo još tuge u srcu,
a to je tako teško, da kolo odmah stane.

“Božja braćo,” reče baka Domaćima,
“znate li vi meni pomoći kako reći sinu
da sam na svoje oči vidjela snahin zmijski jezik;
možda se opameti?!”

Baka je pripovijedala Domaćima sve kako je bilo.

Domaći su posjedali uokolo po rubu ognjišta,
nožice im vise niz ognjište,
slušaju baku pa sve klimaju glavama od čuda.

Kako klimaju glavama,
onako im se žare crvene kapice:
kao da se vatra na ognjištu plamsa.

Kad je baka završila pripovijedanje,
viknu jedan od Domaćih, po imenu Malik Tintilinić:

“Ja ću ti pomoći!

Idem u sunčanu zemlju i donijet ću ti jaja od svrake.

Podmetnut ćemo ih pod kokoš.

Kad se izlegu svračići prevarit će se snaha:

polakomit će se kao svaka šumska guja i isplazit će jezik.”

Svi Domaći ciknuli su od radosti

što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio.

Još su oni vrištali kad ide snaha kući i nosi kolač.

Navali snaha ljuto na vrata, da vidi tko to u kuhinji vrišti.

Ali kad je ona otvorila vrata, a ono: top! —

skočili Domaći, lupili svi u jedan mah nožicama o ognjište,

skočili nad plamen, poletjeli pod krov — i nestali.

Samo Malik Tintilinić nije pobjegao.

Sakrio se u pepelu.

Kako je plamen iznenada prsnuo uvis,

a vrata udarila o vratnicu,

uplašila se snaha i od straha sjela na zemlju kao vreća.

Rastepe joj se kolač u rukama,

rašćupaju joj se kose i češljevi,

bulji oči i viče od jada:

“Što je ovo bilo, nesrećo stara!”

“Vjetar podigao plamen kad si otvorila vrata”, reče baka i mudro se drži.

“A što je ono u pepelu?” opet će snaha,

jer je iz pepela virila crvena peta Malika Tintilinića.

polakomiti se –
postati pohlepan,
lakom

“Ono je žeravica”, odvraća baka.
Ali snaha ne vjeruje
nego ustane onako raščupana
i ide vidjeti izbliza što je na ognjištu.
Približila se licem do pepela,
ali se Malik Tintilinić hitro baci
i opali petom snahu po nosu.
Viče snaha kao da se u moru topi, sva je crna po licu,
a pepeo joj posuo raščupanu kosu.
“Što je ovo, nesrećo stara?” viče snaha.
“Poprskao te kesten iz žeravice”, odvрати baka,
a Malik Tintilinić u pepelu puca od smijeha.
Kad je snaha otišla da se umije,
pokaže baka Maliku Tintiliniću
gdje je u komori snaha nasadila kokoš
da bude malih pilića za Božić.
Još iste noći donese Malik svračjih jaja
i podmetne ih pod kokoš.

III.

Zapovjedila je snaha baki da dobro pazi na kokoš,
pa kad se izlegu pilići, neka joj javi.

Pozvat će snaha čitavo selo da vidi
kako ona ima pilića na Božić, kad ih nitko nema.
Došlo vrijeme, izlegli se svračići.
Javi baka snahi da su pilići izašli, a snaha pozove selo.
Došle kume i susjede, malo i veliko, a bio je tamo i sin bakin.
Snaha zapovjedi baki da donese gnijezdo u predvorje.
Donese baka gnijezdo, podigoše kokoš,
a ono u gnijezdu nešto zakriješti:
iskočili goli svračići, pa skok! skok! po trijemu.
Kad je snaha-guja opazila svračiče,
prevari se, polakomi se u njoj zmijina ćud,
poleti snaha za svračićima
i isplazi za njima svoj tanki i šiljasti jezik.
Vrisnule i prekrstile se kume i susjede te odvele svoju djecu kući.
Vidjele su da je ono zaista šumska guja.
Majka radosno pođe do sina govoreći:
“Otpremi je, sine, otkud si je doveo,
sad si na svoje oči vidio koga u kući hraniš.”
I mati je htjela zagrliti sina.
Ali sin je bio baš posve budalast čovjek.
Još je više prkosio i selu, i majci, i svojim očima.
Neće reći ništa ženi-guji nego još vikne na majku:
“Otkud tebi svračići u to doba, vještice stara? Nosi mi se iz kuće!”

E, sad je mati vidjela da pomoći nema.
Zaplače i moli da je bar ne tjera iz kuće dok je dan,
da ne vidi selo kakvog je sina othranila.
Sin pristane da mati ostane do večeri u kući.
Kad je došla večer, uze baka u torbu nešto kruha
i nešto onih luči što joj je dala **uboga** djevojka.
A onda ode kukajući iz kuće.
Čim je mati prešla preko praga,
utrne se vatra na ognjištu i padne raspelo sa stijene.
Ostali su sin i snaha u mračnoj sobi —
sin osjeti kako je počinio veliki grijeh prema majci
i pokaje se jako.
Ali nije ženi o tom govorio jer je plašljiv pa joj kaže:
“Hajdemo za njom da vidimo kako će poginuti od zime.”
Skoči veselo zla snaha, nađe im kožuhe,
obukli su se i otišli za staricom.
A baka žalosna ide po snijegu, u pola noći, preko polja.
Kad je došla na jedno veliko **strnište**
tako joj je bilo zima da nije mogla dalje.
Zato izvadi iz torbe one luči,
razgrne snijeg i potpali vatru da se malo ugrije.
Kad su se luči rasplamsale, gle čuda!
Eto iz njih izlaze Domaći, kao da je na kućnom ognjištu!

ubog – jadan,
sirot; vrijedan
žaljenja

strnište – njiva
poslije košenja

Iskaču iz vatre sve uokolo u snijeg,
a za njima iskre frcaju na sve strane u tamnu noć.
Milo je baki, gotovo bi proplakala od sreće
što je nisu ostavili samu na putu.
A oni se skupljaju oko nje, smiju se i zvižde.
“Božja braćo,” reče baka,
“nije meni do radosti, nego mi pomozite u nesreći.”
Pričala je baka Domaćima
kako se sin još više naljutio na nju
otkad su se i on i selo uvjerali da snaha ima gujin jezik.
“Potjerao me, a vi mi pomozite, ako znate.”
Malo šute Domaći, malo tepu snijeg s opančića.
Ne znaju baki dati savjet.
Ali onda Malik Tintilinić reče:
“Hajdemo do Stribora, starješine našega.
On sve savjete zna.”
I odmah se Malik popne na glogov grm, zazviždi,
a iz mraka, preko strništa, dođe jelen i dvanaest vjeverica.
Posjeli su baku na jelena.
Domaći su sjeli na vjeverice i krenuli put šume Striborove.
Jašu oni kroz noć —
na jelenu rogovi i **parošćići**,
na svakom parošćiću zvjezdica.

parošćić – šiljak
koji izrasta na
jelenovom rogu

Sjaji se jelen i pokazuje put,
a za njim juri dvanaest vjeverica.
Svaka vjeverica ima dva oka kao dva draga kamena.
Jure oni i žure, a za njima izdaleka trče snaha i sin.
Tako su stigli do šume Striborove.
Sjetila se snaha da je ono šuma Striborova,
gdje je ona već jednom radi grijeha ukleta bila.
Od velike zlobe nije se mogla sjetiti svojih grijeha,
nego se još više radovala govoreći:
“Propast će baka u ovoj šumi od tolikih čarolija”,
i potrči još brže za jelenom.
Donese jelen baku pred Stribora.
Stribor je bio šumski starješina.
Sjedio je sred šume, u **dubu** tako velikom
da je u njemu bilo sedam zlatnih dvorova
i osmo selo, srebrnom ogradicom ograđeno.
Pred najljepšim dvorom sjedi Stribor na stolici, u crvenoj kabanici.
“Pomozi baki, progoni je snaha-guja”, rekoše Domaći Striboru,
kad su mu se poklonili i oni i baka.
Ispričali su oni sve kako je bilo.
A snaha i sin su se došuljali do duba
pa kroz rupu gledaju i slušaju što će biti.

dub – hrast, stablo
uopće

Kad su Domaći završili svoju priču, reče Stribor baki:

“Ne boj se, starice!

Ostavi snahu, neka živi u zlobi.

Opet će doći tu otkuda se prerano oslobodila.

A tebi ću pomoći.

Gledaj tamo ono selo srebrom ograđeno!”

Pogleda baka, a ono njezino rodno selo u kojemu je bila mlada.

U selu **proštenje** i veselje.

Zvona zvone, gusle gude, zastave se vijuju, a pjesme pjevaju.

“Uđi kroz ogradicu, pljesni rukama i pomladit ćeš se odmah.

Ostat ćeš u selu svome, mlada.

Radovat ćeš se kao prije pedeset godina!” reče Stribor.

Razveseli se baka kao nikada, potrči odmah do ogradice,

uhvatila se rukom za srebrna vrata,

ali još se nečega sjetila pa upita Stribora:

“A što će biti s mojim sinom?”

“Ne budali, bako!” odvrati Stribor.

“Za svoga sina nećeš znati.

On će ostati u ovom vremenu, a ti ćeš se vratiti u mladost!”

Kad je baka ovo čula, zamisli se.

A onda se polako okrene od ograde,

dođe natrag pred Stribora, nakloni se i reče:

“Hvala ti, dobri gospodar, na svemu dobrom što mi ga daješ.

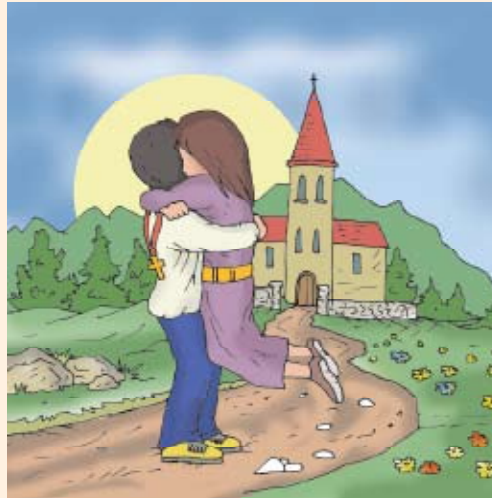
proštenje – slavlje
zaštitnika crkve ili
župe

skut – donji dio
ženske haljine ili
suknje

Ali ja više volim ostati u svojoj nesreći, a znati da imam sina
nego da mi daš sve blago i sve dobro ovoga svijeta,
a da moram zaboraviti sina!”
Kad je baka ovo izrekla,
jaukne šuma, prestanu čari u šumi Striborovoj.
Baki je bila draža njezina nevolja
nego sva sreća ovog svijeta.
Zanjiše se čitava šuma, otvori se zemlja,
propadne u zemlju ogromni hrast s dvorovima
i sa selom srebrom ograđenim.
Nestane Stribora i Domaćih.
Ciknu snaha iza duba, pretvori se u guju i uteče u rupu.
Majka i sin ostanu nasred šume sami, jedno uz drugo.
Padne sin pred majku na koljena, ljubi joj **skute** i rukave.
Podigne je na svoje ruke i ponese kući.
Sretno su do zore stigli kući.
Moli sin Boga i majku da mu oprostite.
Bog mu oprosti, a majka mu nije ni zamjerila.
Momak se poslije vjenčao s onom ubogom i milom djevojkom
što im je dovela Domaće u kuću.
Još i sad sretno žive svi zajedno,
a Malik Tintilinić u zimskim noćima rado na ognjište dolazi.

BRAT JAGLENAC I SESTRA RUTVICA

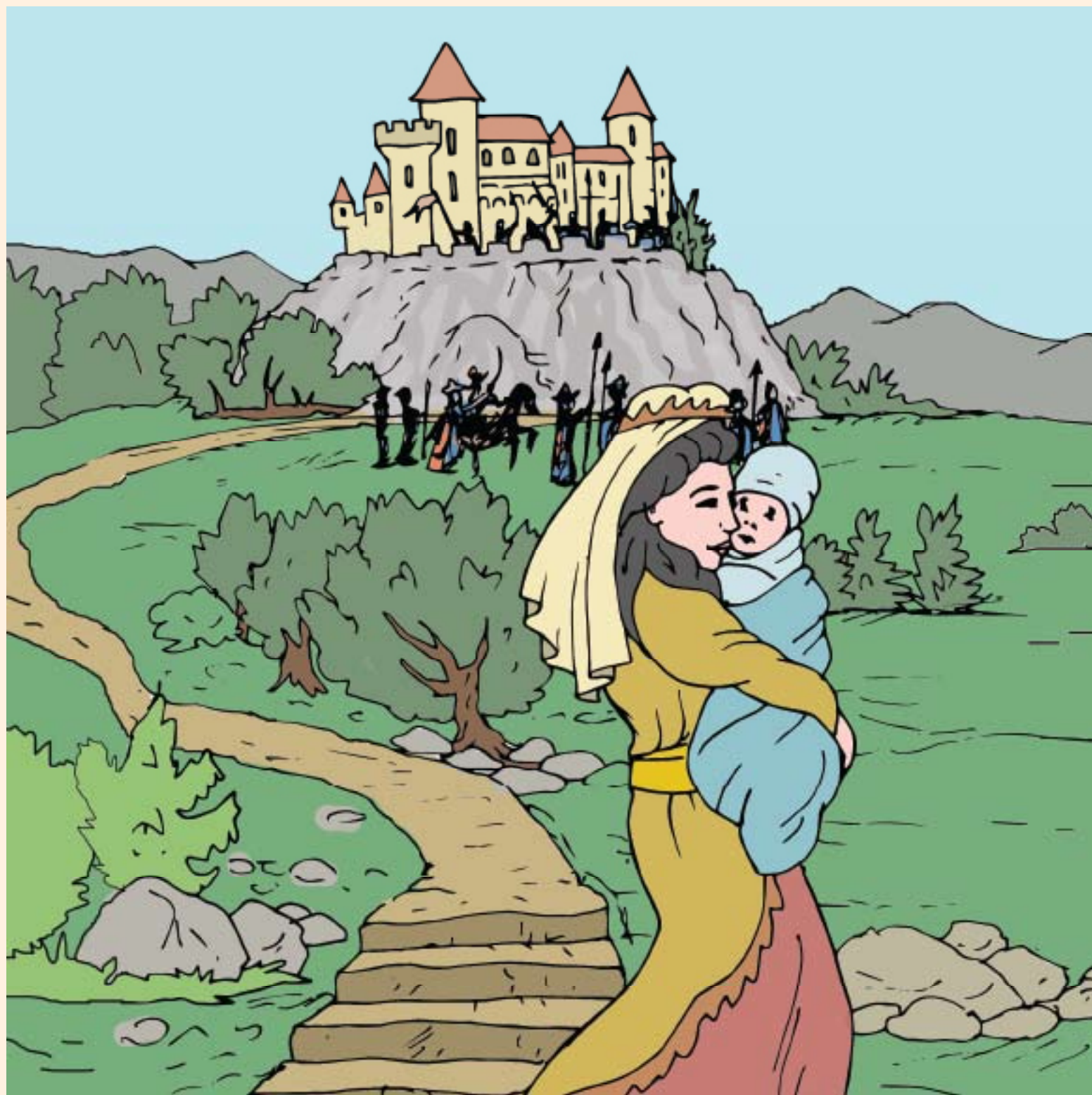

UVOD

Brat Jaglenac i sestra Rutvica ostali su bez majke i oca.
Prije nego što je umrla,
majka im je ostavila zlatni pojas i križić
koji su pripadali protjeranoj kneginji i njezinu sinu.
Jednoga dana zgrabi orao Rutvicu za zlatni pojas
i ponese je u tajnovitu Kitež-planinu
gdje je živio strašni Zmaj Ognjeni
i sedam vila Zatočnica.
Mali Jaglenac, tužan što je ostao sam,
uputi se prema Kitež-planini da pronađe svoju sestricu Rutvicu.

I.

Neprijatelji su napali na grad jedne plemenite i dobre kneginje.
Kneginja nije mogla tako brzo sakupiti svoju vojsku.
Nije obranila svoj tvrdi grad,
nego je morala pobjeći noću sa svojim sinom.
Bježala je ona cijelu noć,
a kad je već počeo dan svitati, došli su pod strašnu Kitež-planinu.
Bila je na kraju kneževine.
Nigdje na svijetu nije više bilo ni zmajeva, ni vila, ni vještica.
Protjerao ih je sveti križ i razum ljudski.
U Kitež-planini zaklonio se posljednji Zmaj Ognjeni,
a dvorilo ga sedam vila Zatočnica.
Zato je to bila strašna Kitež-planina.
Pod planinom pružila se tiha dolina.
Tu je mlada pastirica Milojka stanovala u pletenoj kolibi.
Čuvala je svoje stado.
U dolinu stigne pred zoru kneginja sa djetetom
i opazi pred kolibicom Milojku.
Pristupi k njoj i zamoli je:
“Sakrij mene i kneževića u svojoj kolibici preko dana
da nas ne nađu neprijatelji.
Kad opet padne mrak, bježat ću dalje s kneževićem.”

Milojka ih primi, napoji ih ovčjim mlijekom
i sakrije ih u svojoj kolibici.

Kad je došla večer, reče plemenita i dobra kneginja:

“Ja sad moram dalje poći s kneževićem.

Nego, molim te, uzmi ovaj moj zlatni pojas
i ovaj kneževićev zlatni križić na crvenoj vrpci.

Ako nas nađu neprijatelji, prepoznali bi nas po pojasu i križiću.

Spremi ove dvije stvari i čuvaj ih u svojoj kolibici.

Kad moji vjerni vojskovođe sakupe vojsku
i kad protjeraju neprijatelja,

onda ću se ja vratiti u svoj tvrdi grad.

Tamo ću te uzeti za svoju prijateljicu.”

“Tvoja prijateljica ne mogu biti, plemenita kneginjo,
jer ti nisam ravna ni po rodu ni po razumu.

Ali tvoj ću pojas i križić sačuvati
jer u tuzi i nesreći prosjakovo srce može i caru biti drug”.

Tako je rekla Milojka

i primila je od kneginje križić i pojas na čuvanje.

Kneginja podigne malog kneževića u naručje
i pođe dalje u tamnu noć.

Nije se vidjelo što je trava, a što je kamen,
što je polje, a što je more.

II.

Prošlo je mnogo godina od toga doba,
ali kneginja se nije vratila niti u svoju zemlju
niti u svoj tvrdi grad.
Njena velika vojska i njeni slavni vojskovođe su je izdali.
Odmah su se priklonili uz neprijatelje.
I zato su neprijatelji oteli zemlju plemenite i dobre kneginje
i nastanili se u njenom tvrdom gradu.
Nitko nije znao ni mogao saznati
što se dogodilo s kneginjom i malim kneževićem.
U onoj tamnoj noći mogla je bježeći pasti ili u more ili u ponor,
ili je mogla poginuti sa svojim djetetom.
Ali pastirica Milojka vjerno je čuvala zlatan pojas kneginjin
i zlatni križić kneževićev.
Dolazili su najbogatiji momci iz sela
i htjeli uzeti Milojku za ženu
jer je zlatan pojas i zlatni križić na crvenoj vrpci bio toliko vrijedan
koliko deset sela.
Ali Milojka nije htjela ni jednoga od njih za muža, govoreći:
“Vi dolazite radi zlatnog pojasa i križića,
ali to nije moje, i moram to bolje čuvati
negoli svoje ovce ili svoju kolibicu.”

Tako je govorila Milojka
i zato uzme ona za muža nekoga siromašnog i tihog momka
kojemu je bilo svejedno za zlatan pojas i za križić.
Živjeli su oni kao sirotinja.
Više puta ni kruha ni brašna u kući nisu imali.
Ali nisu ni pomislili da prodaju pojas ili križić.
Za nekoliko godina razboli se Milojkin muž i umre.
A malo zatim uhvati teška bolest i Milojku
pa je shvatila da mora umrijeti.
Ona pozove k sebi svoje dvoje djece:
malu djevojčicu Rutvicu i još manjeg sinka Jaglencu
pa im da svakomu po dar:
Rutvici prikopča zlatan pojas,
a Jaglencu priveže o vrat zlatan križić na crvenoj vrpci.
Reče Milojka: “Zbogom, djeco moja!
Sami ćete ostati na svijetu,
a nisam vas naučila velikim mudrostima.
Ali dat će Bog,
bit će za vas dosta ono čemu sam vas naučila.
Ne ostavljajte jedno drugoga.
Čuvajte kao sveto što vam je majka dala na čuvanje,
tako ću ja ostati uvijek među vama.”
Tako reče majka i umre.

Rutvica i Jaglenac bili su tako maleni
da nisu znali otkuda majci pojas i križić.
Nisu razumjeli što to majka govori.
Sjeli su jedno uz drugo kraj mrtve majke
kao dvije prave sirote i čekali što će s njima biti.
Došli su ljudi iz sela
i rekli da Milojku treba sutradan pokopati.

III.

Ali se sutradan dogodilo još nešto.
Kad su se ljudi vratili s pogreba,
ušli su u kuću razgovarati.
Rutvica i Jaglenac ostali su pred kućom.
Mislili su da će njihova majka doći.
Uto se spusti sa visine među njih veliki orao,
baci Rutvicu na zemlju.
Uhvati se pandžama za njezin zlatni pojas
i odnese je nebu pod oblake.
Leti orao i nosi Rutvicu u svoje gnijezdo,
baš u Kitež-planinu.
Nije Rutvici bilo teško letjeti na zlatnom pojasu.

Samo joj je žao što je rastavljena od brata, i sve misli:

“Zašto nije orao i Jaglenca ponio?”

Tako su doletjeli nad Kitež-planinu.

Tu ugleda Rutvica što još nikada nije vidjela.

Svaki čovjek se bojao strašne planine.

Tko bi jednom u nju zalutao,

taj se više nije vraćao.

Vidi Rutvica: na jednoj se stijeni sastalo sedam vila Zatočnica.

One su u Kitež-planini dvorile Zmaja Ognjenoga.

Zovu se Zatočnice jer su se zavjetovale da će se,

kao posljednje od vila, osvetiti ljudima.

Gledaju Zatočnice: nosi orao djevojčicu.

A dogovorile su se s orlovima

da će svaki svoj plijen donijeti na onu stijenu.

Tamo na stijeni dogovorit će se

što će učiniti s plijenom i kome će pripasti.

Zato se ona stijena zvala “Razdijeli”.

Dozivaju vile orla:

“More! Brate! Klikune! Spuštaj se na Razdijeje.”

Ali na svu sreću: kakvi drugovi, takav dogovor!

Orlu se svidjela Rutvica pa se on nije držao dogovora.

Nije se htio spustiti na Razdijeje,

nego nosi Rutvicu u svoje gnijezdo orlićima za igračku.

Trebalo je preletjeti preko vrha planine
jer gnijezdo je bilo s druge strane planine.
Navrh planine bilo je jezerce,
nasred jezera otok, a na otoku stara crkvica.
Oko jezera livadica, a oko livadice brazda, davno izorana.
Preko ove brazde nisu iz planine smjeli doći ni Zmaj,
ni vile, ni nikakove strahote.
Tu je oko jezera cvalo i mirisalo cvijeće.
Tu su se zaklonile grlice, i slavuji,
i sva mila bića iz planine.
Nije bilo ni magle ni oblaka nad svetim jezerom,
uvijek je sijalo sunašće i mjesec.
Kad je Klikun doletio sa Rutvicom nad jezerce,
opazi Rutvica crkvicu.
A kad je vidjela crkvicu, sjeti se majke svoje,
a kad se sjeti majke svoje, uhvati se za srce,
a kad se uhvati za srce,
raskopča se majčin dar, zlatni pojas, na Rutvici.
Raskopča se pojas,
ispadne Rutvica orlu iz pandža ravno u jezerce,
a za njom padne njezin pojas.
Dohvati Rutvica pojas i prijeđe sve po šašu i lopoču,
po vodenoj travi i rogozu na otok.

Tu sjedne na kamen pred crkvicom.
A orao kao bijesan vihor odleti dalje
jer nije smio na sveto jezero.
Rutvica je pala preko brazde i nijedno zlo ne može k njoj.
Ali sama je sirotica mala navrh strašne Kitež-planine.
Nitko ne može k njoj, ni ona ne može nikuda.

IV.

Ljudi, koji su pokopali Milojku,
opazili su da je orao odnio Rutvicu.
U prvi čas zajaukaše svi, ali onda jedan od njih reče:
“Bolje je, ljudi božji, da je orao odnio Rutvicu.
Teško bi se u selu tko pobrinuo za dvoje djece.
A za samoga Jaglenca netko će se pobrinuti.”
“Da, da, bolje je tako”, prihvatiše odmah svi drugi.
“Za samoga Jaglenca lako ćemo se pobrinuti.”
Stajali su još malo pred kolibicom,
pogledali prema onoj strani
gdje je u visini nestao orao sa Rutvicom.
Onda su ušli opet u kuću
da piju i razgovaraju, govoreći:
“Svaki će od nas rado uzeti Jaglenca.”

Ovako su govorili,
ali nitko od njih nije gledao na Jaglenca.
Nisu ga ponudili čašicom vode,
iako je bila velika vrućina.
Jaglenac je bio žedan i uđe u sobu da zamoli vode.
Ali bio je on tako malen
da nitko od onih ljudi nije razumio njegov govor.
Jaglenac je htio da mu netko dohvati njegovu drvenu čašicu,
ali nitko od onih ljudi nije ni znao
da on ima drvenu čašicu.
Kad je ovo sve vidio Jaglenac,
obazre se po sobi, a onda osjeti dijete:
ostao sam sam na svijetu.
Zato se on nagne nad **krčag** što je stajao na zemlji,
napije se vodice i ode tražiti svoju sesticu Rutvicu.
Izašao je iz kuće i pođe putem za suncem.
Vidio je da je orao tamo odnio Rutvicu.

krčag – zemljana
posuda iz koje se
pije voda; vrč

V.

Sunce je išlo do Kitež-planine,
i tako Jaglenac, gledajući na sunce,
dođe do Kitež-planine.

Nije bilo nikoga s Jaglencem da mu kaže:

“Ne idi, dijete, u planinu!

Planina je puna strahota”,

i zato on, ludo dijete, ide i počne se verati u planinu.

Ali Jaglencu nije bilo ništa strašno.

Njegova ga je majka čuvala kao cvijetak pred oltarom,
tako da mu se još nikada ni najmanje zlo nije dogodilo:

niti ga **strnak** ubo, niti ga zla riječ uplašila.

U Jaglenčevo srce nije mogao doći strah.

Već se Jaglenac popeo u planinu

i došao do prvih stijena i klisura.

A tamo sastale se vile Zatočnice i sve još vijećaju
kako ih je Klikun prevario.

Tada one opaze: ide dijete prema njima, vere se u planinu!

Raduju se Zatočnice: lako će biti sa ovako malenim djetetom!

Kad se Jaglenac približio,

izašle su Zatočnice pred njega i oko njega zaplesale.

Začudio se Jaglenac koliko je gospođa pred njega išetalo,
a još na svakoj dva velika krila.

Jedna od Zatočnica pristupi k djetetu da ga za ruku uhvati.

Ali je Jaglenac imao križić na vratu.

Kad je Zatočnica ugledala križić, zacvili i odskoči od Jaglenca.

Ne smije vila dirati križić.

Ali nisu htjele Zatočnice tako lako dijete pustiti.
Okupe se oko njega i misle što će s njime.
Zatočnice vijećaju i tako crne misli misle
da im od njih crne šumske ose oko glave zuje.
Jaglenac dotle gleda u njih
i nikakvo zlo ne vidi, a kamoli da se uplaši!
Nego mu se dopala krila jedne Zatočnice što onako mašu.
On pođe k njoj da je iz bližega vidi.
“Ej, ovo je dobro”, pomisli Zatočnica.
“Dirati ga ne smijem, ali ću ga namamiti u vučju rupu.”
Tamo je bila rupa granjem pokrivena.
Nije se mogla opaziti,
a dolje u rupi strše strašni kolci i oštrice.
Tko god stane na ono granje,
propadne odmah u rupu i ubije se.
Mami Zatočnica Jaglenca k vučjoj rupi,
sve se odmiče od Jaglenca,
a on sve ide za njom da vidi krila njezina.
Tako su stigli do rupe.
Zatočnica preleti rupu,
a mali Jaglenac stane na granje i propadne u rupu.
Kliknuše od radosti Zatočnice.
Priđu da vide kako je poginulo dijete na oštricama.

bosiljak –
biljka ugodna
mirisa koja služi i
kao začin

A što znaju vile što je dijete maleno!
Jaglenac je bio lagan kao perce.
Propalo je s njim malo granja i lišća.
Pokrile se lišćem bodlje, a Jaglenac, malen i lagan,
ostane ležeći na lišću kao na krevetu.
Kad se Jaglenac našao na mekanom,
pomisli on: “Treba spavati”
te metne ručice pod glavu i zaspi slatko.
Nije mislio o tome da je uhvaćen u duboku rupu iz koje ne može izaći.
Oko njega strše još mnoge bodlje,
nad rupu se nagnule zlobne Zatočnice.
Ali Jaglenac spava tiho i spokojno, kao da na **bosiljku** spava.
Ne miče se Jaglenac, naučila ga tako mati govoreći:
“Kad legneš, sinko, sklopi očice i ne miči se
da ne poplašiš anđela čuvara.”
Stoje Zatočnice oko rupe, vide one: zaspalo dijete.
“Nije lak posao s ovim djetetom”, kažu vile.
Zato su poletjele na Razdijeke i sazvale vijeće
kako bi smislile kako ga ubiti,
kad ga dirati ne smiju radi križića.
Misle, a onda se dosjeti jedna Zatočnica i kliknu:
“Načinit ćemo oluju, pustit ćemo strašnu kišu,
doći će bujica s planine i potopit će dijete u rupi.”

“Huj! Huj!” zahuje sve Zatočnice.

Od radosti mašu krilima

i krenu odmah nad planinu

da savijaju oblake i prave oluju.

VI.

Sjedi mala Rutvica navrh planine na svom otočiću,

na svetom jezeru.

Oko nje krasni leptiri, sve joj na ramena sjedaju,

a siva joj grlica dovela u krilo grliće svoje

te ih tamo zrn timeri. —

I grančica od maline spustila se nad Rutvicu

te se ona nazobala crvenih malina — i ništa joj ne fali.

Ali je sama i tužna,

zauvijek je rastavljena od jedinog brata Jaglenca.

Misli je li ga tko napojio vodicom

i je li ga tko stavio spavati?

Misli tako žalosno i pogleda prema nebu.

Pogleda ona gore

i opazi kako se oko planine vije crna magla kao noć.

Nad Rutvicom i nad jezerom sunašce sjaji,

ali je sve naokolo magla.

Okreću se i vrte crni oblaci,
dižu se i spuštaju kao crni teški dim.
A iz dima se ponekad vide vatrene iskre.
Bijahu to Zatočnice što su nad planinom sakupljale crne oblake
mašući velikim krilima.
Njihove oči sipaju vatrene iskre preko oblaka.
A onda odjedanput zagrmi iz oblaka strahovito
i spusti se teška kiša po planini.
Zatočnice huje i zavijaju kroz kišu i grmljavinu.
Vidjevši ovo, Rutvica pomisli:
“Nada mnom je sunce i ne može mi ništa biti,
ali možda kome u planini treba pomoć u ovoj oluji.”
I premda je Rutvica mislila
da u planini nema krštene duše,
ipak napravi kako ju je mati učila:
prekrsti se i pomoli se Bogu.
U porušenoj crkvici ostalo je zvono.
Rutvica dohvati konopac i stane zvoniti na oluju.
Ne zna Rutvica za koga moli ni za koga zvoni,
ali ona zvoni za pomoć svakomu tko je u nevolji.
Kad je onako iznenada zazvonilo s otoka zvonice
koje je već šutjelo stotinu godina,
uplaše se Zatočnice u oblacima, pobune se u svom poslu,

ostave se oluje,
razbježe se od straha na sve strane.
Sakriju se koja pod stijenu,
koja pod klisuru, koja u duplje, koja u paprat.
Pročisti se planina i sine po planini sunce
gdje već sto godina sunca nije bilo.
Sunce sinu — kiša iznenada stane.
Ali za maloga Jaglenca bilo je kasno.
Od one prve silne kiše sakupila se bujica po planini.
Spuštala se velika voda baš prema rupi
gdje je Jaglenac spavao.
Nije čuo Jaglenac ni oluju ni gromove,
niti on sada čuje bujicu koja šumi strahovito
i ide brzo k njemu da ga utopi.
I uđe voda u rupu i u tili čas pokrije dijete.
Pokrije ga, potopi ga —
više se ne vidi ni rupa, ni Jaglenac.
Vidi se samo voda kako juri dolje niz planinu.
Ali kako je voda ušla u rupu,
ona se dolje u rupi zavrtjela, zamiješala, prebacila,
a onda iznenada izdigne voda i granje i lišće,
a na granju maloga Jaglenca.
Podigne ga, izdigne ga iz rupe i ponese na granju niz planinu.

Bujica je bila tako silna da je valjala i vukla silno kamenje i stare dubove,
i ništa ih nije moglo zaustaviti.

Ali mali je Jaglenac na svom granju letio.

Svaki ga je grm mogao zaustaviti.

I zaista: nađe se grm na putu

i uhvati se granje sa Jaglencem za grm.

Probudi se Jaglenac,

uhvati se ručicom za grm i popne se na njega

te sjedne na vrh grma kao ptičica.

Nad Jaglencem sjaji sunce.

Ispod Jaglenca strašna voda.

On sjedi na grmu u bijeloj košuljici

i oči tare od velikog čuda.

Ne zna što je ovo bilo.

Dok je on oči čistio, poletjela je voda niz planinu — nestalo je bujice.

Gleda Jaglenac za bujicom, kako nestaje,

a onda siđe Jaglenac sa grma i pomisli:

“Valjda trebam dalje ići, kad me to probudilo.”

I pođe dalje gore u planinu.

A tako se slatko naspavao da je sav bio radostan

i činilo mu se: sada će naći Rutvicu.

VII.

Čim je prestalo zvonice zvoniti, vrati se snaga Zatočnicama.

Ohrabre se, izvuku se svaka iz svoga skrovišta.

Kad vide: sunce po planini!

A ničega se toliko ne boje zle Zatočnice koliko jasnog sunca.

Zamagle cijelu planinu,

brže zamute svaka nešto magle oko sebe

i polete do rupe da vide kako se utopio Jaglenac.

Kad dođu tamo i pogledaju u rupu, rupa prazna.

Jaglenca nema!

Huknuše Zatočnice od velike ljutine i gledaju po planini

nije li ga voda o kamen ubila.

Ali vide one: ide Jaglenac veselo svojim putem.

Sunašce mu po leđima košuljicu suši,

a on si tihano pjeva, koliko dijete zna pjevati.

“Uteći će nam dijete ovo bude li tako”, zajauče jedna Zatočnica.

“Jače je dijete od nas.

Nego, pozovimo Zmaja Ognjenoga da nam pomogne”

“Nemojte se sramotiti, sestre moje”, kaže druga Zatočnica.

“Valjda ćemo i same nadjačati slabašno djetence.”

Tako je govorila Zatočnica, ali nije ona znala

da je jači mali Jaglenac nego sva zloba i sva mudrost Kitež-planine.

“Poslat ćemo medvjedicu da nam ubije dijete.
Medvjedica se ne boji križa”, reče jedna Zatočnica.
I poleti ona odmah do medvjede spilje.
Leži medvjedica i igra se s malim medvjedićem.
“Hajde, Medunko, na stazu tamo.
Stazom ide dijete.
Dočekaj ga, ubij ga, kumo”, reče Zatočnica.
“Ne mogu ostaviti svog medvjedića”, odgovori Medunka.
“Ja ću ti ga zabaviti”,
reče Zatočnica i stane se odmah igrati sa medvjedićem.
Ode Medunka na stazu — vidi ide Jaglenac.
Odmah se podigla velika medvjedica na stražnje noge.
Pružila naprijed šape i ide k Jaglencu da ga ubije.
Jaglenac ništa strašno ni zlo ne vidi u njoj.
Pomisli ovo: “Ide netko i pruža mi ruke.
Trebam mu i ja ruke pružiti.”
Podiže odmah Jaglenac obje ručice,
pruži ih medvjedici
i ide prema njoj kao mami u naručaj.
E još malo — zgrabit će ga strašna medvjedica.
Došla je već do njega i odmah bi ga pograbila,
ali gleda ona gdje će ga bolje uhvatiti.
Pružila se sva uvis.

Gleda Jaglenca s desna i lijeva —
sad će se na njega baciti.
Ali u taj čas zacvili u spilji mali medvjedić.
Ujela ga crna osa što ih Zatočnice oko sebe vode.
Zacvili medvjedić strahovito.
U sav glas cvili medvjedić,
a kad je Medunka čula kako joj mlado cvili,
zaboravila je i Jaglenca i svu planinu!
Baci se Medunka na sve četiri noge
i otrči kao bijesna do spilje.
Hvata ljuta Medunka svojom šapom Zatočnicu u kosu.
Potukle su se, povaljale se, počupale se —
i ostavile su Jaglenca na miru.
Pošao Jaglenac za medvjedicom pa gleda kako se one valjaju.
Smije se u sav glas i ode dalje u planinu.
I ne zna da mu je **glava bila u torbi!**

**nositi glavu u
torbi** – izlagati se
životnoj opasnosti

VIII.

I opet se sastale Zatočnice na Razdijelima
da dogovore što će sa Jaglencem.
Vide da su slabije od njega.
Već su se one i umorile leteći na Razdijele i vijećajući o Jaglencu.

Zato su bile vrlo ljute.

“Ej, otrovat ćemo dijete.

Sad nema ni mudrolije ni čarolije koja bi ga spasila”, zaključile su one.

I odmah jedna od njih uzme drvenu košaricu

i poleti na neko polje u planini da nabere otrovnih jagoda.

A Jaglenac ide veselo planinom

i guče tiho kao golub mladi.

Dođe on tako do polja.

Usred polja staza.

S jedne strane staze polje pokriveno crvenim jagodicama,

a s druge strane crnima.

Otrovne su i jedne i druge.

Umrijeti mora onaj tko se najede ili jednih ili drugih.

Ali otkud bi Jaglenac znao,

da na svijetu otrova ima

kad ga je majčino mlijeko othranilo!

Ogladnio je Jaglenac,

a svidjele su mu se crvene jagodice u polju.

Ali vidi on: tamo daleko pred njim na crvenoj strani

bere netko jagodice i ne diže glavu.

Bila je to Zatočnica.

Brala je crvene jagodice da otruje Jaglenca.

“Ono je njezina strana”, pomisli Jaglenac
i ode na crne jagode.
Sjedne među crne jagodice i stane zobati.
Zatočnica je otišla bila u crvene jagode.
Ne zna da je Jaglenac već stigao i da zoblje na crnoj strani.
Kad se Jaglenac tako najeo, ustao je da dalje pođe.
Ali, jao! Stalo se Jaglencu mutiti pred očima,
glava ga jako zaboljela,
a zemlja kao da mu se pod nogama ljulja.
Bilo je to od crnog otrova.
Jao, kako ćeš se spasiti od ove nesreće?
Ali Jaglenac svejedno pođe jer misli: nije ovo ništa,
što mu se mute očice i što mu se ljulja zemlja.
Tako on dođe do Zatočnice gdje je ona brala jagode.
Opazi Zatočnica dijete
i odmah istrči na stazu pred njega sa crvenim jagodicama.
Stavi pred njega i domahuje mu neka jede.
Ne zna Zatočnica da se Jaglenac već nazobao crnih jagoda.
Da zna, ne bi ga nudila crvenima.
Pustila bi da pogine od crnog otrova.
Jaglencu nije bilo više do jagoda jer ga je boljela glava.
Ali je majka Jaglenca naučila:
“Jedi, sinko, kad te nudim, ne žalosti majku.”

plitica – plitka
zdjela

Učini Jaglenac po njenim riječima.
Uzme on **pliticu** i pozoba crvene jagodice.
Kad ih je on pozobao,
njemu se pročistile očice.
Niti ga više boli glava ni srce, niti mu se ljulja zemlja.
Crveni otrov ubio je u Jaglencu crni otrov.
A on pljesnu radostan ručicama
i ode dalje zdrav kao ribica, a radostan kao ptičica.
Vidio je već vrh od planine i Jaglenac misli:
“Dalje od vrha nema svijeta.
Tamo moram Rutvicu naći.”

IX.

Ne vjeruje Zatočnica svojim očima.
Gleda za Jaglencem, a on ide i ništa mu nije od otrova.
Gleda ona, gleda, ali onda zacvili ljuto.
Ne zna kojim čudom se Jaglenac spasio.
Vidi samo: uteći će joj dijete na jezero jer je već blizu vrha.
Nema ona kada letjeti na Razdijele da vijeća s drugaricama.
Kad je prava nevolja, nema vijeća.
Nego ona poleti ravno do brata svoga,
do glasnoga ptića Bukača.

Gnijekzi se Bukač u planini na močvari, tik do brazdice.
Ni on, ptica goropadna, ne smije preko brazde na jezero.
On na **međi** svojom vikom smeta tišinu na jezeru.
“Bukaču, brate, rode!” reče Zatočnica.
“Ide dijete putem.
Zaustavi ga svojom vikom
da mi ne pobjegne preko brazde na jezero.
Idem ja po Zmaja Ognjenoga.”
Tako reče Zatočnica i poleti kao strijela niz planinu
po Zmaja Ognjenoga koji spava.
A Bukač je to jedva dočekao
jer je veoma ponosan na snagu svoga glasa.
Već mrak pada i bila je večer.
Jaglenac prilazi sve bliže brazdici,
a preko brazdice vidi se jezero.
“Eto me nakraj svijeta, samo da prijeđem onu brazdicu”, misli Jaglenac.
Ali se odjednom začuje vika tako strahovita
da se trese granje i prekreće lišće po drveću.
Ječe stijene i klisure do najdubljih ponora.
To Bukač riče.
Riče strahovito.
Uplašio bi se i sam **Skenderbeg** silni
jer on pamti riku turskih topova.

međa – granica
između dvaju
imanja

Skenderbeg –
albanski narodni
junak koji je 25
godina branio
Albaniju od Turaka

Ali nije se uplašio mali Jaglenac,
na njega još nikada nitko nije vikao.
Čuje Jaglenac: nešto buči da se gora trese,
a Jaglenac ide bliže da vidi što je to.
Kad on vidi to je ptica, manja od kokoši!
Umače ptica kljun u močvaru
pa diže glavu i riče, riče da se sve trese.
Dopalo se ovakvo čudo Jaglencu,
on sjedne da malo iz bližega vidi kako Bukač riče.
Sjedne Jaglenac pod svetu brazdicu pred Bukača.
Zaviruje Bukaču pod vrat (jer je bio mrak)
da vidi bolje kako mu se vrat napinje.
Da je mudriji, Jaglenac ne bi ostao baš pod brazdom,
nego bi prešao korak preko brazde da se spasi.
Ali je lud mali Jaglenac i mogao bi poginuti,
a spas mu je pred očima.
Zabavljao se Jaglenac oko Bukača.
Zabavio se, prevario se.
Dok se on tako zabavljao,
Zatočnica je probudila Zmaja Ognjenoga
što u **sutjeski** spava.
Probudila ga pa ga vodi putem u planinu.

sutjeska –

tjesnac, suženi dio
riječne doline

Ide strašan Zmaj, sipa vatru na obje nozdrve,
kida putem borove i jele.

Što ne bježiš Jaglenčiću?

Samo skoči preko one brazde pa si spašen!

Ali Jaglenac ne misli bježati,
nego mirno sjedi pod brazdom.

Kad je vidio kako se u mraku diže Zmajev plamen,
pomisli Jaglenac: “Što li se ono tako lijepo sjaji u planini?”

To je vatra, spalit će Jaglenca.

On dijete ludo, još milo gleda i čudi se:

“Što se ono tako lijepo sjaji!”

Opazila je Zatočnica Jaglenca, pa govori Zmaju:

“Eno dijete! Pripremi si vatru.”

Zapuhao se težak Zmaj penjući se putem po planini.

“Čekaj, sestro, da uhvatim daha”, odgovara on.

Udahne Zmaj dva do tri puta.

Ali se Zmaj prevario!

Kako je teško udahnuo, tako puhne vjetar po planini.

Vjetar prebaci Jaglenca preko brazde do jezera!

Ciknu Zatočnica, padne na zemlju,
zavije se u svoja crna krila i plače kao ljuta godina.

Puše bijesan Zmaj, vatru sipa kao iz deset peći.

Ali ni vatra preko brazde ne može.

Kada je dolazio, pola je planine Zmaj popalio,
ali Jaglenca je malog izgubio!
Kad je vjetar Jaglenca prebacio,
nasmije se Jaglenac što je onako brzo poletio.
Nasmije se on jedanput, nasmije se dvaput.

X.

A na jezeru pred crkvicom sjedi Rutvica.
Večer je, ali ona ne može zaspati od buke i nemira po planini,
što muti tišinu na svetome jezeru.
Čula je Rutvica kako cvile Zatočnice
i kako mumlja medvjedica Medunka.
Čula je kako puše Zmaj, i gledala kako sipa vatru po planini.
I sad gleda plamen što ide do neba.
Ali tada začuje nešto.
Mili Bože, što li čuje ona?
Nasmijao se netko kao zvončić srebrni.
Zakucalo srce u Rutvici. Nasmijao se opet onaj glasić.
Rutvica doziva sa otoka:
“Tko se ono smije u planini?”
milo pita Rutvica, ali strepi: tko li će joj odgovoriti?

“Tko me ovo zove sa otoka?” odgovara maleni Jaglenčić.

Prepozna Rutvica tepanje Jaglenčevo.

“Jaglenče! Brate moj jedini!” kliče Rutvica i podiže se.

“Rutvice! Sestrice!” kliknu Jaglenac

i poleti lagan kao noćna leptirica preko šaša,

preko lopoča, preko trave vodene, na otočić.

Zagrlili se, izljubili se, sjeli na mjesecini pred crkvicom.

Nešto malo razgovaraju, ali ne znaju puno govoriti.

Stavili su ručicu u ručicu i zaspali.

XI.

Živjeli su oni na svetom jezeru.

Sretan je Jaglenac, bolje mu sreće i ne treba.

Na jezeru ima vode i malina slatkih.

Po livadi cvijeće i leptiri,

a po noći krijesnice i rosa.

U grmlju slavuji i grlice.

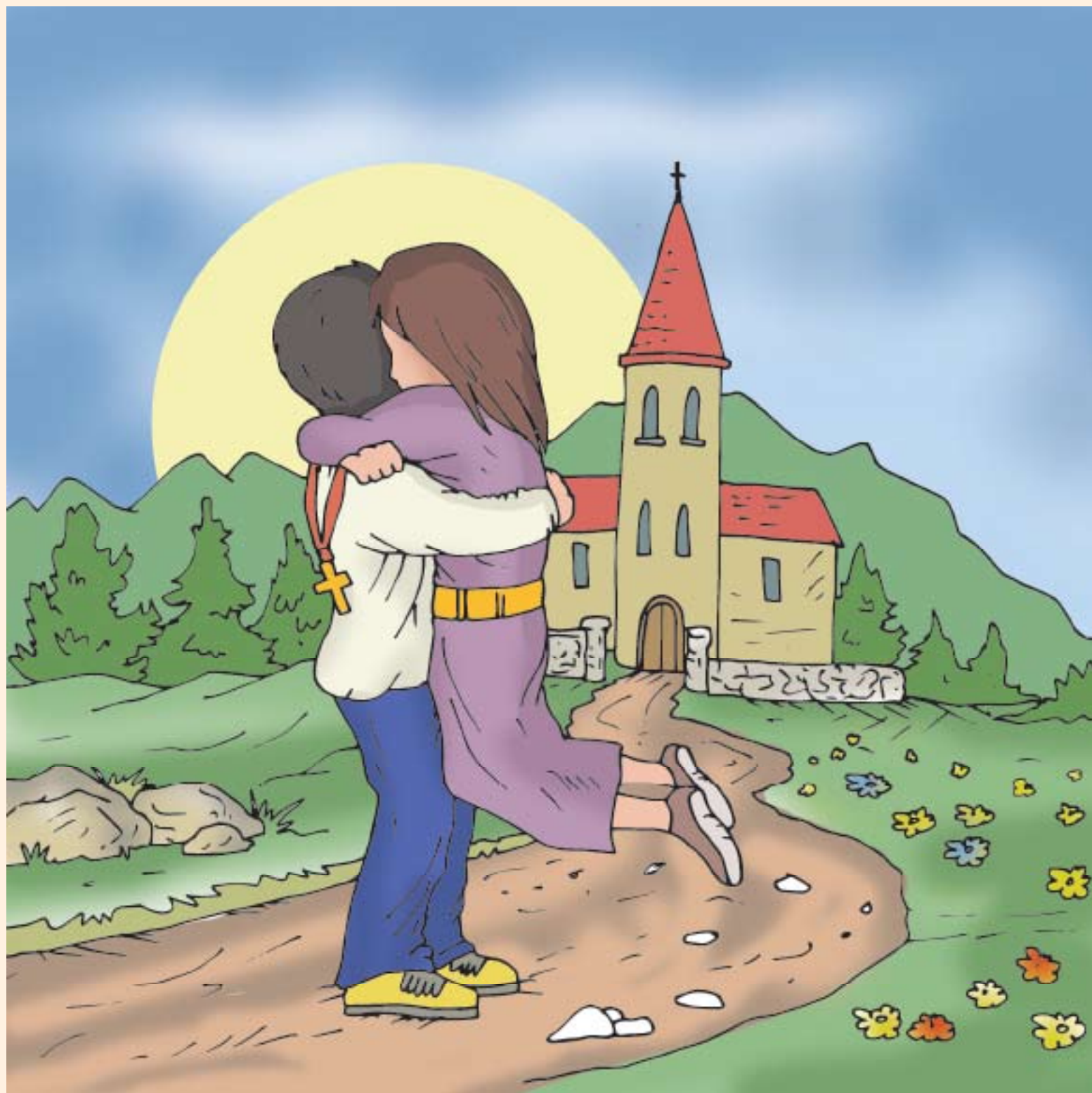
Rutvica Jaglencu uvečer pravi posteljicu od lišća.

Ujutro ga u jezeru kupa i opančiće mu veže.

Misli Jaglenac: više nam svijeta i ne treba

nego što je ovo brazdom omeđeno.

Blago Jaglencu kad je mlad!

I Rutvici je dobro, ali na njoj je briga kako će sačuvati Jaglenca,
kako će ga prehraniti.

Muči briga Rutvicu: “Sutra će biti Petrov dan,
hoće li ponestati malina kad Petrov dan prođe?

Hoće li ohladiti voda i sunce kad jesen dođe?

Kako ćemo prezimiti u samoći?

Hoće li nam propasti kolibica u dolini?”

Ovako se brine Rutvica,
a gdje ima brige, tu dođe napast.

Jednoga dana promišlja ona:

“Bože moj, da možemo doći opet u našu kolibicu!”

A uto zovne netko iz planine.

Ogleda se Rutvica i vidi tamo s druge strane brazde
stoji u šumi najmlađa Zatočnica.

Ljepša je bila nego druge Zatočnice i rado se kitila.

Opazila je Zatočnica zlatan pojas na Rutvici
i zaželjela se toga pojasa više nego svega na svijetu.

“Djevojčice, sestrice, dobaci mi pojas!”

zove vila preko brazde.

“Ne mogu, vilo, pojas mi je od majke”,
odgovori Rutvica.

“Djevojčice, sestrice, nije pojas od majke, nego je od kneginje,
a kneginja je davno umrla.

Dobaci mi pojas”, govorila je vila koja je pamtila kneginju.
“Ne mogu, vilo, meni je pojas od majke”, opet veli Rutvica.

“Djevojčice, sestrice,
iznijet ću tebe i brata u dolinu i ništa vam biti neće,
dobaci mi pojas”, opet viče vila.

Ovo je bila napast za Rutvicu
koja je toliko željela da izađe iz planine!
Ali ipak čuva majčinu uspomenu od viline lakomosti:

“Ne mogu, vilo, pojas mi je od majke.”
Ode vila sva tužna, ali se drugi dan opet vratila i opet doziva:
“Dobaci mi pojas, iznijet ću vas iz planine.”

“Ne mogu, vilo, pojas je od majke”,
odgovorila je Rutvica, i teško joj je na srcu.

Sedam je dana vila dolazila,
sedam dana Rutvicu nagovarala.

Gora je napast od najteže brige
i mala je Rutvica željela da siđe u dolinu.

Ali ipak ona ne da pojasa.

Sedam dana vila dozivala, sedam dana Rutvica odgovara:

“Ne mogu, vilo, pojas je od majke.”

Kad je i sedmi dan tako odgovorila, vidi vila da pomoći nema.

Ode vila niz planinu,
sjedne dolje na zadnji kamen, raspusti kose.

XII.

Međutim, plemenita i dobra kneginja nije umrla.
Ona živi već mnogo godina
u nekoj dalekoj zemlji sa svojim sinom kneževićem.
Kneginja nije nikome kazala kako je ona visokog roda.
Njezin sin je bio malen kad su bježali
pa se nije ničega sjećao.
I tako u onoj zemlji nitko nije znao,
pa ni sam knežević, da su oni kneževskog roda.
A po čemu bi se i znalo da je ono kneginja
kad nije imala ni krune ni zlatnog pojasa.
Bila je dobra, tiha i plemenita,
ali zato nije morala baš kneginja biti.
Kneginja je živjela kod nekoga dobrog gazde
i **tkala je** i **prela** za njegovu družinu.
Tako je ona prehranjivala sebe i sinka.
Sin je odrastao velik i krasan momak,
izvanredne snage i jakosti.
Kneginja ga je samo dobru učila.
Ali jedno je zlo bilo: knežević je bio vrlo nagle i okrutne ćudi.
Zvali su ga ljudi “**božjak** Relja”
jer je bio jak i žestok, a onako siromašan.

tkati - izrađivati
platno ili tkaninu

presti – prstima ili
vretenom praviti
niti

božjak – siromah,
nesretnik, prosjak

ostrugica –
mamuza; metalni
dodatak na peti
čizme kojim se
konj podbada

Pokosio je jednog dana božjak Relja gazdinu livadu
i legao u hlad da počiva.

Onuda je jašio neki gospodičić koji zovnu Relju:

“Hej, momče!

Ustaj i potrči natrag cestom da mi nađeš srebrnu **ostrugicu**.

Ispala mi negdje putem.”

Kad je to čuo Relja, uzbunila se zla krv kneževska.

Ljuti se što ga onaj budi i šalje da mu traži ostrugicu.

“Bogami hoću”, viknu božjak Relja,

“a ti ovdje lezi i počivaj umjesto mene.”

To reče i skoči do gospodičića,

baci ga sa konja i tresne njime u hlad.

Ovaj je ostao ležati kao mrtav.

A božjak Relja poleti onako bijesan do svoje majke te joj viknu:

“Majko nesretna, što si me božjakom rodila

da me šalju neka im tražim po prašini ostrugice!”

Sav se Relja od bijesa izobličio.

Gleda majka sina, rastužila se jako.

Vidi ona što je, izgubit će i ona i sin mir svoj.

Treba reći ono što je dosad tajila.

“Nisi božjak, sine moj,” progovori kneginja,

“nego si knežević nesretni.”

Isripovijeda ona Relji sve kako je bilo.

Sluša Relja, sve mu oči sijevaju od neke vatre,
a šake mu se grče od **jeda** te upita:

jed – ogorčenost

“Majko moja, zar baš ništa ne osta od kneževine naše?”

“Ne osta ništa, sine, samo jedan križić na crvenoj vrpci
i jedan zlatni pojas”, odgovara majka.

Kad je ovo čuo Relja, on kliknu:

“Idem majko, donijet ću pojas i križić ma gdje bili!

Tripot će mi ojačati snaga kneževska kad ih vidim!”

A onda upita:

“A gdje si, majko, ostavila pojas i križić?

Jesi li ih ostavila prvom vojskovođi,
da ih čuva on i velika vojska tvoja?”

“Nisam, sine, i dobro je da nisam,
jer su me i vojskovođa i vojska moja izdali.

Piju i goste se s neprijateljem.

“Jesi li ih možda ostavila na dnu svojeg tvrdog grada,
u sedmom podrumu, pod sedam ključeva?”

“Nisam, sine, i dobro je da nisam.

Neprijatelj je ušao u moj tvrdi grad,
otvorio je i razvalio ga, pretražio je sve podrume
i nahranio konje biserima iz riznica mojih”, odvrati kneginja.

“A gdje si ostavila zlatan pojas i križić na crvenoj vrpci?”

upita Relja, a oči mu se **krijese**.

krijesiti se – žariti
se

djedovina –
imanje koje je
naslijeđeno od
djeda; dom,
zavičaj

“Ostavila sam ih kod mlade pastirice,
u pletenoj kolibici gdje nema ni ključa ni sanduka.
Idi, sine, možda ih tamo i sad nađeš.”
Ne vjeruje Relja da bi ostao pojas i križić u pletenoj kolibici.
Ali sve se više buni ponosna i silovita krv kneževska u Relji
i on govori majci silnim glasom:
“Ele, majko, zbogom ostaj! Naći ću križić i pojas ma gdje bili,
i neka se ne šali onaj koji mi ih ne želi dati!
Donijet ću ti pojas i križić, tako mi krvi kneževske!”
Ovako kaže knežević Relja, dohvati oštricu od kose,
i ode u svijet da traži svoju **djedovinu**.
Pod nogama mu zemlja zvoni, na vjetru mu se kose viju,
a na suncu mu ubojita sablja sijeća.

XIII.

Ide tako Relja i ne staje.
Danju ide, noću ne spava, svi mu se s puta sklanjaju.
Daleko je do Kitež-planine,
ali je Relja lagano našao put
jer je Kitež-planina poznata po strahotama.
Na Ivanje se Relja od majke oprostio,
a na Petrov dan pod planinu stiže.

Kad je pod planinu stigao,
raspitaio se za kolibicu pletenu, za pastiricu Milojku,
i za zlatan pojas i križić.
“Kolibica je u dolini, Milojku smo u nedjelju pokopali,
a pojas i križić su na djeci.
Djecu odvele vile u Kitež-planinu”, rekli su ljudi.
Velika ljutnja uhvati Relju
kad je čuo da su mu križić i pojas odneseni u Kitež-planinu.
Ne zna od ljutnje bi li prije poletio u planinu
ili bi prije za tvrdi grad saznao.
“A gdje je tvrdi grad plemenite kneginje?” pita tada Relja.
“Eno ga, ima do njega jedan dan puta”, odvrata ljudi.
“A kako je u gradu?” upita Relja –
“Recite sve što znate!”
“Nije nitko od nas u gradu bio jer su tamo loši gospodari.
Postavili su oko grada stražu i stražare.
Ne možemo stražu namoliti jer su u gradu kićena gospoda,
a dvorjani vino piju,
u srebrne tamburice sviraju.
Bacaju zlatne jabuke preko tepiha.
A dvjesto **poslenika** izrezuju srca iz **sedefa**,
izrađuju gospodske **nišane**.

poslenik –
djelatnik

sedef – unutrašnji
sloj školjke
bisernice, prelijeva
se u raznim
bojama i služi za
izradu ukrasnih
predmeta

nišan – dio
vatrenog oružja
koji omogućuje
ciljanje

pir – svečanost,
proslava; svadba

barut – eksplozivni
prah

Kad gospoda velik **pir** imaju,
tada **barutom** puške nabijaju i gađaju srca od sedefa.”
Tako pričaju ljudi, a Relji se zamaglilo pred očima od gnjeva.
Nemilo se troši blago iz podruma njegove majke.
Malo zatim i Relja kliknu:
“Idem u planinu da nađem križ i pojas,
a onda ću se vratiti u grad”.
Tako kliknu Relja i nad glavom sablju uzvitla
pa poleti u Kitež-planinu.
Kad on tamo, a u sutjeski Zmaj spava.
Bio je jako umoran sipljući onoliku vatru na Jaglenca.
Duboko je zaspao da prikupi novu snagu.
Ali je Relja jedva dočekao da se s nekime potuče.
Dosadilo mu je što su mu se putem uklanjali i mali i veliki.
Sada poleti do Zmaja Ognjenoga
ne bi li Zmaja probudio.
Junak silni je bio Relja, ali je i strašan bio Zmaj,
zato im se borba u pjesmi opjevala:

“Sabljom Zmaja u bokove dira,
ne bi li se Zmaj probudio.
Kad je Zmaj glavu podigao

i nad sobom Relju ugledao,
skoči Zmaj, stijenu odvaljuje.

Sutjesku je proširio,
za **bojak** im polje priprazio,
pa se diže Zmaj pod oblake.
Sa oblaka na Relju se spušta,
s Reljom je borbu počeo.

Grmi zemlja, a lome se stijene:
bije Zmaj zubom i plamenom,
i udara glavom ognjevitom —
a Relja ga sabljom dočekuje,
i kako ga sabljom dočekuje
tako sabljom plamen razmahuje
ne bi li sablja mjesta ugledala
gdje bi Zmaju glavi doskočila.

U koštac se tako uhvatili
pa se više ne rastaviše.
Boj su bili, boj cijeli dan do podne.
Ali je Zmaju snaga oslabila,
a od one velike sramote,
što uteče mali Jaglenčić —
a Relji je snaga ojačala,
boj bije za očinstvo svoje.

bojak – boj,
bitka

Podiglo se sunce do podneva,
diže Relja sablju prema suncu.
Sablju diže, a Boga zaziva!
Pade sablja Zmaju među oči —
laka sablja, lako udarila,
ali na dvoje Zmaja rastavila.
Mrtav Zmaj u sutjesku padne.
Kako li se golem ispružio,
Sutjesku je drevnu zatvorio. “

Tako je Relja Zmaja savladao.
Ali su ga zaboljele junačke ruke i ramena.
Zato govori Relja sam sebi:
“Ako ovako dalje bude, neću nikad proći kroz planinu.
Trebam promisliti što da učinim.”
Vrati se Relja pod planinu, sjedne na kamen i stane misliti.
Kako ću kroz planinu proći,
kako strahote savladati i gdje ću naći djecu Milojkinu,
a na njima zlatan pojas i križić?
Tako se Relja zamislio,
a najednom čuje kako blizu njega netko plače i nariče.
Ogleda se Relja i vidi:
sjedi vila na kamenu, kosu raspustila i jako se rasplakala.

delija – pripadnik
posebne turske
konjice; junak,
kršan momak

”Što je tebi, lijepa djevojko? Zašto plačeš?” upita Relja.

”Plačem jer ne mogu dobiti zlatni pojas od djeteta na jezeru”, odvrati vila.

Kad je ovo čuo Relja, jako se obradovao.

”Reci mi, djevojko, gdje je put do tog jezera?” upita Relja.

”A tko si ti, neznana **delijo**?”

uzvraća mu pitanje vila.

”Knežević sam Relja i tražim zlatan pojas
i križić na crvenoj vrpći”, odvrća Relja.

Kad je ovo vila čula, pomisli ona: “Dobre li sreće za mene!

Samo neka Relja pojas s jezera u planinu donese,
lako ću ja Relju pogubiti.”

Pa mudra vila Relji ovako slatko govori:

”Hajdemo, kneževiću, provest ću te kroz planinu,
ništa ti neće biti i pokazat ću ti gdje su djeca.

Zašto da ti ne dobiješ ono što je tvoje od starine?”

Tako slatko govori vila, a u srcu drugačije misli.

Relja se vrlo obradovao i odmah je pristao da ide s vilom.

Pošli oni kroz planinu.

hudoba – zla sila,
nečista sila

Ne diraju Relju ni vile ni **hudobe** jer ga vodi mlada Zatočnica.

Putem priča vila s Reljom i **podjaruje** njegovu ljutnju:

”Da vidiš kako su prkosna djeca, kneževiću.

I tebi pojas dati neće.

podjarivati –
raspaliti, ražariti

Ali ti si junak nad svim junacima pa se ne daj sramotiti.”

Smije se Relja, gdje bi se njemu djeca opirala,
njemu, koji je posjekao Zmaja Ognjenoga!
A vila mu dalje govori kako su djeca u planinu dospjela,
a kako iz planine ne znaju izaći.
Od velike radosti što će dobiti pojas,
vila se tako razgovorila da ju je ostavila mudrost.
Priča Relji i hvali se svojim znanjem:
“Luda djeca mudrolije ne znaju,
a da znaju što mi znamo, već bi nam pobjegli!
Ima u crkvići svijeća i **kandilo**.
Da upale oganj, da zapale svijeću i kandilo,
prošli bi sa svijećom i kandilom kroz planinu kao da je crkva.
Staze bi se pred njima otvarale, a drveće i krošnje klanjale.
A za nas bi još i gore bilo jer bismo poginule,
i mi vile i hudobe po Kitež-planini,
kudgod bi se širio dim od kandila i svijeće.
Ali šta znaju djeca luda i prkosna!”
Da nije Zatočnica tako radosna,
ne bi sigurno Relji rekla ni o svijeći ni o kandilu,
nego bi čuvala tajne.
Tako su oni stigli do brazde
i ugledali pred sobom sveto jezerce.

kandilo – uljanica,
posudica u kojoj
gori žižak u ulju

XIV.

pripjevati – malo
zapjevati, otpjevati
stih u pjesmi

Iza stabla knežević proviruje, a vila mu djecu pokazuje.

Vidi Relja crkvicu na otočiću.

Pred crkvicom sjedi djevojčica kao ružica bijela.

Niti pjeva, nit si **pripjevkuje**,

nego u krilu ručice sklopila,

a prema nebu oči podignula.

Na pijesku uz crkvicu igra se dijete,

Jaglenac maleni, a na djetetu križić zlatni.

Na pijesku se zaigrao: dvore gradi, dvore razgrađuje,

sitnom rukom kulu sazidao,

pa se svome poslu smije.

Zagledao se Relja pa se nešto jako zamislio.

Ali Zatočnica neće čekati dok knežević misli,

nego ona njemu tiho kaže:

“Zovnut ću djevojčicu, kneževiću, vidjet ćeš da pojas ne da!

A ti onda hvataj sablju okovanu,

poleti i uzmi što je tvoje, pa se k meni u planinu vrati.

Odvest ću te natrag kroz planinu da ti sestre moje ne naude.”

Raduje se vila kako će lako Relju ubiti

i sebi pojas uzeti.

Samo dok ga Relja donese s jezera.

Ali Relja sluša i ne sluša što Zatočnica govori,
jer se u djevojčicu zagledao.

A vila odmah zovnu Rutvicu:

“Djevojčice, sestrice, dobaci mi pojas, iznijet ću i tebe i brata iz planine.”

Kad je ovo čula Rutvica, još je više u licu probljedjela,
a ručice čvršće sklopila.

Tako joj je teško da jedva može progovoriti!

Rado bi iz planine, sve joj srdašće puca od želje.

Ali ipak ne da majčinog pojasa.

Prosuše se suze Rutvici po licu,

tiho plače, kroz plač odgovara:

“Odlazi, vilo, i više ne dolazi jer pojasa dobiti nećeš.”

Kad je Relja ovo čuo i vidio,

u njemu se na dobro uzbunila krv kneževska.

Žao mu je ovo dvoje siročadi,

što se nasred strašne planine

sami čuvaju od hudoba, od smrti i **pogube**.

“Mili Bože, predala je kneginja vojski naoružanoj i tvrdim gradovima
da joj brane kneževinu.

I propade kneževina.

A evo djeca su ostala sama na svijetu,

došla su među vile i zmajeve

i ne mogu im ni vile ni zmajevi oteti što im je majka dala.”

poguba – smrtna
opasnost

Sav se Relja u licu promijenio,
kako mu se srce ražalilo nad djecom.
Promijenio se pa okrenuo k Zatočnici.
Ogleda se Zatočnica na Relju:
je li Relja sablju podigao da njome ubije djecu?
Ali Relja je sablju podigao pa je njome vili zaprijetio
“Bježi, vilo, nikad te ne bilo!
Da me nisi provela planinom, odsjekao bih ti glavu.
Nisam se ja, knežević, rodio,
niti sam tešku sablju okovao da ubijam po svijetu sirote!”
Prestraši se jedna Zatočnica, skoči ona, bježi u planinu.
Još za njome dovikuje Relja:
“Idi, zovi vile i hudobe, ne bojim se!”
Kad je vila odbjegla u planinu,
prijeđe Relja preko brazde do djece na otoku.
Kako se razveselila Rutvica
kad vidi da k njima ide čovjek i milo ih gleda!
Skoči ona, raširi obje ruke,
kao što ptičica raširi krila kad je iz ruke ispustiš.
Nije mogla Rutvica drugo ni pomisliti,
nego da je Relja došao da ih spasi iz planine!
Potrči Rutvica do Jaglenca,
uzme ga za ruku i njih dvoje prijeđu do Relje po mostiću.

XV.

Silan junak je bio Relja, čudno mu je s djecom razgovarati.

Ali djeci nije čudno s junakom razgovarati

jer im je srce svemu otvoreno.

Uhvati Jaglenac Relju za ruku, gleda mu sablju okovanu.

Veća sablja dvaput od Jaglenca!

Podigao Jaglenac ručicu, sav se ispružio,

a jedva je ručicom sablji **balčak** dosegnuo.

Relja još nikada nije vidio ovako male ruke.

Našao se Relja u teškoj neprilici,

zaboravio pojas i križić pa misli:

“Što ću govoriti s ovom nejakom siročadi?

Maleni su, ludi su i ništa ne znaju.”

Ali uto Rutvica upita Relju:

“A kako ćemo iz planine, gospodaru?”

“Ej, baš je pametna ta djevojčica”, pomisli Relja,

“eno ja stojim i čudim se kako su ludi i maleni,

a ne mislim da treba izaći iz planine!”

Onda se Relja dosjeti što mu je Zatočnica rekla o svijeći i kandilu.

I reče Relja Rutvici: “Slušaj, djevojčice!

Otišla je Zatočnica, dozvat će sestre svoje u pomoć.

A ja idem pred njih u planinu.

balčak – držak
mača ili sablje

oganj nepaljeni –
vatra koja nije bila
prije upaljena

Ako Božja pomoć bude, nadjačat ću vile Zatočnice,
vratit ću se po vas na jezero
i izvest ću vas iz planine.

Ako vile mene nadjačaju, ako poginem u planini,
onda upalite **ognja nepaljenog**,
zapalite svijeću i kandilo
pa ćete proći kroz planinu kao da je crkva.”

Kad je ovo čula Rutvica,
ona se jako rastuži pa govori kneževiću Relji:
“Nemoj to činiti, gospodaru.

Što ćemo mi ako pogineš u planini?

Jedva si došao da nas braniš,
a sad da nam odmah pogineš
i ostaviš nas same na svijetu, što bismo mi?
Nego, hajdemo odmah zapaliti oganj,
upaliti svijeću i kandilo.

A ti, gospodaru, hajde s nama kroz planinu.”

Ali se knežević vrlo razljutio pa veli:

“Ne budali, luda djevojčice!

Nije me majka rodila da me vodi svijeća i kandilo
dok ja imam sablju okovanu!”

“Ne vodi te svijeća i kandilo,
nego Božja volja i zapovijed”, odgovori Rutvica.

“Ne budali, luda djevojčice,
moja bi sablja zahrđala da me vodi svijeća i kandilo.”
“Neće tvoja sablja zahrđati, kosit ćeš polja i livade.”
Zbunio se Relja.
Ne od riječi Rutvičinih,
koliko od milog pogleda male djevojčice.
I sam je znao da će teško nadjačati vile i hudobe,
da će valjda poginuti izađe li na **mejdan** u planinu.
A Jaglenac je ogrlio Relji koljena pa milo u njega gleda.
U Relji živo zakucalo plemenito srce kneževsko.
Zaboravi na križ, i pojas, i mejdan, i tvrdi grad,
nego samo misli:
“Evo, trebam štititi i čuvati ovu vjernu siročad.”
Pa onda reče: “Neću gubiti glavu.
Hajde, djeco, zapalite svijeću i kandilo
neka me vode vaše male ruke.”

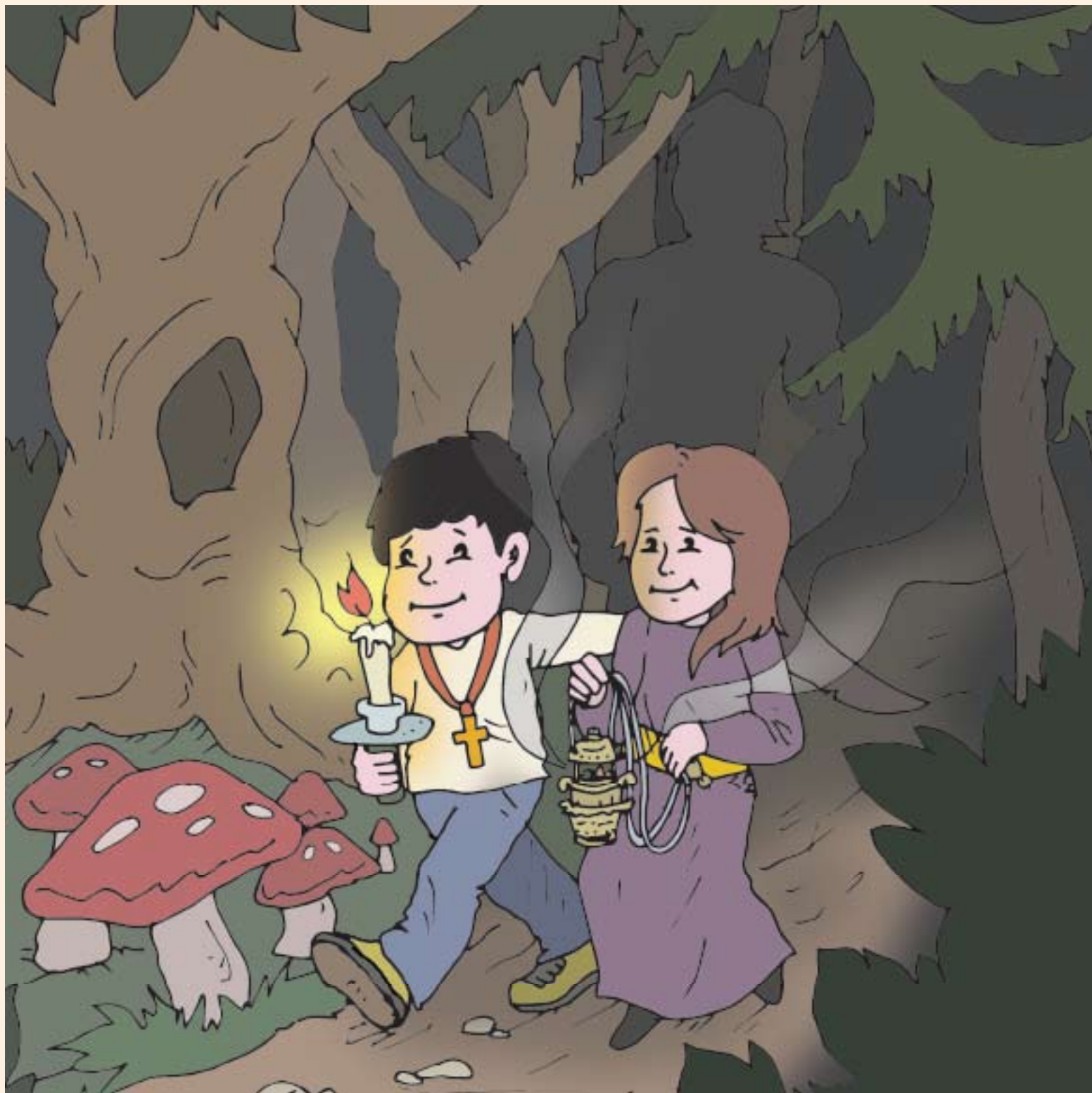
mejdan – dvoboj,
boj

XVI.

Uskoro se u Kitež-planini vidjelo čudo čudnovato.
Otvorila se široka staza niz planinu,
a po stazi polegla tanka trava.
S desne strane ide mali Jaglenčić.

voštanica –
svijeća od voska

Na njemu bijela košuljica, a u ruci drevna **voštanica**,
tiho gori i tihano praska kao da sa suncem razgovara.
S lijeve strane ide Rutvica, opasala se zlatnim pojasom,
a u ruci njiše kandilo od srebra.
Iz kandila bijeli dim se vije.
Među djecom ide Relja.
Čudno je tolikom junaku što ga vode svijeća i kandilo,
a ne vodi ga sablja okovana.
Ali se mило djeci nasmijava.
Na rame je tešku sablju oslonio pa sa sabljom razgovara:
“Ne boj mi se, vjerna moja drugo.
Kosit ćemo polja i livade.
Krčit ćemo šume i šikare, tesat ćemo grede.
Sunce će te stoput pozlatiti dok dohraniš ove sirote male.”
Tako oni šeću kroz planinu kao da je crkva.
Od svijeće se tanak dim diže,
od kandila se sveti miris širi.
Ali jao i naopako za Zatočnice u Kitež-planini.
Kud god se tako širio dim i miris po planini,
tamo su umirale Zatočnice.
Umirale su kako je koja najbolje i najljepše znala.
Jedna se pretvorila u sivi kamen
pa se bacila sa stijene u ponor.

Kamen se rastepao u stotinu komada.
Druga se zapalila pa se odmah ugasila u zraku.
Treća se rastepla u sitnu šaroliku prašinu
pa se rasula po paprati i kamenu. —
I tako je svaka izabrala kako će najljepše umrijeti.
A to je zaista bilo svejedno: ili ovako ili onako,
svakako su morale nestati sa ovoga svijeta.
To je ono što im ni najljepša smrt nije mogla nadoknaditi!
Pomrlo je svih sedam Zatočnica.
Tako sada ni u Kitež-planini,
ni nigdje drugdje na svijetu
nema ni vila ni zmajeva ni drugih hudoba.
Relja i dječica stigli su sretno u dolinu.
Rutvica ih odvede do njihove kolibice.
Sad je palo na um Relji po što je išao u Kitež-planinu.

XVII.

Ušli su oni u kolibicu i sjeli.
Rutvica je znala za majčino spremište.
Nađe u kolibici malo suhoga sira pa su jeli.
No Relja sada nije znao
što će ni kako će sa ovo dvoje siročadi.

Otkad su sišli u dolinu,
Relja je mislio i na tvrdi grad
i na svoje obećanje koje je dao majci,
da će joj donijeti križić i pojas.
Zato reče Relja Rutvici:
“Slušaj, djevojčice,
ti i tvoj brat morate mi sada dati zlatan pojas i križić jer je to moje.”
“Pa i mi smo tvoji, gospodaru”, reče Rutvica
i pogleda začuđenim okom Relju.
Nasmijao se Relja i reče:
“Ali ja moram križić i pojas odnijeti svojoj majci.”
Kad je Rutvica ovo čula, kliknu radosno:
“Ako majku imaš, gospodaru, idi tamo,
dovedi nam majku jer mi majke više nemamo.”
I sam bi kamen proplakao,
gdje mala Rutvica spominje svoju majku
u ovoj maloj i pustoj kolibici.
I sam bi kamen proplakao,
gdje su ovako krasna dječica sama na svijetu ostala.
Mole Relju da im dovede majku kad je nemaju.
Sažalio se opet Relja, gotovo do suza.
Zato on reče djeci zbogom i ode da im dovede majku.

XVIII.

Kad je Relja za sedam dana puta stigao k majci,
uz prozor ga majka dočekala i gleda:
ide Relja, bez sablje, bez križa i bez pojasa.
Ne da Relja majci ništa pitati, već joj dovikuje:
“Spremaj mi se, mila moja majko,
idemo čuvati što je naše.”
Tako su oni na put krenuli.
Putem kneginja Relju upita je li našao pojas i križić,
je li sakupio vojsku,
je li uzeo tvrdi grad i kneževinu?
“Našao sam pojas i križić,
ali nisam sakupio vojsku, niti sam uzeo kneževinu.
Bit će bolje bez vojske, majko.
Vidjet ćeš što je ostalo u kneževini”, reče Relja.
Za sedam dana stigli su do kolibice
gdje su ih čekali Rutvica i Jaglenac.
Mili Bože, velike li radosti kada su se dobre duše sastale.
Zagrlila kneginja Rutvicu i Jaglenca.
Izljubila im lica i oči, i ručice, i usta.
Ne može se od njih rastaviti,
toliko su joj draga djeca iz njezine stare kneževine!

XIX.

Tako su živjeli svi zajedno u dolini.

Dakako da im je bila tijesna mala kolibica.

Ali su u Relje jake ruke bile pa im sazida kućicu od kamena.

Živjeli su tihano i blaženo.

Jaglenac pase ovce i jagnjiće,

Rutvica redi kuću i vrt, kneginja prede i šije košulje,

a Relja radi na polju i livadi.

Vidjeli su ljudi iz sela mudrost kneginjinu i snagu Reljinu.

Jednom su opazili kako kneginji pristaje zlatan pojas te su rekli:

“Ovo je sigurno naša plemenita kneginja.”

Zato su darovali Relji i kneginji velik komad zemlje u dolini.

Molili su Relju da im u svemu bude vođa,

a kneginja da im bude savjetnica.

Dao Bog blagoslov Reljinoj snazi i mudrosti kneginjinoj.

Proširile se livade i polja njihova,

prikupila se oko njih i druga sela,

okitili se po selima vrtovi i kućice.

A u tvrdome gradu gospoda su jednako pila i **pirovala**.

No ovo je trajalo već previše godina.

Podrumi i **riznice** tvrdoga grada bili su najbogatiji u sedam carevina.

Ipak, nakon toliko godina počelo u njima nestajati blaga.

pirovati –

proslavljati svadbu;
slaviti

riznica – prostorija

u kojoj se čuvaju
stvari velike
vrijednosti

Ponajprije u podrumima, zatim nestalo sedefa po trijemovima.

Još malo pa nestalo i kruha slugama koji su se ulijenili.

Zatim nestade i mesa stražama.

Nevjerne sluge odmah su se pobunile,

straže ostavile svoja mjesta.

Ali sve ovo još nije zabrinulo gospodu

jer su izgubili pamet od vina i pirovanja.

Jednoga dana ponestalo gospodi vina.

Sad se oni odlučili da se sastanu u vijeće.

Sastajali su se u najvećoj dvorani i vijećaju

odakle će vino dobiti jer oko grada sve je bilo pusto,

svi ljudi su odselili, a vinova loza podivljala.

Vijećaju gospoda.

Ali pakosni i buntovni sluge podrezali su grede nad dvoranom,

pa kad gospoda najbolje vijećaju,

sruši se strop nad njima.

Poklopila ih ona silna i teška kula od grada,

te ih sve ubije.

Kad su sluge čule da je propala i srušila se kula,

pobjegle su iz grada.

I tako grad ostane i bez sluga i bez kićene gospode —

razrušen, pust i mrtav.

Pročulo se to po svoj kneževini,
a nitko živ i ne pođe da vidi što se dogodilo u mrtvom gradu.
Nego su se sakupili ljudi sa svih strana kneževine
i otišli pod Kitež-planinu.
Mole Relju neka im bude knezom
jer su doznali za snagu i junaštvo njegovo
i za mudrost plemenite kneginje.
Još su obećali ljudi
da će im sami svojom rukom podići bijele dvore kneževske.
Relja prihvati što mu je narod nudio.
Znao je da mu je Bog zato dao toliko snage i junaštva,
i da ga je zato oslobodio okrutnosti i nasilnosti
da može biti na korist svojoj kneževini.
Relja postade knezom.
Kneginja, koja je tada već ostarila,
doživi tako pod stare dane veliku radost.
I kad su prvi put ulazili kneginja i Relja
s Jaglencem i Rutvicom u nove bijele dvore,
bilo je to veliko slavlje.
Seoska su dječica bacala **neven** i bosiljak pred njih,
a kneginjine haljine ljubili su ljudi i žene.
A kneginja se tada, sjajući od radosti,
sjeti kako bez vjernosti Rutvičine i Jaglenčeve svega ovoga ne bi bilo.

neven – ljekovita
biljka

Prigrli Rutvicu i Jaglenca i reče:

“Sretne li kneževine kojoj blago ne čuvaju ni silne vojske ni tvrdi gradovi,
nego majke i djeca u pastirskoj kolibici.

Takva kneževina ne može propasti.”

Knez Relja vjenčao se poslije s Rutvicom —

i nikada na svijetu ljepše i milije kneginjice nije bilo.

Jaglenac je postao krasan i brz momak.

Jašio je konja **šarca** i često sa šarcem prolazio Kitež-planinom.

Navrh planine zidali su novu crkvicu na svetom jezeru.

šarac – šareni
konj

LUTONJICA TOPORKO I DEVET ŽUPANČIĆA

UVOD

Pravedan i dobar župan Jurina nije imao sinova.

Volio je prirodu pa je spasio devet malih javora
koji nisu imali vode da rastu.

Vidio je to djed Neumijka, zaštitnik šume i prirode.

Nagradio je župana Jurinu.

Devet javorića postalo je njegovih devet sinova župančića.

Uz javoriće rastao je i mali grab koji je postao Toporko Lutonjica.

Svi su se u županiji radovali župančićima.

Jedino ih županov sluga nije volio.

Želio im je nauditi, ali ih je spasio Toporko Lutonjica.

I.

Išetao župan Jurina po svojoj prostranoj županiji,
da vidi gdje što ima i komu što treba.

Tako je dospio i do jedne male **rudinice**.

Na rudinici probilo iz zemlje devet javorića,
ali im niotkud vode nema.

Žalili se županu javorići
pa on zapovjedi **kmetovima** da dovedu vodu do njih.

Iskopali kmetovi grabu, naveli potok onuda
pa kad voda poteče javorićima uz korijenje,
reče župan Jurina:

“Sada, javorići moji, rastite koliko snage imate”,
i pođe on dalje.

A kako župan mnogo briga ima i veliku županiju,
on je zaboravio za one javoriće.

Dok se župan oko javorića bavio,
dotle je nebom djed Neumijka prolazio.

Djed Neumijka se ne **mije**, nit' se brije, niti nokte podrezuje,
nego u zoru i po noći nebom prolazi.

Na nogama mu **opanci skorohodi**, a na glavi kapica (vedrica).

Opancima skorohodima od oblaka do oblaka korača —
u dva koraka nebo prođe.

rudina – livada,
tratina

kmet – seljak koji
nema svoju
zemlju pa je vezan
uz zemlju svog
gospodara

miti – umivati,
vodom oprati lice
ili ruke

opanak – kožna
obuća s
remenjem koju su
nosili seljaci

skorohode –
čudesna obuća
(opanci ili čizme)
u kojima se može
brzo hodati

Kapicom-vedricom na izvoru vodu crpi
te širom po livadama rosu stavlja.
Bradom vjetar razmahuje,
a noktima oblake para pa gdje treba kišu baca.
I maglu rastjeruje da sunce ugrije
i zemlju gleda: da li pšenica klije.
Tako je onog jutra djed Neumijka vidio
kako župan brigu vodi o mladim javorićima.
Umilit ćeš se djedu Neumijki ako vlat trave ispraviš,
a ako stablu pomogneš, on tebe za brata prima.
Jer njemu prečega na svijetu nema,
nego li je šuma i trava.
Njih on sa oblaka gleda kako su zemlju prekrile.
“Dobar je čovjek ovaj župan, on i na sitne javoriće gleda.
Hajde da mu pomognemo.”
Te svakim danom djed Neumijka dolazio,
javore rosom rosio, kišom zalijevao,
a suncem grijao.
A javorići, njih devet, raslo, mili brate, krasota ih pogledati!
Ali uz javoriće porastao je i jedan mali grabić.
Kako javori pod oblake bujaju,
tako i grabić za njima žuri,
ali ih malen stići ne može.

Ljeto se tri puta izmijenilo.

Jednoga jutra župan Jurina izišao je na kulu svoga grada.

Pogledao je po županiji svojoj

i milo mu je da se zeleni.

Ali kada je župan opazio onih devet javora,

tada je jadan uzdahnuo.

Župan je imao tešku tugu na srcu

jer mu mušku djecu smrt odnosi.

“Mili Bože! Krasnih javorića!

Da je meni u dvoru takvih devet župančića!”

uzdahne župan.

Kad je on ovako progovorio,

pred njime se na kuli stvorio starac.

Roba mu je traljava, brada nepočešljana.

Pogledaš li mu bradu i haljinu, misliš: jadnik je,

ali zagledaj se u oči, odmah vidiš:

ako ne zna što ti znaš, onda zna što ti nikad znati nećeš.

“Pošalji, župane, sluge na rudinu.

Neka ti posijeku devet javorića, neka ti donesu devet panjića.

Ti pripremi devet kolijevki i naredi dadiljama

neka ljuljaju panjiće od prve zvijezde pa do pola noći.

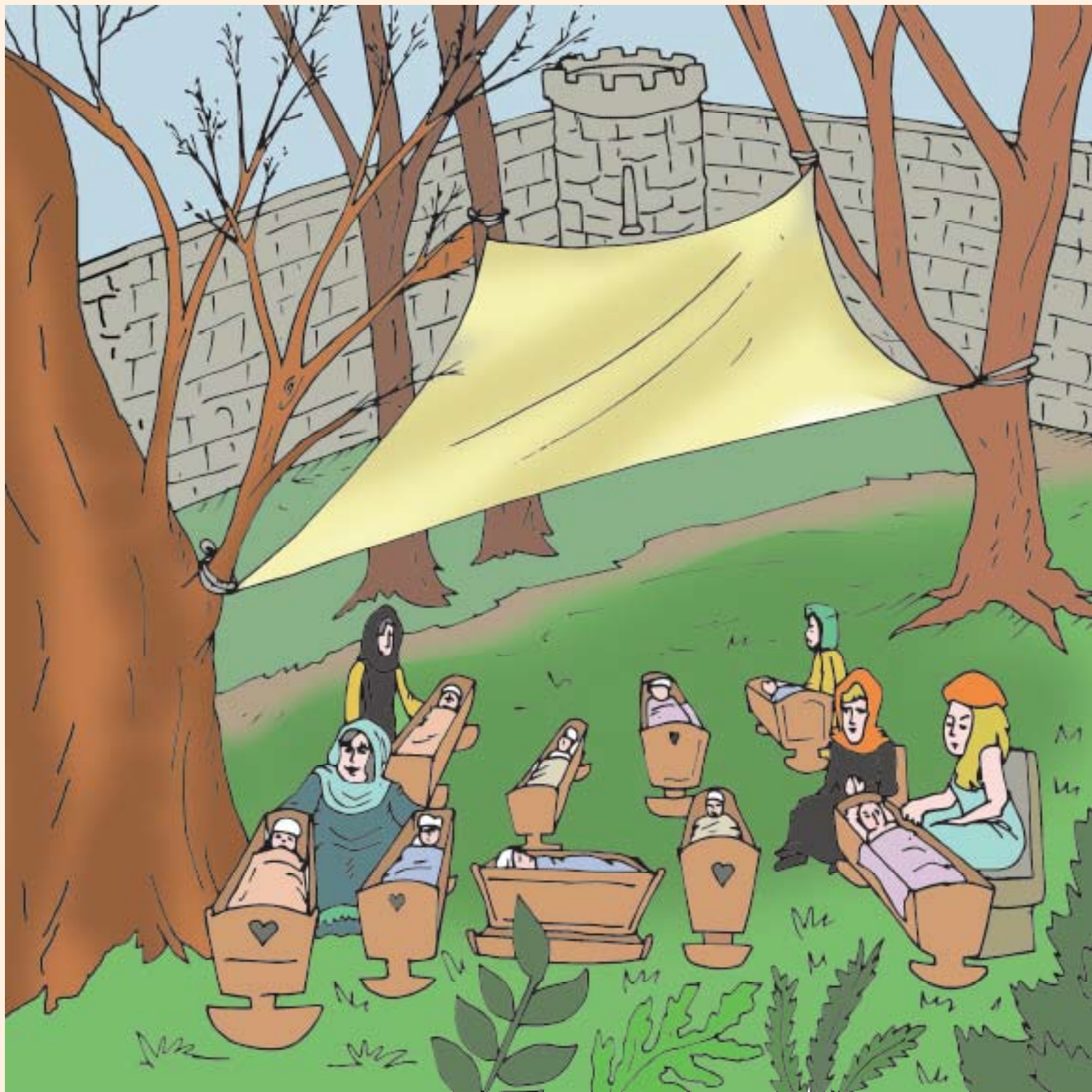
Kada bude ponoć, oživjet će devet panjića

i evo ti u dvoru devet sinova župančića.

A ti ih nemoj nositi u dvorove,
nemoj ih čuvati ni od rose ni od mraza.
Neka momci rastu na kiši i na suncu jer su oni javorići,
iz zemlje proklijali.”
Tako je djed Neumijka naredio.
On zna kako javorići rastu,
ali, eto, ne zna što su županovi dvori!
Naredio je tako i nestao županu s kule.
Poslao je istog dana župan Jurina slugu na rudinu.
A kad slugu posjekoše devet javorića, reče:
“Posijecite i onaj sitni grabić, bit će meni za **toporište**.”
Posjekle su slugu grabić
te ga ponijele do dvora županova.
Kad oni do dvora, a Jelena, plemenita gospođa,
već namjestila devet zlatnih kolijevki u dvoru u parku.
Razmjestili javorove panjiće u kolijevke,
a dadilje ih ljuljaju, zibaju.
Zibale one tako, zibale, od prve zvijezde pa do pola noći.
Došla ponoć, a dadilje na tren zaspale.
Dok su se one **prenule**,
a u kolijevkama devet momčića k'o devet rumenih jabuka.
Od prevelike radosti ne zna kuda će Jelena, plemenita gospođa.

toporište – držak
sjekire ili motike

prenuti se –
trgnuti se, naglo se
probuditi

Te kad nije smjela župančiče u dvor nositi,
ona zapovjedi da se razastre devet svilenih šatora,
da brane djecu od mraza i jakog sunca.
“Nikada djeca u župana nisu rasla da ih po noći rosa rosi,
a po danu sunce pali.
Drugo ti je javor na rudini,
a drugo su župančiči u dvoru župana!”
mislila je Jelena, plemenita gospođa.
Još iste noći došao je djed Neumijka pa je u **perivoj** pogledao.
Kad je opazio onih devet šatora, odmah se ljuto naljutio.
Mrsko je djedu sve što je naredio!
On gleda gdje se bijeli platno na tratini,
a on ni za živu glavu pod šator ne bi legao,
pa još pod takve šatore: svilene, vezene!
“Uludo sam izgubio devet javora”, razljuti se djed Neumijka.
“Lakše bih pola šume požupanio
nego jednog župančića na rosu iznio.”
Ode djed, i kako ode, tako nije više k župančićima ni dolazio.
A kako župančiče one prve noći rosa nije orosila, glave im gole ostale.
Momčićima su napravili svilene kape,
kako se ćelava glava ne bi vidjela.
A djeca su rasla i bujala, radovali im se svi u dvoru.
Samo ima jedna crna duša koja im se ne raduje.

perivoj - park

II.

dvorski – ravnatelj
dvora

Kad su sluge donijeli panjiće
i kad su ih u kolijevke razmjestili, ostao je deseti, tanki grabić.
Uzeo je **dvorski** taj grabov panjić
te ga dao starome drvodjelji koji je tamo bio.
“Od njega ćeš mi toporište napraviti”, reče dvorski.
“Nemoj ga izmijeniti, nevoljo stara,
poznat ću ga po ovom srcu crvenom.”
Kad je drvodjelja stigao do svoje kolibe i donio grabov panjić,
pričao je ženi što je bilo u dvoru županovu.
Baka je sve dobro razumjela i nešto smislila.
Ništa ne reče, nego ode u kolibu, iznese korito na mjesečinu,
napravi u njemu krevet od slame.
Položi onaj grabov panjić u korito te stane zibati.
Ziba baka, ziba i sve gleda u onaj panjić u koritu.
U pola noći oči su joj se zamaglile.
Časak je zaspala baka,
a kad se trgnula od sna, ono u koritu sitan momčić leži:
malešan kao ruka, tanak kao šipka.
Začudi se baka čudu golemome
te poleti u kolibu po drvodjelju.

Kad su došli do korita, a momčić progovori:

“Ne nosi me, bako, u kolibu.

Ostavi me na ledini i na mjesečini da me rosa krijepi,
da mi noć hladi ruke i nožice.”

Ne mogu se baka i drvodjelja nagledati momčića
i naslušati kad on onako sitan tako mudro zbori.

Milo im je do neba - čini im se srce im oživjelo.

I ostave ga u koritu na ledini i na mjesečini.

Te kako one noći, tako svake naredne
baka je korito s djetetom na ledinu iznosila.

A djed Neumijka svake je noći momčiću dolazio:

i po mjesečini, i na ljutom mrazu,
i u tihoj noći, i na buri, i na vjetrini —
uvijek je s momčićem razgovore vodio.

Baka je maloga Toporkom nazvala,
jer je od onoga grabića trebalo napraviti toporište.

I sve bi dobro bilo, samo se drvodjelja ljuto zabrinuo:

“A što ću jadan sad za toporište?”

Znao je drvodjelja da je dvorski čovjek **naprasit** i zao,
a znao je i to da ovakova grabića
s takvim srcem crvenim više ne može naći.

Župančići su rasli na dvoru u perivoju,
a Toporko kod bake i drvodjelje.

naprasit – onaj
koji se lako razljuti

Samo je razlika kako rastu župančići, a kako Toporko.

Župančići su **jedri** i rumeni,

rasli su toliko da će zamalo ocu do pojasa biti.

A Toporko je sitan, tanak i garav, a tvrd, rekao bi tko:

ovo ti je crni čavlić, triput prekovan.

U župana srce igralo od miline,

pa ne zna što će od krasnih sinova.

Podigao je oko perivoja zid na tri reda

kako djeci po danu ne bi sunce smetalo,

a po noći da ne mogu zvjeri i drugo zlo do njih.

U drvodjelje nema ni zida ni šatora.

Pred pragom mu je rosna ledina, a dalje je šikara.

Toporko na ledini spava,

a kuna mu i lisica noću oko glave njuškaju.

Župan je darovao sinovima devet vranaca i devet tankih kopanja.

Najbolji junaci uče djecu koplju i nišanu.

I još pozvao najbolje učitelje da priviknu djecu knjizi.

A Toporko, kad je na noge stao,

stao je lutati šumom i dubravom,

stao je tragati za kunom i lasicom.

Kako bi jutrom odlutao, uvečer je dolazio.

Zato baka Toporku još od milja nadimak dala:

prozvala ga je svojim “Lutonjicom”.

Lutonjica Toporko iz dana u dan bio je sve mudriji.
Čudili se baka i drvodjelja, čudilo se selo i naselje:
od kuda ovome malom tolika mudrost k'o u starca.
Ali nisu znali ni baka ni drvodjelja,
nije znalo ni selo ni naselje,
da čitave noći djed Neumijka s Toporkom razgovore vodi.
U djeda Neumijke je velika mudrost o kojoj ovisi šuma i planina.
Prošlo je vrijeme, Toporko je malo porastao.
Tad mu jedne noći djed Neumijka ispriča kako je on nastao.
Pripovjedi mu kako on devetero braće ima,
devet javorića, devet župančića;
kako je javorićima-župančićima i njemu
korijen na jednoj rudini nikao
i kako su oni s Toporkom-grabićem iz jednog potoka pili.
Kad je djed ovo ispričao, Toporko je radostan poskočio:
“Puste li sreće, da mi je ugledati braću svoju, devet župančića!”
Nasmijao se djed Neumijka, ali se mrzovoljno nasmijao:
“Teško ćeš ih, momče, ugledati!
Eno ih u dvoru u perivoju,
ali je oko njih zid na tri metra visine!”
Mrzovoljan je djed Neumijka!
Ne može preboliti svojih devet javorića
što ih svilenim šatorima pokrivaju pa ih još i zidom ogradili.

Da mu mogu župančići u ruke pasti,
on bi znao što bi učinio!
Zna djed kako se **goji** javor u planini!
Ali Toporko moli djeda neka ga nauči
kako bi mogao braću svoju vidjeti.
Odjednom djed Neumijka kao da je nešto smislio.
Reče Toporku i nauči ga ovako:
“Ima kamen sedmi u zidu sa sunčane strane.
Najtanji je i slabo uglavljen.
Tamo stani, tamo kucni, tamo braću zovni!”

III.

Sunce je, podne,
a u dvoru županovu sve je zaspalo od vrućine.
Župančići svoje konje u perivoju uz zidove šeću. Neka su u hladu.
Kako uza zid šeću, tako nešto čuju:
nešto kuca i udara o kamen: kuc, kuc!
Ovo je župančićima bilo čudno.
Privezali su konje o jablane i prišli do kamena.
A ono izvana opet: kuc, kuc!
Prislonili župančići uho o zid i, gle,
s druge strane čuju kako netko tihano zove:

“Devetero braće moje,
otvorite dvore svoje!
Ručicama pritisnite,
nožicama otisnite! “

Pogledali župančići u čudu jedan drugoga.
Nikada nisu živa glasa čuli s one strane zida,
ni pogled nikada nisu bacili preko zidina.
Nasmijali su se od radosti,
priskočili kamenu i napravili kako je Toporko rekao.
Uprli su svoje ručice o kamen,
otisnuli su se nogama,
a Toporko je izvana kamen potezao.
U zidu je nastala rupa.
Pa da vidiš čuda čudnovata
kad su se braća kroz rupu ugledala.
Vani stoji sitan, garav Toporko:
na glavi mu čupava **šubarica**, na ramenima košuljica,
a iznutra glava do glavice.
Natiskalo se devet župančića,
rumenih kao rumene jabuke:
košulje im svilom opšivene, plavi kaputići zlatom izvezeni.
“Što nas braćom zoveš?” zapitaju župančići.

šubara – kapa od
krzna

“A kako da vas zovem kad sam došao da vam kažem
da smo jedan uz drugoga na rudini niknuli i s jednoga potoka pili?”

Reče Toporko tako

te ispriča župančićima kako je sve bilo.

Čudom se čude župančići,

jer njih su učitelji svačemu naučili,

ali im do sada ni o kakovoj rudini nisu govorili.

Još se više čude što imaju brata u čupavoj šubarici —

sitnog brata s onu stranu zida.

Oni su jedva i znali da tamo živog svijeta ima!

Dok oni u čudu gledaju u Toporka i slušaju što on priča,

dotle se Toporku oči otimaju za gospodskim konjima,

srebrom osedlanima, i za mačevima u braće župančića.

Čuda se ne bi nagledao Toporko,

ni naslušali župančići.

Nikad ne bi bilo kraja dječjem razgovoru,

ali se iz grada čuju psi hrtovi.

Maknuli su se župančići od rupe kako ih hrtovi ne bi izdali.

Toporko je brzo opet kamen na rupu stavio.

Braća su si obećala da će se na ovoj rupi sastajati.

Sutradan je bio lijep dan.

Lijep dan, ali dobro ne nosi.

Župančići se u zoru ustali, pred svojim šatorima sastali.

Svu noć sanjali su o šumi, o rudini, o potoku, o kuni, i o lasici:
o svemu o čemu im je Toporko pričao.

I rekli su jedan drugome:

“Da molimo oca, svijetloga župana,
neka nas izvede iz dvora pred zidove,
da vidimo što je tamo.”

A baš je toga dana župan jašiti želio.

On je naredio dvorskome da će on s njime projašiti županijom.

A kad su sinovi župana stalno molili da s njime jašu, pomisli župan:

“Poodrasli su momčići, neka oni prođu sa mnom kroz županiju.”

Dozove župan Jurina dvorskoga i reče mu:

“Poslušaj me, desna ruko moja!

Nemoj sedlati svojega konja,

već ti siđi u podrume moje

pa ti biraj bijelca najboljega i najbjelijega.

Osedlaj ga sedlom, pokrivaj ga pokrovom od zlata.

Još osedlaj devet konja –

mali konji, al’ su vatra živa.

Opaši ih srebrnim **kolanom**,

okiti ih resicom od svile, pa izvedi bijelca i vrance!”

Kad je to dvorski čuo,

od jada se u licu sav promijenio.

Župan njegova konja neće, a devet vrančića naručuje.

kolan – pojas koji
drži sedlo
privezano uz konja

Dobro zna dvorski za koga su vranci,
a kada malo daha uhvati, upita:

“Za koga bijelac, a za koga vranci?”

Radostan župan i ne vidi gdje dvorskoga jad hvata,
nego njemu lijepo odgovara:

“Bijelca izabrana za mene župana,
a devet vranaca za devet župančića.”

Smiri se dvorski i učini kako mu je župan naredio.

Posjedali su na konje župan i sinovi, sluge su otvorile vrata,
odjure preko polja ravna.

Mili Bože, do neba ljepote!

Pročulo se: ide župan sa sinovima!

Pa kud prođu, tu se skupilo puno svijeta, malo i veliko.

Došle žene sa dječicom, izašli starci i muževi,
sjatili se starješine i kmetovi.

Kliču žene i dječica, klanjaju se ljudi, kape skidaju.

Sve to gleda dvorski koji je ostao u dvoru na zidini.

Gleda i srce mu se puni otrovom.

Oči su mu kao dvije zmije.

Dvorski se nadao velikoj časti u župana bez sinova,
a sad gleda gdje su župana okružili sinovi.

Sjaje se kao zlatna zrnca oko kamena dragog!

“Kad se dosad županu jašilo, ja sam s njime išao.

Kad se njemu kmetovi klanjali, i meni su počast davali.

Kad su njemu skute ljubili, i moje su se robe doticali.

A sad gleda: župančići će ocu uz koljeno sjediti,
oni će stol njegov kititi, a još će mu i savjete davati.

A za dvorskog ni znati neće!”

Uskipilo srce u zlotvora,
udario je gradskim vratima tako da su svi zidovi zadrhtali,
a on ode iz dvorca.

“Poginut će, vjere mi, župančići!

Hoće, baš od moje ruke!” reče dvorski svojoj ženi.

“Ako neće danas, sutra će; ako neće sutra, hoće bilo kada.”

Ništa se žena tome nije začudila

jer ona je ovo svakim danom mužu govorila:

“Mlad si dvorio jednoga gospodara, kad ostariš, dvorit ćeš ih devetero.”

Reče dvorski ženi da mu iznese najbolju sjekiru.

Donese žena sjekiru, al’ na sjekiri drvo trulo.

Sjeti se dvorski onoga graba u starog drvodjelje.

“Gle”, nasmije se zlotvor, “ne znaš gdje će ti što poslužiti!

Neka brat živu braću ubije.”

Nije znao dvorski što je bilo s grabićem!

Istoga dana pođe on do starog drvodjelje.

Drvodjelja i baba sjedili su na pragu.

Jeza spopadne starca kad vidi kako njemu prilazi dvorski.

“Ej, lijenčino, gdje je grabić moj?
Zar je malo vremena prošlo otkad sam ti ga dao?
Da ga nisi bacio?”, vikne dvorski.
Strah prođe starca.
“Spasa nema”, pomisli on.
Ustane, skine kapu, pokloni se pred dvorskim
i krene da mu sve ispriča.
Ali je baba u tren stala pred starca i rekla:
“Živ bio, gospodaru! Eno grabića pod krovom na kolibi!
Znaš li da je trebalo drvo dobro osušiti?
A do sutra će biti napravljeno.”
“Brži je tvoj jezik, bako,
negoli su ruke ovoga starca pa šuti kao **nijemac**.
No neka bude! Do sutra napravi!
Ali nemoj da mi podvališ drugo drvo.
Poznat ću ga jer treba da je u drvetu srce crveno.”
Ode dvorski, a drvodjelja reče baki:
“Propali smo, ženo!”
I stisli se jadni na pragu.
U to stiže sumrak, a Lutonjica Toporko iz šikare izađe.
Drvodjelja i baka odmah su mu ispričali jade svoje.
Nakrivi Toporko šubaru, stavi tanke ručice u džepove,
raskreči nožice i zamisli se.

nijemac – onaj koji
ne može govoriti

Dugo smišlja Toporko, a onda odjednom reče:

“E, mili moji! Vi čekajte ovdje,
a ja idem pitati za savjet onoga koji je mudriji nego smo mi.”

Nestade Toporka u sumraku,
izgubi se preko livada i kroz šikaru.

A drvodjelja i baka tužno sjede i čekaju.

Dugo su čekali, već se i mjesec pomolio kad ide Toporko,
sve trči k njima.

Mjesečina jasna, trava visoka,
a sitan Toporko po ugaženoj stazi trči kao miš po brazdi.

“Ne bojte se, starci moji”, reče Toporko,
“evo meni savjeta, a vama vašega grabića!

Nego kad budeš dršku tesao,
dobro čuvaj srce u grabiću ako sam ti drag.”

Toporko je bacio baki šubaricu u krilo:

“Čuvaj mi, bako, moju šubaricu
da se imam na što vratiti kad službu obavim.”

Pa se onda zatrči dva-tri koraka po travi, sagne se u trku,
pa — eto ti ga na —

prebaci se naglavce u travi upravo pred starcima.

I kako se prebacio, gle čuda:

starcima do nogu leži onaj grabov panjić,
a Toporku ni traga.

Komu žao, komu drago.
Drvodjelja dohvati drvo i počne raditi dršku,
a baka sva tužna briznu u plač.
Ne zna što će od tuge i žalosti.
Stala je grliti i ljubiti onu čupavu šubaricu što joj je ostala.
Napravio drvodjelja još iste večeri dršku
i odnio je sutradan dvorskome.
A dvorski, ugledavši crveno srce na toporištu, reče:
“Dobro si me poslužio, starče, pošten si!”

IV.

Noć je pala, a dvorski je uzeo sjekiru, ključeve grada i krenuo.
U koga će biti ključevi ako neće u dvorskoga?
Jer glava gospodara ovisi o vjernosti sluge!
Bijeli se grad županov pred dvorskime kao labud na mjesečini,
a crni se dvorac kao gavran nad plijenom.
Spavaju župančići u perivoju
i ne slute tko je noćas odlučio da im **glave dođe**.
Kada je dvorski bio blizu grada,
dosjeti se on da sjekiru nije probao.
Skrene do nekog duba koji srušen leži
i zamahne sjekirom da vidi.

doći glave kome

– nauditi, ubiti

nekoga

Kad je dvorski zamahnuo,
a drška zaigrala kao živi stvor.
Zaigrala, zaniжела se i trgnula unatraške.
Udari sjekira dvorskoga ravno među oči.
Zacrni se dvorskome pred očima,
izmače mu se sjekira, rastavi se ona od drške.
Padne oštrica dvorskome na lijevu ruku
kojom je panj prihvatio i odsiječe mu palac.
Kako ga je sjekira u čelo udarila, dvorski se po travi pružio;
nit' što zna, niti glasa daje, rekao bi: mrtav.
A ono drška, kako se izmakla,
tako se dva puta prebacila,
a kako se prebacila,
tako se opet u momčića pretvorila.
Leži dvorski, pružio se kao hrastov trupac,
a nad njime živ i zdrav Toporko.
Gleda veselo očima kao mlado mače na mjesecini.
Pogleda Toporko ovamo, onamo,
pa krene do gradskih zidina do rupe.
Odvali Toporko onaj kamen,
uđe kroz rupu te redom od šatora do šatora.
“Bježimo, braćo, ako vam je život drag!”
Prenuli se župančići i skočili na noge.

Dok su se oni odijevali, dok su mačeve stavili,
dotle Toporko hvata drvo i pravi oganj pod svilenim šatorima.
Kad je sve bilo gotovo,
povede ih Toporko do rupe i tiho kao mačke prođu kroz rupu.
Eto ih na ledini pod gradom.
Tiha noći, što si dočekala!
Na livadi ispod grada devet župančića
k'o devet jorgovanovih grančica
i deseti bosonog Toporko.
Livada mjesečinom obasjana,
a sred livade stara lipa.
“Zabodite mačeve uokrug oko debla lipe”,
reče Toporko župančićima.
Odmah zabodu župančići mačeve u travu oko debla lipe
i prekriju ih da se ne vide.
Kad je to bilo gotovo, pogledaju župančići: a što sada?
Kuda će? Na koju će stranu?
Samo Toporko glavu podigao
pa se nekud u nebo zagledao.
Nebo jasno, po njemu zvjezdice, jedan jedini oblak iznad kule stoji.
Prisloni Toporko dlanove uz usta
i viknu put onog oblaka:
“Daj nam siđi, djede Neumijko!”

I gle! S visine stane se spuštati oblak, na njemu djed Neumijka,
a oko njega devet oblačića kao devet sivih galebova,
i još deseti mali dio magle, kao repić u mišića.
Zapovjedi djed Neumijka djeci i zajašu župančići oblake,
a Toporko onaj dio magle.
Lupnu djed Neumijka nogom o rosnu travu.
Ponese ga oblak u visinu,
a s njime i onih devet oblačića,
a na njima devet župančića
i još Toporko na magli.
Kad su već bili visoko nad gradom,
ogledali se župančići širom neba i širom zemlje.
Vide: mjesečina po cijelom svijetu, a pred njima daleko jedna gora crna.
Al' je djed Neumijka već krenuo hodati.
Jedanput koraknu, pola neba prođe,
dva puta korakne, drugu polovicu,
a kad treći put, eto ih sviju zajedno na onoj gori na **sljemen**u.
Kad se dvorski malo povratio i oči otvorio
i kad je straža sa gradskih zidina vidjela požar,
dok cika i lelek oko grada zaječio,
dotle je već djed Neumijka sa svojom pratnjom
na vrh brda na mjesečini pristao.

sljeme – vrh
planine

ponikva – veća
udubina

truljav – poderan,
odrpan

Gore svileni šatori, pada jedan za drugim u pepeo,
a Jelena, plemenita gospođa,
prolazi garištem i pridiže crne skutove šatora.

Djed Neumijka na rosnoj **ponikvi** među djecom stoji.
Bliješte se zlatom vezene košuljice na svijetloj mjesečini,
cakle se oči u garavog Toporka,
a **truljava** košulja djeda Neumijke njiše se na noćnome vjetru.
Nije neobično ni djedu Neumijki ni Toporku,
jer su i jedan i drugi navikli.

Ali je neobično župančićima s djedom Neumijkom:
u njega je košulja truljava, a brada nepočešljana!
A još je neobičnije djedu Neumijki sa župančićima.
Trepti im srebro na kapama, a zlatne rese na jaknicama.
Stoje župančići bodri i uspravni, bistra oka i junačka pogleda.
Djedu Neumijki su se pravo u oči zagledali.

Našao se djed u velikome čudu
kako su postali takvi junaci ispod svilenih šatora!
“Momcima prigovora nema!
Oštra su oka i dobra ponosa”, pomisli on.
Al’ on ipak ne vjeruje da mogu valjati momci pod srebrenim pokrovom.
Prije kim je okom gledao toliki nakit na župančićima:
“Golu glavu kapa pokriva,
a tko će znati kakvo ti je srce pod zlatnim kaputićem?”

Malo promisli, tako djeci reče;
“U mene ćete do moje volje biti.
Valja vam sedam mudrosti naučiti za koje još nikada čuli niste.”
A Toporko pogleda u djeda.
Dobro zna Toporko čud njegovu
i odmah se njemu nešto nije svidjelo.
“Sve se bojim neće biti dobro!
Zamjerio je djed zlatnim resama i kićenim kapama”, pomisli Toporko.

V.

Tako je i bilo.
Slabo su živjela djeca u djeda Neumijke.
Djed je u pećini na tvrdome kamenu spavao,
a župančići i Toporko oko njega, gdje koji mjesta uhvati.
U djeda nikada nije bilo objeda ni večere,
kako bi gladan ranije ustao —
pa tako i đaci gladni idu spavati.
A u jutru svakome po šačicu lješnjaka daje,
a sebi pregršt uzima,
i to im je za čitav dan hrana.
Kad ovo pojedu, onda se djed s njima niz dol pušta,
sve tamo do one daleke rudinice što je blizu gradu.

Tamo treba raditi: tamo vodu crpe,
tamo se s maglom u zrak dižu te svuda širom rosu polažu.
A da vidiš kolika je ona županija!
Koliko je u nje bilje i raslinje, a sve to djed Neumijka radi!
Još posla dosta nije, nego djed djecu šalje,
neka preko neba stazu kroz oblake rade
kud će sunce nad županijom granuti.
“Učite, đaci župančići!
Teški posao, silna županija!”
govori djed Neumijka te se osmjehuje.
Jutrom ustani, prvu pticu na gnijezdu probudi,
a uvečer ne legni dok nisi i nesretnu travku umirio.
Sve djed uči đake svoje:
i kako će s oblakom poletjeti, i kako će nad rudinu doći.
Pušta ih da hodaju po toj gori silnoj,
pušta ih da idu s oblakom po zraku.
Ali ih samo jedno mudar djed neće naučiti:
ne uči ih kako se spušta s oblakom do zemlje
i kako mogu stati na travu.
Ali za sve ovo još bi nekako bilo
da nije u djeda Neumijke jedna loša navika.
Kad on jutrom s gore silazi,
ne ide on stazom, već na maglu sjeda.

Od toga je u djeda košulja truljava, a brada raščupana.
Kad su prvog jutra djeca s njime kroz krošnje silazila,
odnijele su grane župančićima kape:
ostali su župančići ćelavi i gologlavi.
A kad su drugog dana preko trnja s maglom silazili,
poderalo im trnje plave jaknice:
ostali župančići u goloj košuljici.
Kad su trećega dana niz litice išli,
izgubili oni i sjajne čizmice.
Četvrtog jutra još i sitna kiša pala,
a župančićima kosa do ramena narasla.
Nitko živ prepoznao ne bi da su ono oni isti župančići:
bosi, gologlavi, u samoj košuljici, a kosa do ramena.
A župančići, momci roda plemenita,
nit' se tuže, niti jadikuju.
Nisu ih jadikovati naučili.
Nego spleli su sebi pojase od **likovine**,
opasali se njima preko košuljica
i čekaju da s Toporkom na posao pođu.
Pogleda djed Neumijka župančice —
i opet ih dugo gleda, zatim reče:
“Sada ste prvu mudrost izučili.
Daleko je, đaci moji, još do sedme!”

likovina – sloj s
unutarnje strane
kore drveta

Pošakljalo Toporka u grlu.

Nešto bi rekao, a ne smije.

U sebi je pomislilo: “Prestario si mi, djede Neumijka!

Zar ne vidiš da su u jednoj mudrosti svih sedam uhvatili.

Znali su ostati bos i gologlavi, a da ništa rekli nisu?”

Mislio Toporko, ne mislio, sve ostade onako kako je djed odredio.

A župančići i dalje, kao da to njima ništa nije,

uz Toporka stazu prte kroz oblake.

Vide oni: nema druge, valja pretrpjeti.

Drugačije sudi čupavi Toporko.

Ražalostio se Toporko nad braćom:

braća na zlo nisu navikla,

a ovdje se zlu ni kraja ne vidi.

Jer Toporko zna da je djed tvrde glave,

te ćeš lakše njegovu bradu,

sto godina nečešljanu, pročešljati,

nego ćeš njega obratiti kad na nekoga posumnja.

“Kad se u zlu nađeš, ti ne čekaj da ti se velika vrata otvore,

već idi i na mala vrata”, misli Toporko.

Te dok je onako malen za braćom do ramena maglu gazio,

braći je tiho govorio:

“Ne bojte se, devetero braće moje!

Izvest ću ja vas iz ove **robije!**”

robija –

izdržavanje kazne

zatvora; težak

posao

Daleko je bilo do grada županova —
od gore do grada je ravnica za dan hoda.
Da pobjegne Toporko sa župančićima,
na onoj ravnici bi ih lako ulovio djed Neumijka.
Ne bi li se spustio na njih s oblaka kao **kobac** na miša?
A da im i sreća posluži, pa da toga i ne bude,
kuda će opet u grad županov
kad možda tamo još i sad živi zlotvor dvorski?
Sve je ovo mislio Toporko,
ali onda je ipak riješio da pokuša ne bi li mu sreća poslužila.
Samo da je njemu od djeda Neumijke doznati
kako se sa oblaka silazi na ravan!
Jednog dana u podne, kad sve miruje sjede djed Neumijka u **bukovik**.
Sjeo, dakle, djed da ga šumska hladovina **gali**,
a župančići pozaspali, neki pod lijeskom, neki u paprati.
Sam Toporko je uz djeda ostao,
pa razgovaraju da im vrijeme prođe.
Kad su već svašta pričali, reći će Toporko:
“A kako ti to, djede, nas svemu učiš,
a nećeš nas naučiti kako da se sami s oblakom spustimo na travu?
Ili se bojiš da ćemo ti umaknuti?
A imaš brze opanke skorohode!
Uhvatio bi nas da smo na kraj svijeta!”

kobac – malena
ptica grabljivica

bukovik - bukova
šuma

galiti – blažiti;
vedriti, raspoložiti

“Ne budali, Lutonjica Toporko!

Da ja tebe lijepo i naučim, svejedno vi sići ne možete
jer nemate što vam za to treba.”

“Ne mari, ti meni pripovijedaj da nam vrijeme prođe”, odvrati Toporko.

Prevari se djed Neumijka

te onako u hladu pripovijeda Toporku

kako bi oni sami k zemlji sići mogli.

Za to bi trebalo da ima negdje nešto njihovo,

za što bi se mogli prihvatiti kad s oblakom prolaze nad zemljom.

“A otkuda bi se vama nešto dalo na deset **sežanja** visine”,

nasmija se Neumijka djetetu —

sve mu brada od smijeha odskakuje.

“To ja, djede, tek onako, da se zabavimo!

Nego tebe, djede, molim kao oca rođenoga,

da me danas pustiš u lješnjake.

Nabrat ću ti dvanaest punih košarica.

Polovica nek je tebi jednome, a polovica nama.

Jer smo ti mi ljuto ogladnili.”

Star je djed Neumijka, mnogo zna, ali tko nema mane?

Njegova je mana: **lakom** je na lješnjake.

Malo je djed promislio, al’ onda odoljet nije mogao:

“Pustit ću te”, reče on Toporku,

“al’ da si mi se vratio dok mjesec izađe.

sežanj – mjera
za dužinu koja
odgovara razmaku
raširenih ruku

lakom –
nezasitan,
neumjeren,
pohlepan

Čuvaj se, momče, da mi ne umakneš,
jer znaš i sam da si glavu izgubio.”
“Kuda ću ti, djede, umaknuti?
Gle, kolike su u mene nožice, k'o u šumi borove iglice!
Da prebirem njima za godinu dana,
još se ne bih ni županova grada ni svoje kolibe domogao!”
Uzme Toporko košarice,
al' ne ode s njima u lješnjake.
Ode tamo gdje je znao da kroz goru staza ide.
Tamo je uza stazu na panj stao i čekao neće li tko proći.

VI.

Dvor se županov u tugu zavio
kad su one noći šatori izgorjeli.
Ujutro župan Jurina sazove mudre ljude, **vrač**e i **sudij**e.
“Prosudite, vjerne sluge moje, i recite meni:
Kud su nestali moji župančići?
Kako su se zapalili šatori?
Kuda li je nestao zločinac?”
Sagnuli se mudraci nad **garište**,
izvadili po čašicu pepela i nataknuili mudre naočale.

vrač – čovjek koji
brine o vjerskim
obredima u nekim
kulturama

sudija – sudac

garište – mjesto
gdje je bio požar

A vrači i sudije teške knjige otvorili te prebiru sitna slova.

Sve mukom muči i čeka što će biti.

Prozborili tada mudraci:

“Izgorjeli su tvoji župančići.

Gle pepela baš od desne ruke prvog župančića.

Po pepelu i prst i nokte smo izbrojili!”

Za njima se digli vrači sa stolica:

“**Sudbina** im vatru dosudila,

zato je vatra iz zemlje izašla, župančiće tvoje pokopala”

Progovorili i vrači čarobnjaci te nabacili **mantije** na leđa.

Vrača rekli, al’ suci porekli, jer je ljuta svađa među njima.

“Nije se vatra iz zemlje porodila,

nego ju je zlotvor podmetnuo,

a zlotvor utekao u deveto carstvo

i nikada ga naći nećeš”, zaključili su sudije.

Zakukala sva čeljad na dvoru,

al’ najviše crna duša dvorski kako bi se županu omilio.

A zlotvor lijevu ruku u njedrima nosi.

“Da mi tuga grudi ne prokine!”.

A kad tamo krije ruku što je bez palca.

Župan od toga dana nigdje mira nije imao.

Od rane zore do mraka konja jaše gorom i planinom

kako bi mu srcu bilo lakše.

sudbina - ono što
se mora dogoditi

mantija –
svećenička ili
čarobnjačka
odjeća

Tako i ovoga dana odjahao do one daleke gore,
svu goru prošao te se tužan kući vratio.

Jaše župan stazom niz planinu kad vidi:
tamo na panju stoji stvor sitan kao cvrčak.

Laktove podbočio, a glavicu nakrenuo.

Kad župan do njega, a mali će:

“Zdravlja ti želim, svijetli župane!”

“Hvala!” odvrća župan.

“Da nisi nešto tužan?” pita Toporko i stisne oči.

“A što je tebi do toga?” sve se više čudi župan.

“Rado bih ti pomogao.

Dat ćeš mi za plaću pola vreće lješnjaka.”

“Dao bih ti i pola županije”, odvrća župan
i uzdiše teško jer mu nitko pomoći ne može.

“Stavi me na konja pred sebe.

Istim putem idemo.

Nego daj malo konja potjeraj jer mi je glava u torbi.”

Dignu župan Jurina Toporka na sedlo

i potjera konja put grada svoga.

Putem Toporko županu govori:

“Ti ništa ne pitaj nego sutra u podne naredi
neka se skupi sva tvoja čeljad pod lipom
i da ni jedan od njih ne usfali.

Još zapovjedi da ti dođu svi bez oružja,
samo sjekire da ponesu, al' neka su sjekire bez drške.
Ja ću ti na zbor doći s drškom.
Nađe li se koji od dvorjana,
a da moja drška paše njegovoj sjekiri,
i ako je taj dvorjanin još i bez lijevog palca,
onda znaj: on je zlotvor tvojih župančića.
Glave ga **liši**, ako hoćeš da ti se sinovi vrate.”
Ne vjeruje župan, no koga nećeš poslušati
kad si u nevolji kojoj lijeka ne znaš?
Obeća on dakle Toporku da će onako učiniti.
Tako su oni do dvora stigli.
Kad su u dvoru sjašili,
zapovjedi župan svome slugi da Toporku da pola vreće lješnjaka.
Toporko zamoli da povežu vreću
i da na nju udare pečat županov.
Kad sluga to učini, reče Toporko županu:
“Još dopusti, svijetli župane, da na ovome pečatu odjašim u goru.”
Nasmije se župan.
On je to za šalu primio
pa mu je dozvolu izdao da na pečatu jaše.
Zahvali Toporko, naprti onu vreću na leđa
i ode iz grada do kolibe drvodjelje.

lišiti – uzeti što od
koga

lan – zelena biljka
sa sjemenkama
bogatim uljem

slog – skup
složenog lana ili
slame

klen – drvo iz
porodice javora

Lijepa večer, a baka pošla poljem kroz **lan**
da vidi nije li mu suša naudila.

Spazi Toporko baku,
ostavi vreću na kraj sloga,
prišulja se kroz lan do bake.

Kad se baka sagnula da bolje pregleda lan,
šapnu Toporko iz **sloga**, kao da cvrčak gudi:

“Šuti, bako, nikom ništa ne kazuj, nego sutra prije nego svane,
dođi mi na rudinu i ponesi onu šubaricu koja je moja.

Tamo na rudini ima **klen** koji je najviši.

Na njega se popni, bako, što više možeš, ako sam ti drag!

Vidjet ćeš mene gdje dolazim na magli,
a sa mnom druga devetorica na devet oblačića!

Kad doplovimo, pa kad budemo na vjetru uz klen prolazili,
ti brzo pruži meni moju šubaricu.

Kad se ja za nju uhvatim, ti je, bako, ne puštaj,
već potegni što ti snaga daje.”

U bake od radosti srce zaigralo.

Čuje i pozna sitno grlo svojega Lutonjice gdje joj govori iz lana.

Ali kad se sagnula da ga vidi,

a ono nigdje nikoga.

Samo jedna hitra pruga preko lana bježi.

Odmah baka pogodi što je i više ne traži Toporka.

Ništa baka nije dvoumila, povjerovala je,
ostavila lan neka se suši sam kako zna.
Ona pohita kući da nađe šubaricu,
neka joj je sutradan pri ruci.
A Toporko krišom opet uprtio svoju vreću
i pošao do županove konjušnice.
“Evo, udario župan pečat svoj na vreću
i zapovjedio da mi dadeš konja najbržega.
Još noćas vreću moram odnijeti
kuda mi je župan naredio”, reče Toporko konjušaru.
A što ne možeš sa pečatom župana?!
Vidi konjušar znamen svoga gospodara,
povjeruje i izvede mu konja.
Još maloga na sedlo posadi i vreću mu doda
te ošine konja da je brži.
A Toporko je s konjem poletio
i njemu se za grivu uhvatio.
Tako leti k'o perce na vjetru put one gore crne.
I putem sve konja ubrzava: boji se jadan, neće li zakasniti.
Mjesec će izaći, a Toporko je **podno** gore.
Skoči on s konja, topnu ga nožicom nek ide kuda ga volja,
a Toporko pohita stazom na planinu.
Tamo u lijeski je košarice našao.

podno – s donje
strane

Napunio ih je županovim lješnjacima, bacio onu vreću,
te upravo kad je mjesec izašao, on stigne.

“Dobra večer, djede! Eto lješnjaka kakvih ne pamtiš!”

Djedu odmah narastu zazubice,

a kad je ugledao onakve lješnjake,

nije mogao čekati do jutra da ih okusi, nego reče djeci:

“Ajde, đaci, da i mi jednom večeramo,

neka znate da ste prvu mudrost naučili.”

Posjedali su i **blaguju**.

Ali Toporko je župančiče naučio:

“Vi hrskajte, ali jesti nemojte kako bismo sutra gladni zoru prevarili.”

Uze djed svojih šest košara u krilo,

a đaci posjedali sve po dvoje uz jednu.

Kad su stali hrskati, sve se vjeverice u gnijezdu podigle.

Podigle se pa izvele mlade svoje

da gledaju tko to slatko **hrusta** nasred noći

i na mjesečini.

Još đaci nisu dospjeli ni do pola svoje košare,

a djed Neumijka već svojih šest pojeo.

Slatko se djed najeo, lijepo se nasmijao i Toporku rekao:

“Valjaš, momče, Lutonjica Toporko!

Nikada ovakovih lješnjaka u gori nalazio nisam!”

blagovati – jesti,
gostiti se

hrustati – hrskati

VII.

Prevarili lješnjaci djeda.
Kako ga glad ne mori,
tako mu se pred jutro sanja da je tek pola noći.
Spava dakle djed, kao što se spava u pola noći,
a ono zora tek što ne dođe.
A đaci, gladni, probudili se prije zore,
tiho poustajali pa iz pećine izišli.
Jutro bijelo kao krilo golubovo,
a mekane magle nad ponikvom prolaze.
Ne oklijevaju župančići i Toporko,
nego svaki sebi po ovčicu hvata.
Posjedali svaki na svoju ovčicu maglicu
pa se od planine otisnuli pa za dobrim vjetrom zazviždali.
Vjetar im drži povod i veže ih jedno uz drugoga.
Puhne dobar vjetar sa druge kosine i ponese djecu niz proplanke.
Plove oni, mili brate, plove!
I nikada ljepšeg časa nego kad su nad ravnicu stigli.
A na rudini, na klenu najvišem, čeka baka još od mraka.
Čeka ona zoru **kao ozebao sunce**,
čeka čupavog Toporka!

**čekati kao
ozebao sunce**
– čekati nešto
kao spas; željno
iščekivati

I baš je počela misliti:

“Što li je mene, staru, na tu visinu dalo!”

Kad izdaleka vidi: plovi oblak na deset dijelova podijeljen.

Rujna zora sav oblak ražarila

pa se na njemu vidi desetero dječice.

Sve je baka zaboravila što je mislila

i skoro od prevelike radosti sa klena nije skočila!

Oblak krene k baki, a kad je već uz klen strugnuo,

baka pruži onu šubaricu koliko joj ruka seže.

Uhvati se Toporko za šubaricu,

trgnulo se deset oblačića unatraške kao da je jedan.

Unatraške, pa onda opet s vjetrom, naprijed.

Ali čvrsto drži baka, još čvršće Toporko,

a najčvršće šubara među njima.

Čas il' dva baka se s vjetrom borila,

al' u bake srce ne popušta.

Trgnu ona k sebi što joj snaga daje

i kao da je čudo oblak savladalo.

Osjetio oblak odjednom težinu djece,

poletio dolje prema travi

i povukao za sobom i šubaru i baku.

Što bi dlanom o dlan udario: cec!

Sjedi baka na zelenoj travi, a oko nje desetero djece.

Kad su oni sjeli, izmakli su se ispod njih oni oblaci
te poletjeli prazni u visinu kao pahulja kad za njom pušeš.
Baš je teško sjela baka na tvrdu zemlju, a i dječica.
No kako su postigli što im je srce htjelo,
učini im se da nikad mekše sjeli nisu!
Ne znaju tko će koga prije od milja zagrliti:
il' Toporko baku, il' baka Toporka,
il' župančići jedan drugoga
jer eto na vidiku im je županov grad!
Neka je daleko, al' su s njime na jednoj ledini!
Tako je u tili čas nad baku i dječicu sunce granulo i obasjalo ih,
a oni još na travi sjede.
Sjetilo je sunce Toporka da odmiče vrijeme.
“Hajde”, požurimo, reče on, “čeka nas župan.
Sazvao je skup, a ne može bez tebe, bako!”
“Nek sam i to dočekala”, **pogizda** se baka,
popravi **peču** na glavi da je ljepša
i pohita preko polja, da ne zakasni na zbor.
A za njom dječica, kao pilići za kvočkom.

pogizdati se -
ponositi se, praviti
se važan

peča – ženski
rubac oko glave

VIII.

Sjedi župan Jurina pod lipom,
na stolici srebrom okovanoj,
a stolica podignuta na dvije stepenice.

baršun – vrsta
nježne i mekane
tkanine; samt, pliš

Stepenice **baršunom** obložene.

Uz župana samo njegov **hlap** koji će ga na skupu poslužiti.

Pred županom na deset koraka poredala se sva čeljad i dvorjani.

Nije župan Jurina naučio tako zborovati:

hlap – momak,
sluga

bez oružja i bez vitezova, bez vlastele i bez **bojnog kana**.

Nije mu ugodno.

bojni kan –
zapovjednik vojske

A još mu se i ona tuga oko srca ovila kao guja oko grane.

Al' što mu je gore, to se tvrđe drži.

Jer ako će župan tugu svoju iznositi pred kmetove,

tko će onda vladati županijom?

Uto zagleda župan kako k njemu ide jedna sirotica baka,

a za njome dječica — sve gola sirotinja.

Kad su se malo skupu primakli, stala su dječica,

samo je jedan najmanji uhvatio baku za ruku

i pošao s njome bliže k županu.

Razvedri se župan kad opazi onoga malog u čupavoj šubarici.

“E, u ovu ti se šubaricu uzdajem”, obradovao se župan u sebi,

“a sve drugo izdalo me!”

A Toporko i baka prišli su županu
i sagnuli koljeno pred njime.

Toporko reče:

“Došao sam ti, župane, kako smo rekli,
i doveo sam staru majku
jer i meni treba netko tko će mene na skupu poslužiti.

Nego jednu te milost još pitam.

Braća moja mole tebe, gospodara svoga,
da dopustiš da u prikrajku gledaju kako se zboruje.”

Nasmijao se župan u sebi:

“Ovako još zborovao nisam,
da mi bake i sitna dječica na vijeće dolaze.”

Al’ je župan srca milostiva
pa kad vidi onu djecu sirotinjsku, likovinom opasanu,
a čupavu kao šumske zvijerke, nije mogao molbu odbiti.

Dopusti dakle župan Toporku što ga je molio.

Djeca su izdaleka pratila skup
da ne budu starijima smetnja.

Priđu odostrag i poredaju se uz lipino deblo,
iza stolice svijetloga župana.

A u travi, uokolo lipinog debla,
kao da nekakvo srebro viri, sakriveno listom i iverom.

Skine Toporko šubaricu, preda je baki i reče:

“Samo ti mi, bako, šubaricu sačuvati znaš,
a vidjela si koliko nam vrijedi!”

Primi baka šubaricu, a Toporko stupi pred župana.

“**Hora** je, župane!” krikne Toporko,
skokne lagan, prebaci se u zraku te što bi okom trepnuo,
leži na crvenom baršunu županu do nogu drška za sjekiru.

A on je nestao.

Prenerazi se čeljad.

I župan se čudio, ali župan treba raditi kako je s Toporkom dogovorio.

Zapovjedi župan slugi da uzme onu dršku

te da promjeri na čiju li sjekiru paše.

Ne zna čeljad što će od toga biti,

a sluga od jednog do drugog ide.

Drška je velika, ni u jednu ušicu ne može,

al’ kad je došao do dvorskoga,

sjela je odmah u sjekiru dvorskoga i stoji kao saliveno.

Vidi se: za ovu je sjekiru tesano.

Prinese sluga sjekiru županu:

“Sjekira je dvorskoga, župane!”

Župana kao da si mačem ošinuo.

Al’ on slugi zapovjedi da rastavi opet sjekiru od drške

jer je svaki na tom skupu bez oružja.

A onda reče: “Čeljad nek odstupi, samo dvorski neka pristupi.”

hora – pogodno
vrijeme, pravi čas

Prišao je dvorski do župana, a lijeva mu ruka u njedrima.
Tamo iza stolice županove provirilo devet glavica.
Bistre oči oštro se zagledale, ništa njima izmaknuti neće.
“Da izvadiš ruku iz njedara,
da vidimo kakvo srce kriješ!” reče župan,
a oči mu strašne kao oči orla kad na zmiju ide.
Al’ su strašne oči i u dvorskog, k’o u risa kad će skočiti.
Kako su se jedan drugome u oči zagledali,
tako su jedan drugom dušu pogledali.
Sagne se dvorski kao da će kleknuti,
domogne se svog tajnog noža i nasrne na župana.
Župan goloruk, a čeljad se odmaknula —
ako ne priskoči čeljad, župan će poginuti!
Ali ispod lipe, kao roj pčelica, priletjelo devet župančića,
a u ruci im devet dobrih mačeva.
Na mačeve dočekali dvorskog
i desnu mu proboli ruku.
Opkolili župančići dvorskog kao **vižlad** kad opkoli vuka.
Kriknu čeljad, priskočili dvorjani,
digli ruke da obrane gospodara svoga,
al’ već dotle djeca su svog oca obranila, a zlotvora ubila.
Kako ne bi junak sina prepoznao,
kad ga brani mačem kojemu ga je sam naučio?

vižlad – štenad,
psići

Prepoznao je župan Jurina sinove.
Kleknuli župančići pred njega,
sagnuo se župan nad dječicu,
te ne pitaj što je bilo jer i junak ponekad suzu pusti.
I sve bi bilo da ne može bolje kad je zakukala sirotica baka.
Nitko i ne misli da Toporka nema.
“Nestalo ga, pa što onda?” misli skup.
“Ostavio je svoju šubaricu,
poslužio pošteno gospodara, riješio ga crnog **dušmanina**,
spasio mu sinove i život pa je nestao.
Drukčije i ne treba!”
Al’ tako baka ne misli.
Ona jedina zna kako boli srce za Toporkom!
Zakukala, naricati stala i skup proklinjala:
“Tko je tebe, lane materino, na gospodsko uputio vijeće!”
pa će naričući sa skupa otići.
“Ne plači, bako, ne kvari nam slavlja”,
viknu joj sluga, “evo tebi što je tvoje”,
te joj dobaci onu dršku.
Poletjela je drška, u zraku se prebacila,
a baka ju dočekala u naručje.
A kako se prebacilo, tako je u naručaj baki pao živ i zdrav Toporko!
Nasmijao se, privio se baki oko vrata kao čičak,

dušmanin –
neprijatelj

pa je ljubi, mili bože, ljubi.

Bakinog naricanja kao da nikad bilo nije.

A kad se ona Toporka nagrlila,
kaže kao da nikad ništa bilo nije:

“Nemoj, dijete, odjeću mi prljati.

Još nismo zborovanje završili,
a ovo je moje mjesto bilo.”

I stane do županove stolice da ne bi vijeće bez nje nešto odlučilo.

Kad se župan nagrlio sinova, reče njima i Toporku
neka mu ispričaju kako se sve dogodilo.

Župančići su ispričali kako je sve bilo.

Kad je župan razumio koliko je njima pomogao Toporko,
upita on malog: “A kakvu nagradu hoćeš?”

Pogledali su se župančići i Toporko,
nasmijali se te kliknuli u jedan glas:

“Da nam onu rupu u zidu ostaviš.”

Zamislilo se župan, mnoge misli mu glavom idu:

“Uludo sam dizao zidove do neba”, misli on,

“nisu meni zidovi djecu sačuvali, nego rupa koju je mali probio!

Pa što će mi onda zidovi?”

U župana je bila duša blaga!

Kada daje, daje puno, kada misli, na veliko misli.

Podigao se župan sa stolice srebrom okovane,

uspravio se krasan junak pod lipom
i glasom gromkim ljudima rekao:
“Potecite, dvorjanici moji, donesite dlijeta i čekiće,
danas ćemo rušiti zidove oko grada.
Ja ću, župan, prvi kamen srušiti.
I poslat ću četiri glasonoše nek razglase širom županije,
neka znaju gospoda:
stoji sada bijeli dvor županov kao srce, ali na čistom dlanu!
Niti ga zidovi kriju, nit’ ga išta brani ni zaklanja,
samo jedna vjera u junake moje.”
Zaklikali ljudi da sve ori preko polja ravna.
Klikće čeljad od radosti:
“Progledat će svi prozori u gradu kao slijepac kad mu **mrenu** skineš!”
Čulo se nadaleko klicanje.
Sabralo se puka i naroda, dotegli sprave i naprave
te se praši oko dvora stijenje i kamenje,
ruši ga volja župana.
A djedu se Neumijki u pećini kihnulo
jer mu sunce palo na obraze.
Skoči djed Neumijka i odmah vidi koliko se prevario.
Istrčao je na ponikvu, a na nebu tek što nije podne.
Jedva je gdje god još koji oblačak
pa kud će djed koraknuti.

mrena – oboljenje
oka koje se očituje
u slabljenju vida

Opružio djed noge i koraknuo, koračio što može bolje da stigne bjegunce.

Al' kad je došao nad grad, ima što vidjeti.

Vidi djed što se ono radi.

I milo mu je i čudi se gdje se ruše zidovi oko grada —

i odmah je djed sve oprostio.

Pa kako nitko od velikog posla na njega i nije gledao,

tako je on tiho sjeo na rub kule županove.

Spustio niza zid noge pa se teško zamislio.

Gladi bradu i teško mu je vjerovati što na svoje oči gleda:

eno ga, sam župan kamen odvaljuje!

“E, pomirit ću se s njime jer je veliko dobro učinio!”

odluči djed Neumijka.

Sagne se nad onu dubinu pod kulom

i pritegne dobro vezice na nogama

kako bi što prije opet otišao u goru.

Ostario je župan, narasli su župančići.

A kako je županija bila prostrana,

tako su je podijelili na osam županija.

Najjačega među sobom izabrali su da bude kralj.

Vladao je kralj s braćom županima složno

i blagoslovno onim županijama

te se i sad još spominje ono doba.

A Toporko i baka išli širom kraljevstva.

Bez svega bi lakše moglo biti ono kraljevstvo, nego bez njih dvoje.

SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

UVOD

Neva Nevičica bila je dobra i poštena kći mlinara i mlinarice.

Jednoga dana pomogla je Mokoši.

Mokoš je bila pakosna sila sa sjevera koja je stanovala u blatu u močvari.

Toga dana pretvorila se u baku i Neva Nevičica joj je samljela žito.

Mokoš joj je obećala da će postati dvorkinja na dvoru lijepe kraljevine.

Neva Nevičica nije izvršila ono što je Mokoš od nje tražila
i poslala je za svojim srcem.

Živjeli su mlinar i mlinarica.

Oboje su bili tvrda i **krivična** srca.

Kad bi careve sluge donijele žito da se samelje,
mlinar ništa nije uzeo za plaću.

Još je poslao caru poklone,
samo da se umili caru i njegovoj kćeri, oholoj carevni.

Kada dođe sirotinja da samelje žito,
mlinar uzima od dvije mjerice jednu sebi za plaću.

Drugačije neće mljeti.

Tako jednog dana, a bilo je to zimi o Koledama – zimskim svetkovinama,
dođe do mlina neka baka,
a na baki krpe i dronjci.

Stajao je mlin u **gaju** na potoku,
i nitko nije mogao znati odakle je baka došla.

Ali nije bila baka,
već ono bijaše Mokoš (velika sila) sa sjevera.

A Mokoš se u svašta pretvara:

i u pticu, i u zmiju, i u baku, i u djevojku.

I još može svašta napraviti: i zlo i dobro.

Al' jao si ga onomu koji joj se zamjeri.

Bila je vrlo pakosna.

Stanovala je Mokoš u **glibu** na kraju močvare
gdje je jesenje sunce sjedilo.

krivičan –
nepravedan

gaj – mlada šuma

glib – gusto blato

Kod nje bi Sunce svu zimu spavalo.
Mokoš je svašta znala,
te je mazila i tetošila nejakom Sunce
dok se ne bi u proljeće o Koledama pomladilo i ojačalo.
“Dobar vam dan”, kaže baka Mokoš mlinaru i mlinarici,
“i da mi sameljete ovu torbu žita.”
Stavi baka torbu na tlo, a mlinar reče:
“Samlijet ću: pola torbe tebi za pogaču, a pola meni za naplatu.”
“Nemoj tako, sinko!
Pofalit će mi za pogaču jer eto ja imam šest sinova,
a sedmo unuče Sunce danas mi se rodilo.”
“Idi i ne bulazni, stara budalo”, otrese se mlinar.
“Baš i sličiš na Sunčevu baku!”
Mlinar nije htio nikako mljeti bez pola torbe.
Baka uprti svoju torbu i ode stazom otkud je i došla.
U mlinara je bila kćerka, krasna djevojčica.
Zvali su je Neva Nevičica.
Čim se ona rodila, okupale su je vile u **omaji**
te se od nje svako zlo odmicalo kao voda od mlina.
I još su joj prorekle vile da će joj u svatovima biti Sunce **djever**,
a ona Sunčeva nevjestica.
Zato su je i nazvali Neva Nevičica.
Bila je ona prekrasna i uvijek nasmijana kao vedar dan.

omaja – voda koja
prska s
mlinskog kola koje
se okreće

djever – onaj koji
mladenku vodi na
vjenčanje i predaje
je mladoženji

Ražalostila se Neva Nevičica kad je mlinar onako otjerao baku.

Ode ona, dočeka baku u gaju i reče:

“Vrati se, bako, sutra kad budem sama.

Samljet ću ti žito bez plaće.”

Sutradan su mlinar i mlinarica otišli u šumu po drvo za ognjište,
a Neva Nevičica je ostala sama.

Nije potrajalo dugo, eto bake s torbom.

“Dobra ti **kob**, djevičice”, reče baka.

“I tebi dobra bila”, odvrati Neva Nevičica.

“Čekaj, bako, da otvorimo mlin.”

Bio je ono maleni mlin žličar.

Hvatao je vodu u četiri prekrštene žlice

te se okretao kao **vreteno**.

Mlinar je zaustavio mlin

te je Neva Nevičica morala do koljena u ledeni potok

da otpusti **zavor**.

Zaklepeće mlin, okrenu se **žrvnjevi**,

i samelje Neva Nevičica žito baki.

Napuni joj torbu brašna i ništa nije uzela za plaću.

“E, hvala ti, djevičice”, reče baka Mokoš,

“bit ću ti na pomoći kud god budeš nogom prolazila,

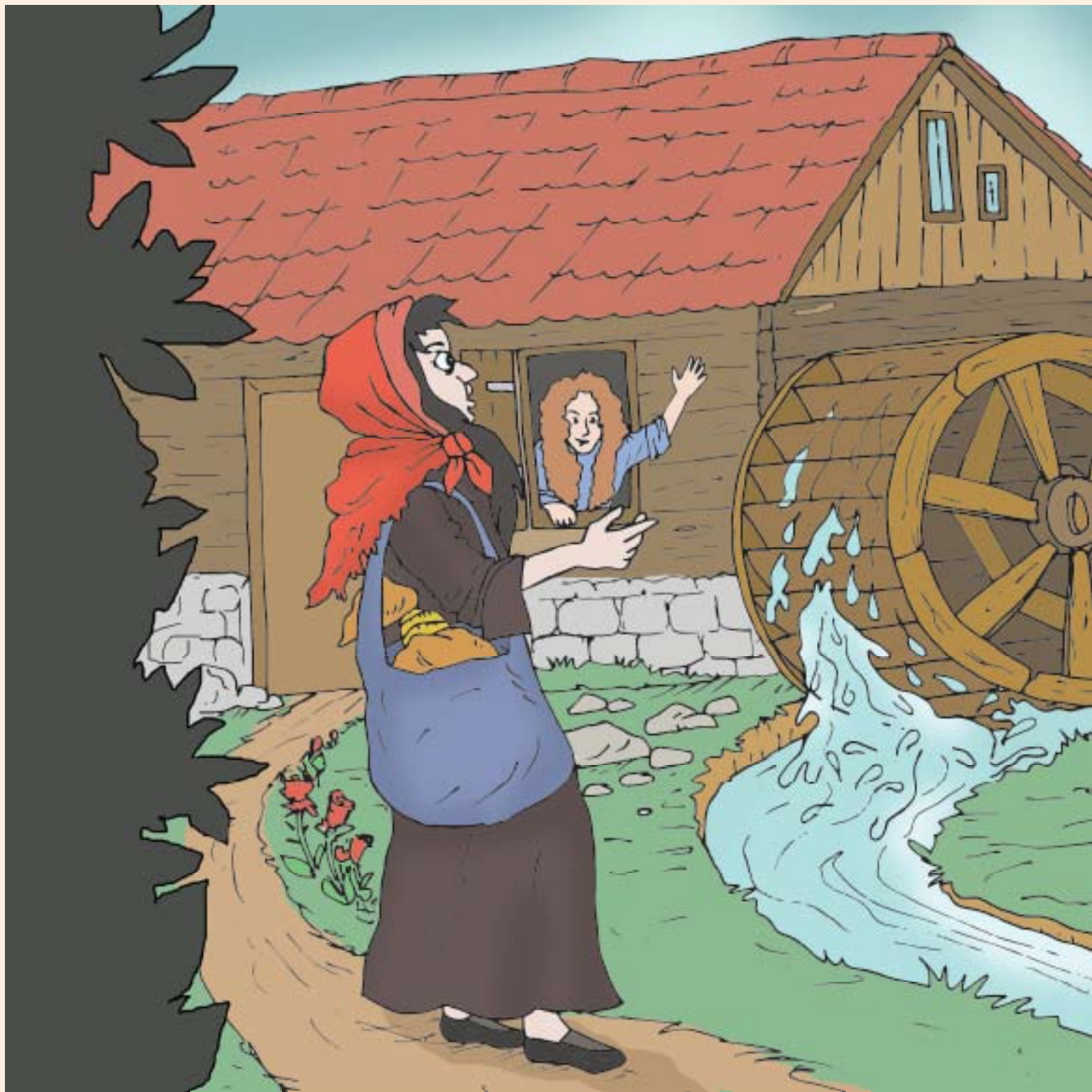
kad nisi čuvala nožice od ledene vodice niti ruke od neplaćene muke.

kob – sreća,
sudbina

vreteno – drveni
obao štapić

zavor – klin koji
drži kolo mlina

žrvanj – mlinski
kamen

I još ću kazati momu unuku Suncu tko ga ovo dariva pogačom.”

Onda uze baka brašno i ode.

Od toga dana ništa u mlinu nije moglo bez Neve Nevičice.

Dok ona ne takne mlin, dotle ne hvataju žlice vodu;

ako ona ne pogleda u **mučnjak**, u njemu nema brašna.

Ma koliko u njega padalo sa žrvnjeva,

sve kao da u zemlju propada.

Mučnjak prazan dok ona ne pogleda u njega.

Pa tako je i sa svime bilo što se mlina ticalo.

Trajalo je to dosta dana, trajalo i potrajalo.

Mlinar i mlinarica gledali su kćerku i ljutili se na nju.

Što se više ona muči i više zarađuje, to ljuće oni na nju gledaju.

Kako ona može sve pjevajući,

a oni ne mogu ni zube lomeći.

Bilo je to jednog jutra, u **Krijesnim danima**,

kad je Sunce silno i žarko prolazilo po pol neba kao zlato.

Nije više Sunce u glibu spavalo, niti ga je Mokoš čuvala

nego je Sunce vladalo svijetom.

Slušali su ga i nebo i zemljica.

Sjela je Neva Nevičica pred mlin te pomislila:

“Da mi je otići odavde kad roditeljima ne mogu ugoditi.”

Kad je ona tako pomislila,

pred njom se stvorila ona baka – to je bila Mokoš.

mučnjak – posuda
za brašno (muku)

Krijesni dani –
naziv za narodne
običaje koji su
vezani za početak
ljeta

“Ja ću ti pomoći, al’ moraš me u svemu poslušati
i pazi da mi se ne zamjeriš”, reče baka.”

Eno jutros je išetala ohola carevna po livadi.

Izgubila je ključeve od škrinjice

te sad ne može do krune ni do odjeće.

Razglasila je carevna: tko nađe ključeve,

ako je momak, bit će mu vjerenica,

ako li je djevojka, uzet će je carevna za prvu **dvoranicu**.

A ti hajde sa mnom, pokazat ću ti gdje u **štiru** leže ključevi.

Odnijet ćeš ključeve carevni i bit ćeš joj prva dvoranica.

Svilom ćeš se zagrtati i carevni uz koljeno sjediti.”

Mokoš se pretvori u prepelicu,

a Neva Nevičica pođe za njom.

Tako su stigle na livadu pred careve dvore.

Po livadi su se razišli junaci i plemenite gospođe,

a oko livade konjušari konje drže.

Samo jednog konja ne drži konjušar,

već ga drži bosonogo siročić.

Bio je to konj Oleha bana, a bio je to najžešći konj.

Oleh ban bio je junak najljepši pod nebom.

Svatko može prepoznati Oleha bana

među onolikim banovima i županima jer nije nakićen,

al’ bijela čelenka gizdavija od svih ostalih.

dvoranica –
dvorkinja

štir – vrsta korova,
trave

Hodaju tako junaci i plemenite gospođe livadom.
Čizmicama travu razgrću ne bi li našli ključeve.
Samo Oleh ban slabo na ključeve gleda, samo se zabavlja.
A na prozoru carevna gleda i pazi koga li će sreća poslužiti.
Dobro pazi ohola carevna i sebi sreću želi,
da Oleh ban ključeve nađe.
Kad je došla Neva Nevičica i pred njome prepelica,
nitko ih na livadi i nije opazio osim Oleha bana.
“Još nisam vidio ovako milu djevojčicu”,
pomisli Oleh ban i pođe prema njoj.
Al’ uto je opazila Nevu Nevičicu i carevna s prozora.
Ona je bila ohola i ne pogleda kako je ona mila,
nego se razljuti i reče:
“To bi mi još trebalo, da ova priprosta djevojka nađe ključeve
te da mi postane dvoranicom!”
I odmah pošalje slugu da otjeraju onu djevojčicu.
Ide livadom Neva Nevičica kud ju vodi prepelica.
Tako dođu do pola livade gdje se bio štir razrastao.
Razmakne prepelica dva lista, a pod njima ključevi.
Sagru se Neva Nevičica i digne ključeve.
Kad pogleda na careve dvore i oholu carevnu,
uplaši se Neva Nevičica i pomisli:
“Gdje bih ja bila carevni dvoranica!”

bratimiti se –
sklopiti čvrsto
prijateljstvo

Kad je ovako pomislila, okrene se,
a uz nju divan junak, kao da se suncem **bratimio**.
Bio je to Oleh ban.
Brzo smisli Neva Nevičica
i ne učini kako joj je Mokoš zapovjedila,
nego pruži ključeve Olehu banu:
“Evo tebi ključevi, neznani junače,
nek ti bude carevna ljubom i vjerenicom”
Nije mogla skinuti oči sa divnoga junaka.
Ali uto dođu i sluge s bičevima
i navale na Nevu Nevičicu.
Po zapovijedi carevne potjeraju je s livade.
Kad je ovo vidio Oleh ban,
brže je smislio te odgovori Nevi Nevičici:
“Hvala tebi na ključevima, mila djevičice,
ja sam eto drugo zamislio.
Ti ćeš meni biti ljuba i vjerenica
jer si ljepša nego jutarnja zvjezdica.
Evo dobrog konja moga,
ponijet će nas u moju banovinu.”
Radosna pođe Neva Nevičica uz Oleha bana,
a on je digne do sebe na konja.

gradina – grad,
dvorac

Kad su na konju proletjeli carevni uz prozore,
vješto baci Oleh ban ključeve,
a oni se na prozor objese.
“Evo ključevi, svijetla carevno”, doviknu Oleh ban carevni,
“sretno ti bilo, a ja sam sebi našao djevojku.”
Svu noć jahao je Oleh ban s djevičicom,
a pred zoru stigli su u pustu banovinu,
do hrastove **gradine** Oleha bana.
Oko hrastove gradine tri kanala,
a nasred gradine čađavi, crni dom.”
To su dvori Oleha bana”, reče junak Nevi Nevičici.
Sam se nasmijao što boljih dvorova nema.
Al’ se nasmijala Neva Nevičica
gdje će banovati uz takvoga divnoga junaka.
Tako su oni odmah napravili svatove.
Pozvali su dvadeset junaka i dvadeset ubogih sirota,
a više naroda i nije bilo u pustoj banovini.
Pa da ih bude više i veselije,
pozvali su još iz planine vuka i vučicu,
te surog orla i sivog **kraguja**,
a Nevi Nevičici dvije djeveruše: grlicu i lastavicu.
I još se Neva Nevičica pohvalila Olehu banu:
“Da me može prepoznati Sunce, i ono bi mi u svatove došlo.

kraguj – malena
ptica grabljivica

Bilo bi mi Sunce djever u svatovima
jer su mi tako prorekle vile.”

Sakupili se svatovi u čađavome dvoru da slave,
a ne znaju: loša im se sreća piše.

Naljutila se carevna kad joj je Oleh ban dobacio ključeve.

Pred tolikom gospodom, pred banom i županima,
nju odbacio, a privolio neznanu djevojku.

Nagovara carevna cara, oca svoga,
moli ga i zaklinje da joj car preda svoju vojsku.

Vojska krene na konjima k Olehu banu,
a vodi je ljuta carevna.

Baš svatovi za stol, a vojska na vidiku.

Tolika je silna te je pokrila svu pustu banovinu
da ne možeš ni zemlju vidjeti.

A pred vojskom glasonoša viče
neka svatko živ na svijetu čuje:

“Ide silna vojska izabrana da pokori bana.

Živoga će bana uhvatiti, a banici srce izvaditi.”

Kad to čuo Oleh ban, upita Nevu Nevičicu:

“Bojiš li se, krasna djevičice?”

“Ne bojim se”, odgovori ona radosno,

“uzdam se u vuka i vučicu,

u dvadeset junaka i dvadeset sirotih, a ponajviše u junaka Oleha bana.

tetiva – vrpca koja
spaja krajeve luka

kijača – batina
koja ima na
jednom kraju
zadebljanje

I još imam dobre djeveruše: grlicu i tanku lastavicu.”

Nasmija se Oleh ban.

Svatovi su poskakali na noge lagane.

Uхватili oružje i junaci i sirotinja,

stali uz prozore doma i nategnuli lukove i svilene **tetive**
da čekaju carevnu i vojsku.

Ali bila je to vojska tako silna

da joj odoljeti ne može ni Oleh ban,

ni njegovi svatovi, ni njegov dom čađavi.

Prvi pogine mrki vuk i vučica,

jer su preskočili gradinu i došli pred carevu vojsku.

Al’ se diže stotinu **kijača**,

brani vojska oholu carevnu,

polomi krila orlu i kraguju,

i još ih konji sa zemljom sastavili.

Sve bliže silna vojska prilazi,

a kad je bila već na domaku,

otpustili svatovi svilene **tetive**

te lakim strelicama pozdravili vojsku.

Al’ ne čekaju strijelci ljute carevne!

Poletjele strijele i tamo i amo.

Careve vojske ima više pa ima i više strijela.

Na svakome junaku po dvije, po tri rane, a na sirotinji ima i desetak.

Najteže rane dobio je Oleh ban te mu i ruke klonule,
toliko su ga rane svladale.

Pođe hitra Neva Nevičica uz Oleha bana
da mu ispere rane.

Dok ona njemu rane ispirala, reče Oleh ban:

“Slabo smo sreću uživali, moja Nevo Nevičice!

Nemaš više u koga da se uzdaš,

a evo vojske na vratima doma našega!

Polomit će hrastove **zaporne**, razvaliti **starodrevna** vrata –

izginusmo, pogibosmo, i vuci, i orlovi, i junaci, i sirotinja,

i Oleh ban, i njegova Neva Nevičica!”

Ali se Neva Nevičica jadu domislila pa reče:

“Ne boj se, bane, poslat ću grličicu

da nam dovede Mokoš iz močvara.

Svašta Mokoš zna i učiniti može, ona će nam pomoći.”

Poslala Neva Nevičica hitru grlicu.

Odletjela siva grličica, brža je nego strelica

pa ju strijele carske nisu stigle.

Odletjela i dovela Mokoš iz močvara.

A Mokoš je postala vrana i sjela je na **sljeme** dvora.

Al’ već je vojska na vrata udarila.

Stale udarati teške sjekire o vrata i vratnice.

Tutnji **veža** i predvorje doma čađavoga kao da tuča o vrata lupa.

zaporak - zatvarač

starodrevan – koji
je nastao u dalekoj
prošlosti

sljeme – vrh

veža – zajednička
ulazna vrata
zgrade; haustor

“Sretna bila, moja Mokoši”, molila se krasna Nevičica crnoj vrani.

“Sretna bila, hajde nam pomozi – eto poginut ćemo mladi!”

Ali Mokoš je pakosna jedva dočekala da svoj jad iskali.

Zatreptće vrana crnim krilima te progovori:

“Pomozi si sama, moja golubice!

Nisi mene poslušala, nisi carevni ključke odnijela.

Ti bi se carevni umilila pa bi sada njoj uz koljeno sjedila,

svila bi te odijevala, a zlatna čaša napajala.

Što si htjela, to si dočekala!

Evo ti sad doma čađavoga,

u domu ranjena sirotinja,

a pred domom vojska nebrojena.

Neka ti pomaže tko te tako naučio!”

Kad je ovo čuo Oleh ban,

skoči ranjen junak na noge i povika bijesno:

“Ostavi se, Nevo Nevičice, jalova posla!

Gdje je vrana još pomogla junaku?

A ti mi bježi s krova, crna zlokobnice,

da ne trošim strelice, da te ne ustrijelim.”

Zatim zagrli Oleh ban Nevu Nevičicu i reče:

“Kad poginem sred careve vojske, idi,

pokloni se carevni pa joj budi dvoranica.

A trebala si biti Oleh banu banica.”

Stužio se junak Oleh ban, ali onda se otrgne od Nevičice.

Pojuri kroz **nadvorje** i vežu

da otvori vrata vojsci nebrojenoj,

da pogine ili da se probije kroz vojsku.

Ostala je sama na dvoru Neva Nevičica,

a nad njome na krovu crna Mokoš.

Čuje se gdje padaju teški zapornji — sad će stara vrata popustiti,

sad će vojska nesmiljena ući,

Oleha bana slugom učiniti,

a njoj, miloj djevičici, srce izvaditi.

Brzo misli Neva Nevičica: što će i kako će?

Ogleda se krasna djevičica ne bi li se tkogod smilovao i pomogao!

Oglednu se milo i premilo i po zemlji i po nebu.

Kad u nebo poglednula,

a nebom Sunce prolazilo, žarko kao užareno zlato.

Kada je ona k Suncu pogledala,

zadivilo se Sunce onolikoj milini,

pa se odmah na nju ogledalo.

Gledali se Sunce i Neva Nevičica,

a kako se gledali, tako se upoznali,

te se odmah Sunce sjetilo:

“Evo, to je ona nevjestica kojoj idem u svatove.

U dobar čas mi je pogače darivala.”

nadvorje –

dvorište, zemljište

oko kuće

Čulo je Sunce kako se čas prije Mokoš okomila na Nevu Nevičicu
i kako joj pakosna nije htjela pomoći.

Sada je Sunce gromko vikalo.

Od straha je zanijemjela cijela banovina,
od straha se spustile sjekire i kijače,
a silno Sunce nad Mokoši grmjelo:

“Ej, dadiljo, srce nemilo!

Kad bi pakost svijetu pravdu krojila, grozna bi pravda nastala!

Ako si me iz gliba izbavila, u glibu si jedna i ostala.

Nisi sa mnom nebom prošetala
da bi znala pravdu krojiti.

Ej, dadiljo, srce nemilo!

Zar će silno Sunce zaboraviti
tko ga je slabašna o Koledama darivao?

Il’ će djever Sunce zamjeriti nevjesti što je ostavila caricu,
i pošla za srcem junaku?

Propadaj u zemlju, crna dadiljo,
ti u zemlju, a ja sa nebesa,
da pomognemo čestitog junaka i njegovu krasnu djevičicu.”

Sluša i nebo i zemlja Sunce,
kako ga ne bi poslušala crna vrana.

Odmah Mokoš u zemlju propala.

A Sunce, koliko god je bilo žarko, toliko se još više osililo.

šljem – zaštitna
kaciga za glavu

Udari Sunce odozgora, užarilo pustu banovinu,
razgrijalo i nebo i zemlju;
gvozdenu bi planinu usijalo!

Užarili se **šljemovi** na vojsci, usijali se teški oklopi,
užarila se koplja i sjekire.

Uhvatila vrućina ljutu carevnu,
uhvatila vrućina strijelce nebrojene.

Gori im mozak pod šljemovima,
a prsa im teška od žege pod oklopom.

Koga krov ne čuva, taj živ ne ostane.

Vrućina je vojsku k zemlji oborila.

Jedan drugomu preko pasa pada.

Mori tako Sunce vojsku nesmiljenu,
a Mokoš je Suncu pomagala i duboke glibe otvorila.

Gdje kojega Sunce obori, tu se pod njim i glib otvorio:
u glib pada, a glib se zatvara.

vojak – vojnik

Propada tako **vojak** za vojakom, tako strijelac za strijelcem,
tako carevna, tako oružje bojno, i sjekire, i kijače.

Strahota je pogledati onoliku vojsku,
gdje joj sunce sa neba sudi:

Sunce sudi, a zemlja pokapa!

Kratko doba, jedan ili dva sata,

i nestade ona silna vojska, a u banovini nigdje žive duše.

Samo oni koji su bili pod krovom doma čađavoga,
oni su živi ostali.

Opet leži tiha pusta banovina Oleha bana,
a na prozor izvirila radosna Neva Nevičica,
da vidi da li se djever ublažio kad je pakost po svijetu pomorio!

Brzo su preboljeli rane junaci,
jer ih je dobra sreća poslužila.

Još brže preboljela sirotinja
jer je sirotinju bijeda naučila.

A Oleh ban ni bolovati ne može kraj onakve Neve Nevičice.

U zoru su poslali lastavicu s pozdravom k Suncu.

Vratila se do mraka lastavica,
donijela od Sunca pozdrave i da za sutra naprave svatove
jer će im djever u svatove doći.

Tako su i naredili, tako napravili,
a što su ono bili svatovi i što se pjevalo po pustoj banovini,
toga više nema za sto godina ni u devet carevina.

JAGOR

UVOD

Jagor je živio s ocem i zlom maćehom.

Maćeha ga je mučila na sve moguće načine.

Jednoga dana pođe Jagor u staju i isplače se od tuge.

Njegov su plač čuli krava, koza i Bagan, čuvar stoke.

Rastužila ih njegova muka i odluče mu pomoći.

Hranili su ga i ništa mu nije nedostajalo.

Zla maćeha se silno razljuti kad vidi kako dječak lijepo napreduje
pa odluči riješiti ga se.

Poslala ga je na podnevnu vrućinu,
kada na djecu vreba zla baba Poludnica.

I.

Rodilo se dijete po imenu Jagor.

Ostao je mali bez majke, uz maćehu zlu i pakosnu.

Zla maćeha, kao zla godina,
mučila je dijete hladnoćom i gladi.

Oca je zatrovala svakojakim travama te i on za sina ne mari.

Trpio je Jagor muke, trpio,
al' mu se srce prepunilo tugom.

Ode siromašak u **pojatu**,
legne licem u slamu i zaplače gorko.

“Što ću i kuda ću jedan?”

Uto čuje kako se nešto kroz slamu šulja, kao da je miš.

Prišlo mu do uha i šapnulo:

“Ne plači, dijete Jagore. Ne brini se ni za što.

Ima nas troje ovdje, mi ćemo tebi valjati!”

Dignu Jagor glavu, ogleda se po pojati.

Al' u pojati, kao i dosada, uz jaslje svezana samo kravica i riđa kozica
koje je mati Jagorova othranila i milovala.

I više nikoga nema.

“Jesi li mi ti to govorila?” upita Jagor **bušicu**.

“Nisam”, odvrati ona.

“A jesi li ti?” upita riđu kozicu.

pojata - staja

bušica – mala
planinska krava

“Nisam ni ja”, odvrati koza.

“A tko je i zašto kaže da vas ima troje,
kad ste vas dvije same ovdje?”

“Ono ti Bagan, čuvar stoke, reče”.

“On je uz nas dvije, treći u pojati, a stariji je od nas”, odgovori bušica.

“A kuda ode?” upita Jagor.

“Eno ga u snopu pšenice.”

“A gdje mu je ovdje u pojati snop pšenice?” upita opet Jagor.

“Eno snop pšenice u desnomo uglu pojate,
upleten je u pleter pod **mazom**”, odvrati kravica.

“A otkada je tamo?” začudi se dijete.

“Od pedeset godina.”

“A tko ga je tamo stavio?”

“Djed tvoj, kad je ovu pojatu pleo i dizao”, reče bušica.

“A zašto je upleo snop pšenice u **pleter**?”

“Da primami Bagana.

I kako se Bagan onda tamo stvorio,
tako vam do danas čuva blago u pojati,
i sve dobro u kolibi, i što god se događa,
bez njega ne može na vašem imanju.”

Kad je bušica ovo ispripovijedala,
ogleda se Jagor po pojati i bude mu nekako drago na srcu.

maz - žbuka

pleter – ograda od
pletenog pruća

A bušica još reče:

“Ako ćeš mene poslušati, ti napravi jaslice;
neka nisu veće nego **pedalj** u širinu, a palac u visinu.

Namjesti ih, neka nitko ne zna, pod naše jasje.

Pa kad nam budeš večerom **krmu** stavio,
ti baci i Baganu malo krme u jaslice,
a kad budeš nama **steljio**, i njemu nastelji.

Tako radi i ne boj se ničega.”

Poslušao Jagor bušicu, napravio i namjestio jaslice,
polagao Baganu krmu i steljio mu ležaj.

Od toga je dana djetetu u pojati bila hrana i obrana.

Tamo je spavao, onamo se sklanjao.

A kravica, kozica i Bagan, kako su rekli, onako su i održali.

Ako noću vjetar puše, Bagan sijeno uz **ušake** stavlja
da malome bude u pojati toplo.

Kad maćeha ujutro dođe da podoji kravicu i kozicu,
one ne daju sve mlijeko, nego samo polovicu.

Drugu polovicu za Jagora drže.

Stao je Jagor rasti kao bor u gori.

Svatko se živ čudio gdje dijete uz maćehu onako raste.

A maćeha sva ljuta i jedna

jer vidi da djetetu naškoditi ne može.

pedalj – mjera za
dužinu jednaka
razmaku između
palca i vrha
maloga prsta kad
se prsti rastegnu

kрма – stočna
hrana

steljiti – postavljati
slamu pod stoku

ušak - kut

kotarica – malena
posuda pletena od
šiblja

Mislila je ona, mislila mnogo dana i mnogo noći
i napokon nešto smislila.

Te kad se jednoga dana u zoru muž spremao da ide travu kositi,
reče ona njemu: “Ne nosi, diko, ručka sa sobom.

Poslat ću ti ga u podne po djetetu.”

Poslušaj je muž, uze samo kosu i ode.

Kad je bilo podne, skuhala je žena lonac kaše,
ispekla kruh, metnula u **kotaricu** i rekla Jagoru:

“Eto kotarice, nosi ocu ručak.”

Ode Jagor, a maćeha izašla na vrata i gleda za njime.

Znala je ona što će od njega biti

i tko na njega vreba u podnevnoj vrućini.

Vrućina udara s nebesa, travka se pod travku podvlači.

Sve živo uteklo il' u grm il' u trn da se zakloni od sunca.

Samo Jagor ide stazom preko livada.

Nigdje ni truna hlada,

a zrak igra pred očima kao zlatna vodica.

Kad je Jagor izašao, čučnula pokraj plotu baba Poludnica.

Ime joj je baba Poludnica jer samo u po dana izlazi iz jazbine.

Grije se kao guja na ljetnoj vrućini i vreba

koga da ošine koprivom.

Opazila je baba dijete, natrgala brže-bolje struk kopriva,

potrčala za njime; niti joj čuješ korak, niti sjenu baca.

Stigla ga je na stazi u **raži** na najžešćem suncu
i ošinula ga koprivama po zatiljku.

Kada ga je koprivom ošinula, djetetu je mrak pokrio oči.

Pao je po stazi i više za sebe ne zna.

Uze baba lonac: jedanput srkne, svu kašu pojede.

Uze kruh: jedanput gutne, sav kruh pojede.

A onda prebaci Jagora preko ramena kao da je vreća
i odvuče ga u svoju jazbinu.

Maćeha je s vrata sve ovo vidjela, protrlja ruke i rekla:

“Dobro je. Taj se više ne vraća.”

A baba Poludnica je Jagora uvukla pod zemlju,
vukla ga kroz mračni rov.

Došli su do mjesta gdje je strašna vrućina strujala odnekuda.

Stane baba, hukne u Jagora, a on se prene od sna.

Uze baba dijete za ruku i povede ga dalje.

Dođu na jedan prostor pod zemljom
koji je bio kao jedno gumno strašno veliko.

Nad njime je svod od pečene gline kao velika **pokljuka**.

Oko gumna dvanaest peći: šest crvenih, iz njih crven plamen bije,
a šest žutih, iz njih žuti plamen bije.

Gumno je skroz utapkano.

U crvenim pećima ovnove peku, u žutima kruhove:
sve babi Poludnici za jedan obrok.

raž – biljka koja se
uzgaja radi zrna za
brašno

pokljuka –
zemljana posuda

U onoj vrućini nitko živ ni dahnuti nije mogao
jer bi mu grlo izgorilo.

Na Jagora bijaše baba **huknula**
pa mu ovaj žar nije mogao nauditi.

“Uhu”, reče Jagor kad se nađe pred ovim čudom.

“Ne boj se!” odvrati baba Poludnica.

“Ne bojim se, nego se čudim kako je ovo sve veliko.

Ova jedna peć veća je nego moja koliba i pojata.”

Nasmija se baba Poludnica, nos joj se spustio,
brada uzdignula do nosa, a usta uvukla.

Odvede ona dijete preko gumna kroz jedan rov.

Dođu u neki prostor pod zemljom

koji je bio kao **tor** strašno velik,

a nad njime svod od crvene zemlje.

U toru ovce jedna do druge,

sve crvene vune, a svaka velika k'o najveće govedo.

“Uhu”, reče Jagor kad ugleda ovce.

“Ne boj se”, odvrati njemu baba Poludnica.

“Ne bojim se, nego se čudim koliko su velike ovce.

Ova jedna ovca veća nego i kravica i kozica moja zajedno.”

Nasmija se opet baba Poludnica i učini se još ružnija.

Povede ona dijete kroz tor te ispusti ovce.

huknuti – snažno
puhati

tor – ograđeni
prostor za čuvanje
stoke

litica – visoka
strma stijena

Ovce odu u treći rov koji je pod zemljom vodio strmo uzbrdice,
a baba s djetetom za njima.

Dugo su išli kroz rov te onda izašli na drugi otvor iz jazbine.

Našli se navrh krša na jednom polju kamenitom,
strašno velikom.

Sa dvije strane digle se **litice**,
a sa dvije strane ploče gvozdene.

Iz tog polja nema izlaza ni ulaza
nego kroz rov babe Poludnice.

Leži polje zatvoreno, a po polju neko bilje,
silno i veliko, svaki list kao tri dobra polja.

Sunce raspalilo kamen i biljke.

Vrućina u kotlini da živ čovjek ni dahnuti ne bi mogao,
a da mu grlo ne izgori.

Ali dijete ne osjeti ni ove vrućine,
nego samo od čuda velikoga reče: "Uhu!"

"Ne boj se", odvrati njemu baba Poludnica.

"Ne bojim se, nego se čudim kako je ovo sve veliko.

Veći onaj jedan list nego polje i vrt moj."

Opet se nasmijala baba Poludnica i učinila se tako ružna
da pod suncem takve još nije bilo.

"Po volji si mi, momče", reče zatim baba.

"Meni pastir treba, pa ćeš mi ti biti pastirom.

Sjedi ovdje i čuvaj stado.

Nego dobro pazi kako ćeš me poslužiti,

jer bude li štete, zlo po tebe.”

Tako reče baba i nestade opet u jazbinu.

A dijete osta samo u onoj silnoj kotlini,

gvoždem i kamenom okruženoj.

One se grdne ovce razasule širom polja.

Sagnule glave pa pasu ono bilje,

a kako griskaju golemi list što se bakrom prelijeva,

tako im plamečci oko glava sijevaju.

Sjelo dijete na kamen pod onu visoku ogradu

i zagledalo se u ovu rugobu.

Sve što je vidio, palo mu je na dušu

te ni zaplakati nije mogao.

Samo jednu je misao po glavi prevrtao:

kako je maleno i umiljato sve ono što mu je maćeha oduzela,

a kako je veliko i strašno ovo zlo koje je za njega izmislila.

gvožđe – željezo

II.

Kad se otac uvečer vraćao s livade,

našao je u polju kotaricu s lončićem i rupčić Jagorov.

Pođe on kući, a žena u pojati kravu muze.

“Dobra večer, ljubo! Kud je nestao moj ručak?

Što je Jagoru?”

“Ne znam ja, dragi!

Ne žali za sinom kad nije vrijedan da ti ručak donese.

Manje će nam kruha trebati bez njega.”

“Pravo kažeš”, odvrati muž te odu u kolibu da večeraju.

Kad su večerali, pokaže žena mužu komad kruha koji je preostao.

Pogleda muž, al’ nije mogao da se obraduje onom kruhu.

Žena legne spavati, a on ode u pojatu da blago nahrani.

Kad se našao sam s blagom,

i kako je oko blaga radio, tako mu je bilo sve teže.

Bušica i kozica gledaju u njega,

a njemu kao da se od toga nešto u srce šulja.

Jednako mu na pameti onaj komad kruha što je preostao.

Sjedne on na prag pojate pa se zagleda u noć.

Vani mjesečina, na mjesečini koliba i pojata kao dvije šačice,

a polje i dvorište kao dva dlana.

Polje u tri reda, sva tri izorana.

“Dogodine ne trebam trećeg ni orati”, pomisli čovjek,

jer se i opet dosjetio kako mu sad manje kruha treba.

Plug drven, krava bušica je slaba, a zemlja tvrda.

Ako nemaš radosti u srcu, poginut ćeš od muke nad tom zemljom,

ali je izorati nećeš.

“Po radosti orali je stari moji, sve otac za sina.
A ja grešnik, pogubio sina, ubi radost u sebi i u zemlji.”
Jedva je on to pomislio, kad je kraj njega nešto progovorilo.
Ako nije **šturak**, onda je čudo nekakvo.
“Pođi, potraži sina”, govori mu onaj glas.
“Eno ga u jazbini u babe Poludnice.
Pođi uz pleter, al’ ponesi onaj lončić iz kotarice i u njemu vode.
Kad uđeš u jazbinu, idi rovom sve dalje,
pa kad osjetiš da je vrućina velika,
ti se napij vode iz onog lončića i ništa ti biti neće.
Baka je iz njega pila prije tebe.
Ojačat ćeš se i izbaviti sina.”
Odmah se digne čovjek, uze vode u onaj lončić i pođe uz pleter.
Kad nađe jazbinu, uđe u nju i pođe rovom.
Došao je do onoga gumna pod zemljom
od kojega je strašna vrućina strujala.
Ugleda čovjek onih dvanaest peći,
a oko njih sluge što se vrzu kao đavli oko plamena.
A nasred gumna vidi sina svoga
gdje se u onoj vrućini nateže s crvenim ovnom.
Prenerazi se otac od žalosti,
zaboravio da se napije vode iz onog lončića,
nego otvori usta da zovne sina.

šturak – cvrčak,
zrikavac

Jedva je usta otvorio, al' mu je vrući zrak već grlo ispalio.

Uhvati se čovjek za grlo, pokaje se u sebi govoreći:

“Nisam drugo ni zavrijedio”, te umre.

Kad je maćeha ujutro vidjela da joj muža nema,

izišla ona pa ga malo zovnula;

a kad se on ne odazove,

otišla je pa ga malo potražila.

Kad ga nije našla, pričekala je do večeri,

a kad se on i do večeri nije vratio,

stala je maćeha nasred dvora,

ogledala se oko sebe, protrljala ruke i rekla:

“Dobro je. Još jučer je bilo njihovo, a sada je moje.”

Tako reče i uđe u kuću, zatvori vrata.

Izvadila je iz škrinje platno koje je mati Jagoru ostavila,

upalila svijeću i stala krojiti sebi košulju i suknju.

Al' u pojati se snuždile kravica i kozica.

Te večeri nisu hranu ni taknule. Ne da im se jesti.

A kad je došla noć, i kad je u kolibi sve utihnulo,

reče kravica kozi: “Što ćemo, drugo?”

“A što znamo nego da idemo tražiti dijete?”

Popeo se i Bagan na jaslje.

Malen kao palac, na nožicama mu konjska kopita,

na čovječjoj glavici volovski rošćići.

Reče Bagan kravici i kozici:

“Hajdete, nema druge.”

Pomisli kravica i reče: “Kuda znamo ići same?

Ajde s nama, Bagane. Mudriji si od nas.”

“A tko će malome čuvati ovo njegovo imanje?

Moje je da ostanem, a vaše da idete”, odredi Bagan.

Odveže Bagan uže kojim je bila bušica svezana za jaslje.

Onda uhvati konopac da odriješi i kozicu.

A ona reče:

“Odriješi konop od jaslja, al’ ga ostavi meni oko rogova.

Može nam trebati.”

Učini Bagan tako i namota konop kozici oko rogova —
pa onda otvori vrata od pojate.

A bušica i kozica izađu u noć da traže Jagora.

Bagan je ostao da čuva dobro njegovo.

Ne znaju bušica i kozica ni kuda će, ni kojim će putem,
samo ih je Bagan uputio kamo da idu.

Jedan su dan išle i prolazile samim livadama,
a vode u klancima koliko hoćeš.

Slatko se napasla kravica i napila se čiste vodice.

Drugi dan išle,
prolazile kroz gustu šikaru i naišle na potok.

Slatko se nabrstila kozica i napila se čiste vodice.

Treći dan su išle i zašle već u brdo, u zapuštenu zemlju.

Paša je tamo slaba, a vode samo u jednoj kaljuži.

Četvrti dan sama smreka i borovica.

Vode ni kapi, krš sve goliji i sve strmiji,

a bušicu snaga izdaje.

Kad je već posve iznemogla, snuždi se i reče:

“Prijateljice, ja ne mogu dalje, a gle, još je visoko vrh.”

“Lezi ovdje pod smreku i čekaj”, odvrati koza.

“Ako se obje penjemo na ovu visinu, ponestat će nam mlijeka

pa ne bismo imale čime maloga napojiti.

Idem ga ja izbaviti, a ti ćeš ga napojiti.”

Osta bušica pod borovicom, a kozica ode dalje.

Penje se ona, penje — kamen sve goliji i sve strmiji.

Iskrvarila kozica noge, ali je stigla pod gvozdenu ogradu.

Vidi kozica da je kotlina liticama i gvozdenim pločama opasana.

Nad kotlinom nebo i zrak gore od vrućine.

“Goreg mjesta u kršu nema, tu će biti siroče”,

reče kozica i popne se još na liticu

i pogleda preko ploče.

Ploča visoka za dva čovjeka,

glatka kao staklo, vruća kao pakao.

Pod njom u kotlini spava dijete -

pružilo se po kamenu i zaspalo.

kamičak – mali
kamen

Zovnu kozica dijete, a dijete ne čuje.
Samo su one goleme ovce digle svoje strašne glave.
Al' što znadu grdosije tupave, nego su opet sagnule glave
pa pasu ono bakreno lišće
što prska plamenom oko njihovih crvenih glava.
A kozica nogom odmrnila **kamičak**.
Pao kamičak kraj djeteta i probudio ga.
Otvori Jagor oči i ugleda nad sobom riđu bradicu,
i dva vita roga, i još dva oka:
da su dva anđela božja, ne bi mu milija bila.
Skoči dijete, digne ruke i reče:
“Izbavi me, rano moja.”
Kad on tako reče i kad kozica ču glas djeteta,
ona više nije znala da su joj nožice bolne i izderane,
samo da je njoj doći do djeteta, il' djetetu do nje.
Uhvatila se ona prednjim nožicama za ogradu i stresla glavom.
Onaj se konopac odvije s rogova
i padne upravo Jagoru u ruke,
a drugi kraj svezan kozici o rogove.
Prihvati se Jagor za konop
i stane se po njemu penjati sve više i više.
Sretan je rukama obuhvatio kozicu oko vrata.
A kozica podigne dijete preko ograde, izbavi ga iz paklene kotline.

Legne izmorena s njime na kamen da odahne.
A dijete tako ne otpušta ruku s njezina vrata.
Tako su dugo ležali jedno uz drugo,
sami k'o dva mrava na onoj strašnoj i golemoj visini.
“Hajdemo, Jagore”, reče onda kozica.
“Ne mogu, kozice.
Izgorio sam od žeđi. Napoji me mlijekom.”
“Nemam mlijeka — presahnulo je.
Hajdemo do kravice.”
Pošli su gladni, žedni i razbijeni niz strminu.
Drži se dijete kozice, a kozica djeteta da se ne strmoglave.
Tako sretno siđu do borovice.
Pod borovicom leži bušica - lijepo se odmorila,
hlada se nahladila, rosom se okrijepila.
Dva dana pasla nije, ali radosno ih dočeka:
“Ne bojte se, mili moji. Napojit ću vas oboje mlijekom.”
Legli oni, napili se mlijeka do mile volje, pa onda kažu:
“Bušice, majčice. Što je bolje i sitnije trave, tvoja će biti.
Sama si gladovala, a nas si nahranila.”
Pa se onda digli i pošli istim putem kojim su kozica i kravica došle -
kroz smrekovinu, pa preko **parloga**, pa kroz šikaru i preko livada.
Ono što su kozica i kravica od kuće četiri dana išle,
oni su s djetetom do kuće za jedan dan prošli.

parlog –
neobrađena,
zapuštena zemlja

III.

Dok se sve ovo događalo, maćeha se po kući širila.

Pa kad je onog jutra opazila da je i bušice i kozice nestalo, reče ona:

“Nikad nije bolje bilo za mene.

Brige nemam nikakve, a u kući hrane i pšenice za dvije godine,
platna i vune za tri.

Živjet ću samoživa, po svojoj volji:

ja sam gospodar svemu i sve mora biti kako ja hoću.”

Digla ona glavu i odmah pošla da sve pregleda.

A Bagan, sitniji od miša, a jači od **Hrsa**, svuda ide za njom.

Tako ona uđe u pojatu, a Bagan pred njom.

Ona u staju, on za njome na vrata staje.

Ona u kolibu, a on pod pragom čuči.

Ali ona misli i raduje se: “Sama sam.

Moje je i tko mi što može!”

Nauživala se ona tako do kasne večeri,
radovala se do mrkle noći, a onda je pošla i legla spavati.

Jedva je maćeha zaspala,
al’ o vrata kolibe tucnulo kao zub mišji.

Odmah se zasun na vratima sam odmaknuo,
vrata se sama otvore.

Žeravice u ognjištu zasjale kao svjećice.

Hrs – slavenski
bog sunca

preslica - alat
kojim se prede
vuna

zapećak – zadnji
dio zidane peći

Bagan uđe i stane — a nema ga prst visine — na prag.

Gleda očima po kolibi,

a kud pogleda, sve ga dočekuje:

klanja mu se klupa do zida i **preslica** iz **zapećka**,

pozdravlja ga škrinja i tronožac.

“Hajde, družbo, da vidimo kako ćemo joj odoljeti”, reče Bagan.

Primakne se hrastova klupa ognjištu, a tronožac škrinji.

Spusti se pauk s grede i dođe preslica iz zapećka.

Primaknuli se tako jedno drugom da se dogovore.

Samo klinci ne silaze s čađava zida,

nego koliko klinaca toliko plamećaka po zidu.

“Kako da odolimo maćehi?” upita opet Bagan.

Klupa je preteška, tronožac polomljen,

preslica tanka, a pauk mrzovoljan.

Nema Bagan koga postaviti protiv maćehe.

Uto se na mračnoj polici u kutu zapali plamen na staroj uljanici.

Niti tko za nju zna niti ju je tko zvao.

Bog zna otkad su je tamo bacili.

Planu ono svjetlo na uljanici i progovori svjetlo:

“Tražite i izaberite što ima najsitnije u kolibi i u pojati.

Na onom će joj se snaga razbiti.”

Smanji se plamen na uljanici, nastane mrak.

Bagan reče: “Poslušat ćemo jer je starija od sviju nas.”

I pođe Bagan pa se uvuče još iste noći u pšenicu.

Prebire, prebire i nađe jedno zrnce, priđe mu i reče:

“Pšenice, djetetova pšenice, ne daj se”,

i stavi zrnašce navrh hrpe.

Ode zatim u kolibu, uvuče se u vunu.

Nađe jednu dlačicu, priđe joj i reče:

“Vunice, djetetova vunice, ne daj se”,

i metne dlačicu navrh vune.

Pa ode u pojatu, prebaci svu slamu,

nađe jednu slamčicu i reče joj:

“Slamčice, djetetova slamčice, ne daj se”,

i položi je navrh slame.

Kad ujutro, digla se maćeha i počela upravljati svime.

I sve sluša kako treba, samo se nešto ne da.

Ako maćeha baci žita u žrvanj,

sve se žito samelje, samo jedno zrnce neće:

zviždi, ciči, zaustavlja žrvanj, a ona ne može naći koje je.

Ako uzme vune u preslicu,

sva se vuna mekano prede, samo jedna dlačica neće:

bode u prste kao iglica, a ne možeš vidjeti koja je.

Ako ode u pojatu da uzme slame za svitak,

sva se slama savija,

samo jedna slamka neće.

Jednako uspravno stoji,
a kad maćeha hoće da je istrgne,
slamka se uvuče i ne znaš koja je.
Tako dan za danom — sva četiri dana.
A maćeha sama sebe tješi i tiša.
“Nije to ništa. Jedno zrnce, jedna slamčica, jedna dlačica.
A sve drugo je moje.”
Al’ joj je nekako u srcu teško pa joj snagu odnosi —
nije onako kako bi bilo da nema one slamčice.
Ušao je neki strah u maćehu.
Peti je dan izašla maćeha da obiđe ona tri reda polja.
Kad ona ode uz pleter,
a kroz pleter je provirila baba Poludnica.
Samo malo digla glavu iz zemlje.
Predvečer je, smrzla bi se da sva izađe.
Nacerila baba lice od ljutitosti i rekla maćehi:
“Ne mariš ni pogledati polje.
Vraća se onaj čije je.”
Uplaši se maćeha, a baba još gore naceri lice:
“Uteklo mi pastirče, tvoj **pastorak**.
Eno ga zamalo ovamo.
Pomozi mi da ga opet dobijem.”
“Hoću, rođena. Kako ne bih”, umiljava se maćeha.

pastorak – sin iz
prethodnog braka
supružnika

“A kako ćemo?”

“Lako. Kad ga vidiš da ide, ti ga lijepo zovni sa vrata.

A ja ću pod vratima zemlju podrovati.

Kad stane na nju, propast će u rov —

a kad propadne, ne vodi dalje brige”,

i nasmija se tako da se kosa ježi.

“Hajde, hajde ruj, neka ti je sretno”, prihvati maćeha.

Odmah se Poludnica zarije glavom u zemlju.

Stane rovati i rovati dok ne proruje rov pred vratima.

Samo je tanki sloj zemlje ostao.

Kad on sjedne mora propasti.

IV.

Do tada su i Jagor, bušica i kozica stigli na travnjak pod vratima.

Sve imanje djetetovo je na malenom **humku**.

Na vratima stoji maćeha,

iz rova škilji jednim okom baba Poludnica.

Na vratima poate čučnuo Bagan na rub gnijezda lastavičjega,

a iza Bagana izviruju laste i lastići.

Svi su uprli oči na **travnik** kuda je stiglo siroče.

Obraduje se Jagor kolibi i pojati, a kozica upita bušicu:

“Kako ćemo, prijateljice?”

humak – mali
brijeg

travnik – travnjak,
livada

“Bome lijepo”, — požuri Jagor.

“Ja ću prvi kroz vrata, a vas dvije za mnom.”

“Neće valjati, dijete Jagore.

Sami smo na svijetu, treba pripaziti.”

Stala je kravica i zagledala se u vrata — dugo gleda pa onda reče:

“Nešto mi je krivo. Ne idemo dalje.”

Zagleda se kozica, pa i ona reče:

“I meni je krivo. Pričekat ćemo.”

Stoje one tako, ukopale se i ne daju djetetu da ide.

“Hajde, sinko, ne boj se, oprostila ti majka”, zove slatko maćeha.

A Jagor željan svoga krova, hoće poći,

al’ ne daju bušica i koza.

Odmah je uvidjela maćeha što je i nasmije se u sebi:

“Tužne mene, kad ne bih znala nadmudriti onoga
kojega krava i koza vodi.”

I otvori ona širom vrata, stane ukraj i stane mamiti:

“Na, mila, na!”

Zamete se odmah pamet u bušice i u kozice.

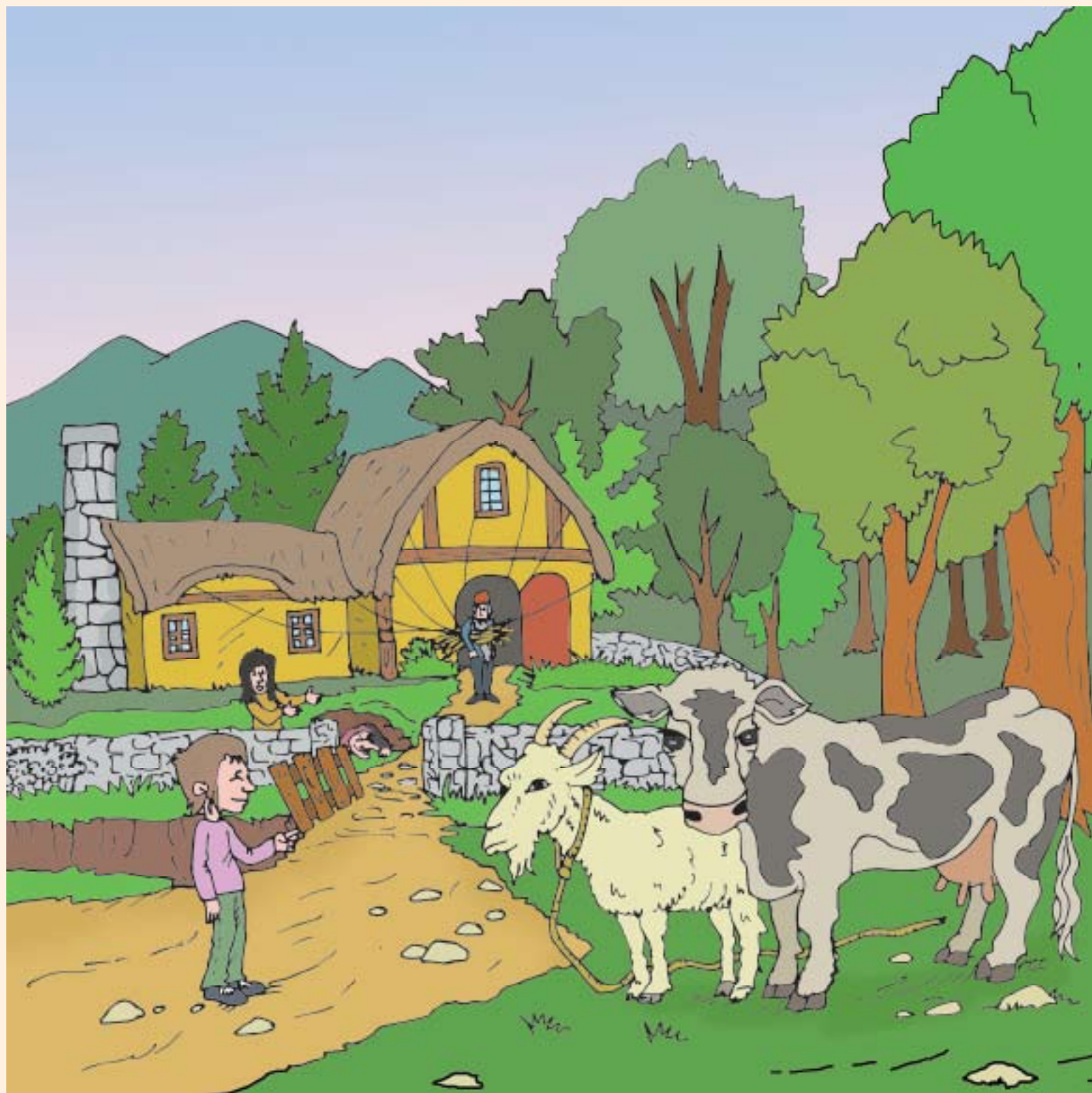
Gdje bi one odoljele svojoj staji?

Digle glavu, zagledale se u otvorena vrata pojate,
zaboravile su za sve i pošle k vratima.

Jagor radostan ide pred njima.

Zašutjelo sve, pritajila se u rovu Poludnica.

Stisla je ruke maćeha, utihnula koliba, polje i vrt —
nastala je posvuda tišina, a dijete je sve bliže k ulazu.
I kad je bilo najtiše,
digne se iznenada cvrkut nad pojatom.
Raspršile se iz gnijezda lastavice: i mlade i stare.
Ciće, lepršaju pod strehom, i jednako ciće, ciće.
Diglo je oči dijete, zaustavile se iznenada i kravica i kozica.
Ogleda se i maćeha, zašto tolika cika.
Al' se iz gnijezda lastavičjeg stade spuštati
svežanj lana preko vrata pojate.
Prekrilo vrata pa se zanjihalo, a sred vratiju pokaže se starac.
Brada mu sijeda i dugačka,
košulja bijela i opasana, a pod pazuhom snop pšenice.
Stoji starac, ne miče se.
Samo se smiješi i diže dlan prema djetetu
da ga zaustavi da ne ide.
A snop lana se tiho uz vratnice njiše.
Pobijelila maćeha od straha:
nije za starca nikada u kući čula
niti zna što su stari pleli u ove pletere.
A Jagor se zagledao u starca.
Opazi mu snop pšenice pod pazuhom,
odmah se dijete nasmiješi, padne na koljena.

Starac s vrata pojate blagoslovi unučića
i preko ulaza, i glave maćehine, i preko rova iskopanoga.
A Jagor ostane klečeći na travniku i ne pođe dalje.
Stoji maćeha, okamenila se od čuda,
ali kad je nestalo starca, uhvati je **jar** i bijes.
“Ovdje je u kući dijete jače od mene.
Magije su pod **strehom** uz njega.
Neka mi ne ulazi u kuću.”
Pa iznese onaj komadić kruha,
baci ga kroz otvorena vrata pred Jagora na travnik
i naruga se siročetu: “Evo, to ti je otac ostavio.
Nosi to pa idi, da te oči moje ne vide.
“Diže Jagor kruh i upita: “Ima li još što moje da mi daš?”
“Ima”, opet se naruga maćeha,
“jedno zrno, jedna slamka i jedna dlačica.
Silan ti, silni oni, pa se sastanite ako možete.”
Nemilo se narugala,
al’ u zao čas po sebe jer je prevršila mjeru.
Jedva je ona to izrekla,
kad se preko travnika položilo dugačko uže od slame.
Svezali se krajevi za stupove s obiju strana ulaza,
pa je nešto zategnulo krajeve.
Silno zategnulo, još jače potegnulo.

jar – gnjev, srdžba

streha – rub krova
s olukom

Pokrenula se vrata, pokrenuo se sav pleter
i sve što je pleterom ograđeno bilo:
povezala se i koliba, i pojata, i njivica, i polje niz humak.
Kako se povezalo selo,
tako se probio rov pred ulazom;
pala maćeha sa vrata u rov.
Prešla je kuća preko rova, zatrpala maćehu.
Odrubila glavu babi Poludnici,
a imanje djetetovo ostalo lijepo i čitavo.
Samo po travniku ostaju tragovi od kopita,
nisu veći nego mišje nožice —
to Bagan **selište** na **gužvi** niz humak povlači. —
I stane selište pred djetetom.
Ogrlio Jagor jednom rukom kozicu,
a drugom bušicu, i ušao s njima u imanje svoje.
Pa kad je stupilo dijete u kolibu,
tada i žeravice zasjale i uljanica planula,
i preslica materina proplakala.
Slamčica, zrnce i dlačica došli,
umirili se i legli do nogu siročeta u njegovu domu.
A Bagan?
Eno ga u pleteru u svojem snopu pšenice i već spava.
A što će, kad mu je od svih njegovih poslova ovaj ipak najmiliji.

selište – seoski
posjed, mjesto
gdje je nekad bilo
selo

gužva – uže od
pruća ili slame

TUMAČ IMENA

I. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

1. Bjesomar

Tako su stari narodi u nekim krajevima nazivali vladara zlih i opakih sila.

2. Svarožić

Bog sunca kojeg su zamišljali kao prekrasnog mladića obasjanog zlatnom svjetlosti.

II. RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA

1. Zora-djevojka

Stara narodna priča pripovijeda o Zori-djevojci koja ranim jutrom plovi morem u zlatnom čamcu sa srebrnim veslom. Živi na čudesnom otoku Bujanu.

2. Kralj Morski

Silan i bogat kralj iz slavenskih narodnih priča koji vlada morem.

3. Otok Bujan

Čudesni otok obrastao bujnim raslinjem na kojem su naši preci zamišljali raj.

4. Kamen Alatir

Bijeli gorući kamen na otoku Bujanu koji predočava Sunce.

5. Morske djevice

Morska bića kojima je polovica tijela u obliku krasne djevojke, a druga polovica u obliku ribe razdvojena repa.

6. Nijemi jezik

U narodnim pričama spominje se kao posebni jezik kojim govore životinje, a i neki ga ljudi znaju i razumiju.

7. Zmija orijaška. Ptica kljuna gvozdenoga. Zlatna pčela

Tri nemani koje u narodnim pričama oko Bujana stvaraju valove, vjetar i gromove i šire svijetom oluju.

III. REGOČ

1. Legen

Drevni čudesni grad iz hrvatske narodne književnosti.

2. Regoč

Silno jak i golem div.

IV. ŠUMA STRIBOROVA

1. Domaći

Mala vesela bića koja izlaze iz vatre i pomažu ljudima.

2. Malik Tintilinić

Stari narodni naziv za jednoga od najživljih Domaćih.

V. BRATAC JAGLENAC I SESTRICA RUTVICA

1. Kitež

U ruskim narodnim pričama spominje se tajnoviti Kitež (pusta šuma i jezero) gdje su se zbivala različita čuda i strahote.

2. Vile Zatočnice

Naziv “zatočne zmije” koristio se u narodu za one zmije koje su se ujesen zaklele da neće leći na zimski san dok nekoga ne usmrte.

3. Relja

U hrvatskim narodnim pjesmama uz Kraljevića Marka spominje se i junak Hrelja.

VI. LUTONJICA TOPORKO I DEVET ŽUPANČIĆA

1. Neumijka

Prema predaji zaštitnik šume i prirode koji neumiven luta svijetom pa ga zovu Neumijka.

2. Lutonja

Prema narodnim pričama naziv za dijete koje se rodi od odrubljenog komada drveta.

VII. SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

1. Mokoš

Moćna sila koja je prema narodnoj predaji vladala na zemlji i živjela u močvarama.

2. Kolede

Zimske svetkovine koje se slave zadnje dane mjeseca prosinca u slavu Sunca koje tih dana iznova počinje sijati – prosine (otud i ime prosinac).

3. Krijes

Narodni običaji posvećeni ljetnom Suncu u najvećoj snazi.

4. Omaja (omaha)

Voda koja prska s mlinskog kola koje se okreće. U njoj su prema predaji seoske žene kupale djecu da bi se zlo od njih odmicalo (omahivalo) kao što se voda odmiče od mlina.

VIII. JAGOR

1. Poludnica

Stara žena iz narodnih priča koja stanuje u koprivama i plaši djecu.

2. Bagan

Biće veličine palca iz narodnih priča koje živi u snopu pšenice, čuva stoku i donosi sreću.

O AUTORICI

U svom imenu velika hrvatska književnica Ivana Brlić-Mažuranić
(1874. – 1938.)

nosi temeljne odrednice svoga stvaralaštva –
moralni i domoljubni duh svoga djeda Ivana,
erudiciju i obrazovanost Mažuranića te esteticizam Brlića.

Odrasla je u obitelji Mažuranić
koja je bila nositelj važnih događaja iz hrvatskoga građanskoga života
i prostor dinamičnih i poticajnih druženja onodobnih intelektualaca i umjetnika.
Udajom za odvjetnika i političara Vatroslava Brlića njen život postaje,
kako u autobiografiji svjedoči,

bogat koloplet majčinskih, obiteljskih, umjetničkih i društvenih uloga.

Aktivna u javnom životu,
dobila je od biskupa J. J. Strossmayera zlatnu medalju za svoje djelovanje,
a Akademija ju je 1937. primila za svog člana,
čime je postala prva žena članica Akademije.

Ista ju je institucija dva puta predlagala za Nobelovu nagradu.

Sve su Ivanine uloge našle svoj odraz u njenu književno umjetničkom
stvaralaštvu

u kojem se iščitavaju mnoga lica ove žene:

majčinsko, umjetničko, intelektualno, vjersko.

Napisala je mnoga djela, od početnih lirskih ostvarenja, dnevnčkih zapisa, novela, eseja, poučnih članaka u časopisima, pripovijedaka, prijevoda s njemačkoga i s francuskog jezika, pa do svog najslavnijeg djela – Čudnovatih zgoda i nezgoda šegrta Hlapića. Prema glasu kritike ova je spisateljica dosegla svoj umjetnički vrhunac u djelu Priče iz davnine.

Oslonjene na usmenoknjiževne izvore i utemeljene u slavenskoj mitologiji, te priče donose lepezu likova u kojima su utjelovljene ljudske moralne i osjećajne osobine te vječna potraga za istinom, znanjem, srećom.

U Pričama iz davnine Ivana Brlić-Mažuranić ukazuje se kao jezični virtuoz pri kreiranju suzvučja glasova i riječi, u korištenju stilskih struktura karakterističnih za bajku, te arhaizama i rusizama koji tekstu daju prizvuk starine, fantastike i mističnosti.

Nova čitanja i kritička promišljanja otkrivaju u Ivaninim tekstovima bogate kulturološke, tradicijske i emocionalne slojeve koji ih čine uvijek iznova zanimljivima i nadahnjujućima.

Djela su joj prevedena na mnoge svjetske jezike čime se ubrojila u red najprevođenijih hrvatskih autora.

POGOVOR

Željka Butorac, prof. logoped s višegodišnjim iskustvom rada s djecom s disleksijom i ostalim specifičnim teškoćama učenja, autorica je prilagodbi prema principu građe lagane za čitanje, respektabilnog književnog djela Priče iz davnine autorice Ivane Brlić - Mažuranić. Razlog zbog kojeg se pristupilo ovom zahtjevnom procesu prilagodbe bio je olakšati pristup pisanom djelu onoj čitalačkoj publici kojoj čitanje nije automatizirana djelatnost zbog različitih razloga.

Priče iz davnine jedno je od prvih djela ovakvog opsega prilagođeno djeci (i odraslima) s teškoćama čitanja, a time i razumijevanja pisanog teksta te stoga ima dodatnu vrijednost. Kada se uzme u obzir da se radi o djelu izuzetne vrijednosti koje u hrvatskoj književnosti zauzima respektabilni položaj i na kojem su odrasle brojne generacije čitatelja u Hrvatskoj, ali i šire, možemo shvatiti vrijednost ovoga uratka.

Raditi grafičke i jezične prilagodbe djela Priče iz davnine prema svim pravilima i principima građe lagane za čitanje, poštujući pri tom literarno staralaštvo i jezični izričaj Ivane Brlić - Mažuranić, atmosferu i ugođaj djela, likova i legendi iz hrvatske i slavenske povijesti, nije nimalo lagan zadatak. Ostati vjeran izvornom djelu u njegovom jeziku koji je današnjem čitateljstvu (i bez teškoća čitanja) prilično nepoznat te simboli koji dočarava ugođaj, a pri tom pojednostaviti i konkretizirati tekst kako bi bio lako razumljiv djeci s teškoćama čitanja, izazov je na koji su ovo izdanje i prof. Butorac uspješno odgovorili.

Grafičkom prilagodbom (široke margine, tekst pisan gotovo u stihovima gdje se poštuje prirodna stanka koja dijeli rečenicu u dva dijela tj. prebacuje dio rečenice u sljedeći redak, veliki razmaci u vodoravnom i okomitom smjeru, pisanje većim fontom, ograničeni broj redaka na stranici, zanimljive ilustracije), uspjelo se tekst učiniti primamljivim za čitanje te preglednijim i jasnijim što je jedan od prvih zadatak građe lagane za čitanje.

Jezičnom prilagodbom koja podrazumijeva uvodni tekst kojim započinje svaka priča, masno otisnute nepoznate riječi u tekstu uz kratko i konkretno pojašnjenje značenja u prozorčiću na marginama, pojašnjavanje metafora i simboličkog izražavanja, pojednostavljivanje jezičnih oblika posebno onih arhaičnih, a pri tom i dalje zadržavajući ugođaj davnine, bajke i legende koja se želi prikazati, ispunila se i druga zadaća građe lagane za čitanje, a to je da tekst koji pročitamo i razumijemo.

Također, na kraju teksta pod odjeljkom Tumač imena dodatno su pojašnjeni pojmovi, imena i nazivi, jasno odvojeni naslovima priče u kojoj se pojavljuju, kako bi se i oni dijelovi koji nisu mogli biti pojašnjeni u samom tekstu dodatno pojasnili i tako tekst i priču učinili razumljivijim.

Kada znademo da je na taj način prilagođeno osam priča, na ukupno 310 stranica, tada je jasno o kakvom obimnom i zahtjevnom radu je riječ.

Upravo stoga treba pohvaliti trud, napor i stručnost kojima je odrađen zadatak prilagodbe zahtjevnog djela Priče iz davnine u građu laganu za čitanje te zahvaliti svim sudionicama i nakladniku na ovom vrijednom doprinosu.

prof. dr. sc. Draženka Blaži